

**ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE G.S.A. VE İ.T.Ü.
MİMARLIK BÖLÜMLERİ'NDE YABANCI MİMARLAR
(GÖREVİN İDARİ VE MALİ ÇERÇEVESİ)**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Ekonomist Beritan Fırat ARIK
502031100**

**Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 8 Mayıs 2006
Tezin Savunulduğu Tarih : 15 Haziran 2006**

**Tez Danışmanı : Prof.Dr. Günkut AKIN
Diğer Jüri Üyeleri : Prof.Dr. Afife BATUR (İ.T.Ü.)
Doç.Dr. Bülent TANJU (Y.T.Ü.)**

HAZİRAN 2006

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın oluşumunda zamanlarını ve bilgilerini paylaşarak destek olanları burada minnetle anmak isterim. Tez danışmanım Prof. Dr. Günkut Akın'ın katkısını ise sadece bu çalışma ile değerlendirmek ve sınırlı görmek hata olacaktır. Kendisine ancak teşekkür edebilirim.

“Üniversite” ve “hoca” kavramlarının ne anlama geldiğini öğrenme şansını bana veren, yaşadığım çevreye, bulunduğum mekanlara ve tarihe farklı yönlerinden bakabilme şansını bana veren tüm bölüm hocalarıma kendimi borçlu hissediyorum, umarım çalışmamla az da olsa bir karşılık verebilmişimdir.

Son olarak, bu çalışmayı, hocalarımla birlikte, maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen aileme, çalışma süresince yardımlarda bulunan ve her zaman yanımda olan Demet Bilici ile ailesine armağan ederim.

Mayıs 2006

Beritan Fırat ARIK

İÇİNDEKİLER

ŞEKİL LİSTESİ	v
TABLO LİSTESİ	vi
ÖZET	vii
SUMMARY	viii
1. GİRİŞ	1
2. 19. YÜZYIL OSMANLI VE ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE YABANCI MİMARLAR VE MİMARLIK EĞİTİMİ	3
2.1. 19. yüzyılda yabancı uzman kullanımının nedenleri ve Osmanlı ordu kademelerinde eğitmen olarak görev yapmış ilk uzmanlar	3
2.2. 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında mimarlık okulları ve eğitimi	4
2.3. Prof. Schmidt başkanlığında Darülfünun'unda yapılmak istenen reform çalışmaları ve yabancı uzmanların görevlendirilmesi	5
2.4. Cumhuriyet döneminde Prof. Malche'nin raporu doğrultusunda yapılan üniversite reformu	6
2.5. Görevlendirilen yabancı uzmanların çalışma şartlarına yönelik yasal düzenlemeler	11
2.6. 19. Yüzyıl Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yabancı mimarlar ve mimarlık eğitimi	12
2.6.1. Mühendishane-i Berri Hümayun	13
2.6.2. Guillemet'in desen ve sanat akademisi "Académie de Dessin et Peinture"	14
2.6.3. Sanayi-i Nefise-i Şahane Mektebi	14
2.6.4. Sanayi-i Nefise Mektebi	15
2.6.4.1. Sanayi-i Nefise Mektebi ve mimarlık eğitimi	16
2.6.4.2. Sanayi-i Nefise Mektebi'nin idari yapılanması	18
2.6.4.3. Sanayi-i Nefise Mektebi'nin mali yapısı ve Öğretim üyelerinin almış olduğu ücretler	18
3. OSMANLI VE CUMHURİYET DÖNEMİNDE MİMARLIK ÖRGÜTLENMELERİ VE MESLEKİ DÜZENLEMELER	20
3.1. Geç Osmanlı İmparatorluğunda kurulmuş olan Mühendis ve Mimar Cemiyetleri	20

3.2. Cumhuriyet Döneminde mimarlık alanında örgütlenmeler ve Mimarlık Odaları	22
3.2.1. Türk Mimarlar Cemiyeti	23
3.2.2. Türk Yüksek Mimarlar Birliği	26
3.2.3. Türk Mimarlar Derneği	27
3.2.4. Mimarlar Derneği	28
3.2.5. Mimarlar Odası	29
3.3. Yabancı mimarlar sorunu ve Türk mimarların dayanışması	31
3.4. Yabancı uzmanların almış oldukları ücretlerin Türk mimarların aldıkları ücretlerle karşılaştırılması ve inşaat sektörü içerisindeki oranları	34
3.5. Yabancı uzmanların atanma yöntemleri	41
4. G.S.A. VE İ.T.Ü. MİMARLIK BÖLÜMLERİ'NDE GÖREV YAPMIŞ MİMARLAR, ALDIKLARI ÜCRETLER VE MİMARLIK EĞİTİMİ	43
4.1. Güzel Sanatlar Akademisi, Öğitmenler ve Mimarlık Eğitimi	43
4.1.1. Giulio Mongeri	44
4.1.2. Mimar Vedat (Tek)	45
4.1.3. Mimar Kemalettin Bey	49
4.1.4. Ernst Arnold Egli	51
4.1.5. Bruno Taut	53
4.1.6. Sedad Hakkı Eldem	56
4.2. İstanbul Teknik Üniversitesi, Öğitmenler ve Mimarlık Eğitimi	58
4.2.1. Emin Halid Onat	58
4.2.2. Clemens Holzmeister	59
4.2.3. Paul Bonatz	63
4.2.4. Oelsner	66
4.2.5. Orhan Safa	69
4.3. Akademi ve Teknik Üniversite Mimarlık Bölümleri'nde görev yapmış diğer uzmanlar, verdikleri dersler ve aldıkları ücretler	70
4.4. Ücretlerin dönem içerisindeki reel karşılıkları	72
5. SONUÇ	76
KAYNAKLAR	79
ÖZGEÇMİŞ	83

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 3.1 : 1923-1938 yılları inşaat sanayii üretim değerleri	34
Şekil 3.2 : 1923-1938 yılları inşaat demiri üretim ve ithalatı ile ortalama fiyatları	39

TABLO LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 4.1 Erken Cumhuriyet Dönemi'nde dolar kurları, ekmek fiyatları ve ekmek alım gücü	73
Tablo 4.2 Emin Onat'ın almış olduğu ücretlerin dolar ve ekmek fiyatları karşısındaki değeri	74
Tablo 4.3 Holzmeister'in almış olduğu ücretlerin dolar ve ekmek fiyatları karşısındaki değeri	74
Tablo 4.4 Bonatz'ın almış olduğu ücretlerin dolar ve ekmek fiyatları karşısındaki değeri	74

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE G.S.A. VE İ.T.Ü. MİMARLIK BÖLÜMLERİ'NDE YABANCI MİMARLAR (GÖREVİN İDARİ VE MALİ ÇERÇEVESİ)

ÖZET

Bu çalışmada, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Güzel Sanatlar Akademisi ve İstanbul Teknik Üniversitesi'nde eğitmen olarak çalışmış yabancı uzmanların çalışma koşulları, görevlerinin idari ve mali çerçevesi incelenmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde ele alınan yabancı uzmanların elde ettikleri gelirlerin dönem içerisindeki iktisadi oranlarının yorumlanmasının hedeflendiği belirtilerek konuya genel bir giriş yapılmaktadır.

İkinci bölümde, 19. yüzyıl Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yabancı uzman kullanımının nedenleri ile yabancı uzmanların çalışma şartlarını belirleyen yasal düzenlemeler ortaya konmuş, Osmanlı ordu kademelerinde başlayan bu yönelmenin İstanbul Darülfunun'u üzerindeki etkileri ve dönemlerin mimarlık eğitimi ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde, mimarlık örgütlenmeleri ve mesleki düzenlemeler çerçevesinde yabancı mimarlar sorunundan bahsedilmiş, yabancı uzmanların tekelinde kalmış olan ihale ve projelerden elde edilen gelirler, Türk mimarların aldıkları ücretlerle karşılaştırılmış ve rakamları netleştirmek için, ücretlerin inşaat sektörü içerisindeki oranları araştırılmıştır.

Dördüncü bölümde, Güzel Sanatlar Akademisi ve İstanbul Teknik Üniversitesi 'nde görev yapmış olan eğitim görevlileri tek tek ele alınarak atanma biçimleri, verdikleri dersler, çalışma şartları, sözleşme koşulları incelenmiş, eğitim görevlerinden ve okul dışında yapmış oldukları projelerden aldıkları ücretler karşılaştırılarak ekonomik kazançları arasındaki farklar ortaya konmaya çalışılmıştır.

Beşinci bölümde, yabancı mimarların mimarlık ücretleri ve eğitim görevlerinden kazandıkları gelirler, dönemin ekonomik alt yapısıyla birlikte ele alınmış ve elde edilen veriler doğrultusunda genel bir değerlendirme yapılmıştır.

THE FOREIGN ARCHITECTS IN THE ARCHITECTURE DEPARTMENTS OF THE FINE ARTS ACADEMY AND ISTANBUL TECHNICAL UNIVERSITY DURING THE EARLY REPUBLICAN PERIOD (THE FINANCIAL AND ADMINISTRATIVE FRAMEWORK AROUND THEIR POSTS)

SUMMARY

This work intends to examine the working conditions of the foreign Fine Arts Academy and Istanbul Technical University instructors as well as the financial and administrative framework around their posts. The first part of this work makes a general opening statement by looking at the economic implications of the incomes of these foreign instructors during their respective period.

The second chapter lays out the reasons why foreign instructors were utilized during the 19th century and the Early Republican Period and the legal framework that provides for their working conditions. Additionally, it searches for the origins of this trend in the Ottoman Army and examines its ramifications for the Istanbul Darulfunun. The institutions that provide architectural education are also reviewed.

The third chapter talks about the issue of foreign instructors within architectural organizations and the professional framework, while focusing on a comparison of the income received by the foreign instructors who monopolized the bids and projects of the period, with that of the Turkish architects. The obstacles in the way of such a comparison have been laid out and the incomes within the construction industry were reviewed to provide the figures noted in this study with some perspective.

The fourth chapter reviews the instructors who have worked at the Fine Arts Academy and the Istanbul Technical University. Their appointments, the courses taught, contract provisions, their responsibilities and revenues from extracurricular projects have been compared with a focus on their economics incomes.

Chapter five tackles the issue of architectural income of foreign architects and their educational responsibilities in the light of the economic conditions of their day and a general evaluation was made.

1.GİRİŞ

Tezde, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Güzel Sanatlar Akademisi ve İstanbul Teknik Üniversitesi'nde eğitmen olarak çalışmış yabancı uzmanların çalışma koşulları, görevlerinin idari ve mali çerçevesi incelenmiştir. Yabancı uzmanların elde ettikleri gelirlerin, dönem içerisindeki iktisadi oranlarının yorumlanmasının hedeflendiği bu çalışmada, verilerin belirsizliği karşısında açık sonuçlara ulaşılamasa da, dönemin mimarlık ücretleri bir çerçeve içinde toplanmaya çalışılmış ve dönem içindeki karşılıkları aranmıştır.

Mimaride yabancı uzman kullanımı 19. yüzyılda doğan ihtiyaç sonucu ortaya çıkmış ve bu ihtiyaç Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Türkiye'nin mimarlara ve eğitime olan ihtiyacı Nazi rejiminden kaçan mimarlar için bir fırsat olmuştur. Gelen mimarlar devletin mimarlık bürolarının başına geçirilmiş, projelerin birçoğu bu mimarlara direkt verilmiştir. Herhangi bir yarışma ya da ihale açılmadan uygulanan bu yöntem beraberinde çeşitli sorunları da getirmektedir. Türk mimarlar, devlet yapılarından çok, konut mimarisine yönelmek zorunda kalmışlardır. Mimarlık ücretleri projelerin maliyetleri üzerinden hesaplandığı için konutlardan elde edilen ücretler de devlet projelerine oranla oldukça küçük kalmaktadır. Yabancı mimarlar sorununun temelinde yatan gerçek ekonomiktir.

Devletin mimarlık bürolarında danışman olarak çalışan yabancı mimarların uygulanacak projeleri de ihalesiz almış olmaları neden olarak gösterilse de Türk mimarlar kendilerine olan güveni sağlamlaştırmak amacıyla projeler için yarışmalar açılmasını istemişlerdir. Yabancı mimarlara olan tepki sadece projeler bazındadır. Eğitim alanında yabancı uzmanlardan yararlanma fikrine genellikle karşı çıkılmamıştır.

Çalışma sırasında mimarların yapmış oldukları yapılardan elde ettikleri gelirler araştırılırken proje bedelleri, mimarlık ücret oranları, malzeme fiyatları gibi ekonomik verilerin bilinmemesinden kaynaklanan sıkıntılar yaşanmıştır. Proje bedelleri üzerinden hesaplanan mimarlık ücretleri yorumdan öteye geçememiştir. Mimarlık ücretlerinin maliyet üzerinden belirlenmesi de ücret karşılaştırmaları önündeki diğer bir engeldir. Dönem içerisindeki imkansızlıklar ve üretim miktarlarının değişkenliği

fiyat dalgalanmaları yaratmakta ve maliyetler arasında büyük farklılıklar oluşturmaktadır.

Yabancı mimarların eğitimlik görevlerinden aldıkları ücretler yapmış oldukları sözleşmelerde yazmaktadır. Bu sözleşmeler yapılırken eğitmenin hangi dersi, haftada kaç saat vereceği belirtilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı yabancı uzmanlarla genellikle tek tip sözleşme yapmaya çalışmıştır. Bazı mimarların gerek özel durumları gerekse konumlarından dolayı sözleşmelerinde ufak değişiklikler uygulanmıştır. Türk profesörlerin dosyasında ise sözleşmelere rastlanmamıştır. Onlar Milli Eğitim Bakanlığı'nın kadrolu elemanlarıdır.

Çalışmada çeşitli kaynaklardan ve anılardan elde edilen kısıtlı veriler çerçevesinde mimarların kazançları hesaplanmaya çalışılmıştır. İstanbul Teknik Üniversitesi'nde çalışan yabancı uzmanların özlük dosyalarında verdikleri dersler ve aldıkları ücretlerle, yapmış oldukları sözleşmelerden geniş bilgilere ulaşılmıştır. Uzmanların verdikleri derslerin toplam saatlerine göre ücretleri arasında bir oran çıkarılarak yerli ve yabancı mimarların aldıkları ücretler arasındaki farklar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Güzel Sanatlar Akademisi'nin geçirmiş olduğu yangından dolayı özlük arşivine ulaşılammıştır.

2. 19. YÜZYIL OSMANLI VE ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE YABANCI MİMARLAR VE MİMARLIK EĞİTİMİ

2.1. 19. yüzyılda yabancı uzman kullanımının nedenleri ve Osmanlı ordu kademelerinde eğitmen olarak görev yapmış ilk uzmanlar

Osmanlı'da yabancı uzmanlardan yararlanma fikri ilk olarak ordu kademelerinde başlamıştır. 26 Ocak 1699'da imzalanan Karlofça Antlaşması ile imparatorluk yeni bir döneme girmiştir. Yenilginin nedenlerini toplumsal ve yönetsel bir sorun olarak değil de sadece askeri alanda arayan imparatorluk batılılaşma fikrini de bu yüzden ilk olarak bu alanda gerçekleştirmiştir. Yeni teknoloji ve silahları orduya katmakla kalmayıp, dönemsel olarak yakınlaştıkları Avrupa devletlerinden askeri uzmanlar getirtmişlerdir. Özellikle Fransız ve Alman devletleri kendi emperyal çıkarları doğrultusunda imparatorluk üzerinde etkili olabilmek için bu tür yardımları sık sık kullanmışlardır. Emperyalist devletlerin otoriteleri hemen hemen her dönemde askeri, ekonomik ve eğitim alanındaki yardımları birer propaganda aracı olarak görmüşlerdir.

Yabancı uzmanların Osmanlı İmparatorluğu'nda görev almaya başlamaları ilk olarak Fransız subay Rochefort'un gelişiyle başlamıştır. Arkasından 1. Mahmut döneminde (1730-1753) Humbaracı Ahmet Paşa olarak bilinen Fransız asıllı Counte de Bonneval 1731 yılında görevlendirilmiş ve Bonneval Türk ordusunun teknik yönden gelişimine, Avrupa usullerinde eğitilmesine ve donanımına dair iki rapor sunmuştur. 1734 yılında Üsküdar Toptaşı'nda kurulan ve ileriki yıllarda mühendis ve mimar yetiştiren bir okul haline dönecek olan Hendesehane'de (1734) modern matematik dersleri vermiştir. 3. Mustafa döneminde ise topçu sınıfının düzenlenmesi için Macar asıllı Baron de Tott görevlendirilmiş ve askeri alanda çalışmalarının yanı sıra yine ordu bünyesinde kurmuş olduğu Mühendishane'de dersler vermiştir. 1782 yılında Halil Hamit Paşa sadrazam olunca reform girişimleri olmuş ve Fransa'dan teknik eleman yetiştirecek uzmanlar istenmiştir. Bu uzmanların gelişiyle 1773 'de kurulan Mühendishane-i Bahri-i Humayun yeniden düzenlenmiştir. 18. yüzyıl boyunca Fransızlar'dan eğitim alan ordu içinde Fransızca bilen genç subaylar grubu oluşmuştur. 1835 yılından itibaren ise Prusyalı Teğmen Helmuth von Moltke'nin İstanbul'a yapmış olduğu ziyaret sırasında sultan tarafından ordunun eğitimiyle

görevlendirilmesi sonucu Osmanlı askeri kadrolarında Alman nüfuzu ve uzmanlarının sayısı artmaya başlamıştır (Nasır, 1991, s.19).

Bu dönemden itibaren de, 1950'li yıllara kadar yabancı uzmanlardan yararlanma fikrinin ortaya çıktığı her dönemde - bazı istisnaların dışında - Alman uzmanların etkisi görülecektir. Bu dönemde Mekteb-i Harbiye Şahane öğrencileri Viyana'da öğrenim görmüşler ve Alman subayların Türkiye'ye getirilmesiyle ilişkiler kuvvetlendirilmiştir. 1880 yılında Osmanlı ve Alman devletleri arasında bir antlaşma yapılmıştır. Bu anlaşmaya göre de Osmanlı Hükümeti, Osmanlı üniforması ve rütbesi taşıyacak asker ve sivil Alman uzmanları kadrolarına katacak ve yüksek maaşlar verecekti. Bir diğer maddeye göre de Osmanlı memuru olarak görev yapacak olmalarına rağmen uzmanların Almanya'daki memuriyet görevi ve ünvanları değişmeden devam edecek fakat bu süre içerisinde ödemeler Osmanlı Hükümeti tarafından yapılacaktı (Ortaylı, 1998, s.75).

Askeri alanda başlayan batıya yönelme, batı gibi olma düşüncesi toplumun her alanında olduğu gibi mimarlık alanında da etkilerini göstermiştir. Özellikle Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla birlikte 1831'de usta çırak ilişkisi temelli olan Hassa Mimarlar Ocağı da yok edilmiş ve yerine Ebniye Müdürlüğü kurulmuştur. Fakat bu kurum Hassa Mimarlar Ocağı'nın tüm işlevini yerine getirememiştir. Usta çırak ilişkisine dayanmasına rağmen ocağın kapatılması ve yerine etkin bir kurum kurulamamış olması nedeniyle hemen hemen bir yüzyıla yakın bir süre mimar eğitilememiştir. Bu yüzden "diğer tüm kültürel ve teknolojik gelişmeler gibi mimarlık da artık bilgi ve uygulayıcı ithal edilebilecek bir alandır" (Tanju, 1998, s.34). Yeni mimarların yetişemediği bu dönemde mimarlık bir süre azınlıklar ve levantenlerce yapılmış olsa da yabancı mimarların etkisi altına girmiştir. Osmanlı'nın yenileşme çabaları içinde yapmış olduğu bu teslimiyetçi tavrın altında ise gecikmeyi kabullenirken, benliğini bir kenara koyarak, kıyaslanmaya yenik başlamış olması yatmaktadır. Tüm bu süreçle birlikte 19. yüzyılın sonlarına doğru İmparatorluğun başmimarları da yabancılar arasından seçilmeye başlanmıştır.

2.2. 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında mimarlık okulları ve eğitimi

1 Ocak 1882 yılında dönemin Müze-i Hümayun Müdürü Osman Hamdi Bey'in resmi görevlendirilmesinin ardından 1883'te Sanayi-i Nefesi Mekteb-i Alisi kurulmuş ve mimarlık eğitimi tekrar başlamıştır. Ressamlık, hakkaklık, mimarlık ve heykeltıraşlık bölümleri olan okulda bütün bölümler için 1 sene hazırlık sınıfı bulunmaktaydı. Bu bir yılın ardından eğitim mimarlık ve heykeltıraşlık için 4, resim için 5, hakkaklık bölümü için ise 3 yıl sürmekteydi (Küçükerman, 1994, s.447). Okulun ilk mimarlık hocası ise

aynı zamanda okul binasının yapımını da üstlenen Alexandre Vallaury'dir. Vallaury ilk olarak beş atölyelik küçük bir bina yapmıştır.

Sanayi-i Nefise Mekteb-i Âlisi'nin kuruluşu ile aynı anda eğitime başlayan Yüksek Mimarî Şubesi, dört yıllık yüksekokul düzeyinde eğitim veriyordu. Bu şubeye girecek olan öğrencilerin önce İdâdî Mektebi'ni bitirmeleri, sonra da bir yetenek sınavını başarmaları gerekiyordu. Yüksek Mimarî Şubesi'nin ilk fenn-i mimarî öğretmeni Alexandre Vallaury'dir ve 1908 yılına kadar bu bölümün başında görev yapmıştır. Yüksek Mimarî Şubesi'nde Fenn-i Mimarî dersinin yardımcı öğretmeni olarak eğitim kadrosuna katılan Philippe Bello, 1909 yılında atölye öğretmeni olarak atanan Giulio Mongeri bu dönemde yabancı öğretmenlere ağırlık verildiğinin bir göstergesidir. 1911 yılında görev alan Terziyan Efendi ve Zare Efendi'de okulun diğer öğretmenleridir. Türk mimarisinin önde gelen isimlerinden olan Mimar Vedat Bey (Tek) ile Mimar Kemalettin Bey ise, yalnızca teorik derslerde görev alabilmişlerdir. Ancak 1915 yılında, Mongeri'nin ayrılmasından sonra, Mimar Vedat Bey'e atölye öğretmeni olma yetkisi verilmiş, Asım Kömürcüoğlu ve Mimar Kemalettin Bey ile mimarlık eğitiminin sorumluluğunu üstlenmişlerdir. Özellikle saray başmimarı Vedat Bey ve Mimar Kemalettin Bey dönemlerine damgalarını vurmuşlardır. Fakat her iki mimar da Erken Cumhuriyet döneminde mimarlık sektöründen ve eğitiminden dışlanmışlardır (Ürekli, 1997, s.176).

2.3.Prof. Schmidt başkanlığında Darülfünun'unda yapılmak istenen reform çalışmaları ve yabancı uzmanların görevlendirilmesi

Alman Hükümeti propaganda aracı olarak gördüğü eğitim yardımlarını bu yıllarda da sürdürmeye devam etmiştir. Türkiye'nin 1. Dünya Savaşı'na girmesinden hemen sonra İstanbul'da bir "Alman Eğitim ve Kültür Enstitüsü" kurulmuştur. Alman Hükümeti'nin propaganda merkezi olarak kullanmayı düşündüğü enstitünün kurulması için de Alman Dışişleri Bakanlığı Eğitim Dairesi'nde görevli olan Prof. Schmidt görevlendirilmiştir. Enstitünün başkanı ise Osmanlı Devleti Hariciye Vekaleti Eğitim Bölümü'nde görevli olan müşavir Prof. Dr. Franz'dır. Enstitünün görevleri üç bölüme ayrılmıştır. Birinci görev, Türkiye'de Alman kültürünü ve dilini yaygın şekilde eğitim alanına sokmak, diğer yabancı dillerin etkisini azaltmak, aydınlar üzerinde Almanya sevgisi yaratmak, her düzeyde dostluk cemiyetleri kurmak ve Almanya lehinde propaganda faaliyetlerinde bulunmaktır. İkinci görevde, teknik alanda işbirliğini en yüksek düzeye çıkarmaktır. Bu amaç doğrultusunda ise, teknik eğitimi geliştiren usta çırak okullarını düzenlemek isteyen Türk Hükümeti'ne müşavirlik

yapmak, eğitimi Alman modeline göre düzenlemek ve teknik elemanların Almanya'ya gönderilmelerini sağlamak gerekiyordu.

Bu yüzden de 1914 yılından itibaren usta-çırak okullarına önem verilmiş ve 15-18 yaş arasında birçok genç Almanya'ya gönderilmiştir. Öğrencilerin gönderilmesinde ise Türk-Alman Dostluk Derneği etkin bir rol oynamıştır. Enstitünün üçüncü görevi ise Darülfünun'a yardımcı olmak, lisans ve lisansüstü eğitim için Almanya'ya öğrenci gönderilmesini yönlendirmektir. Bu doğrultuda da Türk Hükümeti Prof. Schmidt ile bağlantı kurmuş ve 1915 yılının sonbahar eğitim döneminde Darülfünun-i Şahane'de işe başlamak üzere eğitmenler istediğini belirtmiştir. Amaç Darülfünun'u Avrupa düzeyinde bir eğitim kurumu haline getirmektir. Prof. Schmidt Türk hükümetine bir liste sunmuş ve 19 kişilik Alman profesörler grubu daha sonra İstanbul Üniversitesi olan Darülfünun-i Şahane'de göreve başlamıştır. İşe başlayan Alman uzmanlar yukarıda anlatılan enstitü aracılığıyla Türkiye'ye gelmişlerdir. Fakat çeşitli politik nedenlerden dolayı 1918 yılının sonunda bu çalışma başarılı olamayarak sona ermiştir. Darülfünun'da yapılmak istenen reform gerçekleştirilememiştir.

2.4.Cumhuriyet döneminde Prof. Malche'nin raporu doğrultusunda yapılan üniversite reformu

Prof. Schmidt ile 1915 yılında yapılan çalışmanın bir benzeri de, 1931 yılında Cumhuriyet hükümetinin eğitim reformları kapsamında Darülfünun'un yeniden yapılandırılmasına yönelik uygulanmıştır.*

Bu çalışmadan bahsetmeden önce Darülfünun'un bulunduğu duruma göz atmak faydalı olacaktır. Cumhuriyet Hükümeti'nin Darülfünun'a ilişkin görüşünü ise 23. Mayıs 1926 tarihinde mecliste yapılan Darülfünun bütçe görüşmelerinde Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati'nin şu sözlerinden anlayabiliriz: "Darülfünun doğrudan doğruya müstakil bir müessesemizdir. Milletin manevi kudretinin mümessillerinden biridir. Kabul etmek lazım gelir ki, Darülfünun denen müessese doğrudan doğruya Maarif Vekaleti'nin emri altında bir müessese değildir. Eğer lalettayin (sıradan) herhangi bir şahıs Darülfünun müessesine şu tarzda, bu tarzda hareket edin diye emir verecek olursa orada Darülfünun yok demektir" (Özata, 2005, s.110).

Cumhuriyet Hükümeti Darülfünun'a bağımsız, özerk bir yapı öngördüğünü dile getirmektedir. Bu özgürlüğün Darülfünun'a ne kadar verildiği bilinmemekle birlikte

* Bu çalışma sonucunda elde edilen bulgular ve çıkarılan kanunlar ileriki yıllarda açılacak olan üniversitelerin de temelini oluşturmaları ve eğitim alanında yabancı uzmanların kullanılmasının nedenlerini açıklaması açısından önemlidir.

Darülfunun Cumhuriyet kadrolarının kendisinden beklediği atılımı gerçekleştirememiştir.

1915 yılında Prof. Schmidt'ten istenen eğitimci yardımı, 1932 yılında Cenevre Üniversitesi'nde pedagoji profesörü olan ve aynı üniversitede rektörlük de yapmış olan İsviçreli Albert Malche'den istenmiştir. Prof. Malche Türkiye'ye geldikten sonra Darülfunun'da geniş kapsamlı bir araştırma yapmış ve bir rapor hazırlamıştır.

Bu raporda 5 ana bölüm ve 34 madde bulunmaktaydı. Raporun ana bölümlerini ise Darülfunun'un gayesi, bütçesi ve teşkilatı, eğitim kadrosu, idari teşkilatı, öğrencilerin durumu ve kurumun yıllık eğitim programı oluşturmaktaydı. Bu rapor doğrultusunda Prof. Malche önemli gördüğü bazı saptamaları da maddeler halinde ayrıca belirtmiştir.

Bu saptamalar konumuzla ilgili olarak şunlar yazmaktadır. "1) Darülfunun'un 1931-1932 yılı için bütçesi 908474 liradır ve bu meblağ yetersiz sayılamaz. 2) Profesörlerin umumiyet itibariyle az para aldıkları doğrudur, maaşlarıyla orta tedrisattaki maaşlar arasındaki fark pek azdır. 3) Müderris, muallim, muallim muavini ve asistan olarak 240 kişi görev yapmaktadır. Bu kişilerin 133'ü müderris ve muallimdir. 4) Bu sayı fazladır ve müderrislerin bir çoğu önemsiz maaşlar almaktadırlar. 5) Profesör atamalarında ise üniversite içinde bir sistem yürütülmektedir ve bu sistem yanlıştır. Çünkü atamalara karar verecek kişiler arkadaşlarını profesör yapmaktadırlar. Atamaların doğru yapılabilmesi için gereken ise, kurum içindeki eğitimcilerin görüşüne başvurularak, atama kararlarının dışarıdan verilmesidir. Yetki meslek arkadaşlarına değil, Vekalet (Milli Eğitim Bakanlığı) ait olmalıdır. Azil yetkisi de ancak tayini icra eden makama aittir. 6) Profesörlerin yerlerine geçecek genç kadroları yetiştirme planları konusunda da soru işaretleri bulunmaktadır. Genç kadroların uzmanlaşması için tek yol yabancı ülkelere gitmeleridir. Hoca yetiştirmek için yurt dışına talebe göndermek uygundur. 7) Müderris olabilmek için 15 sene muallimlik yapmış olmak ve muallim olmak için de 30 yaşını bitirmenin şart koşulmuş olması yanlıştır. Bu kurallara göre profesör olabilmek için 46 yaşına kadar beklemek gerekmektedir. Muallimlerin tayinine esas olan uygulama talimatnamesi olmamakla birlikte, buna karşın profesörlerin kontrolünde yapılan sıkı bir imtihan geçiren müderris muavinleri için çok kapsamlı bir nizamname vardır. Bu nizamname genç bir alimi büyüklerinin keyif ve arzularına tam bir şekilde teslim etmektedir. Zeka ve liyakata uygun bir sistem olmalı ve o nedenle muhakkak bir şahsiyetin fazla erken eriştiği endişesi asla olmamalıdır" (Özata, 2005, s.130-139).

Cumhuriyet yönetimi yapmış olduğu reformların temelinde eğitimin yattığına inandığı için Darülfünun'da yapmaya çalıştığı reforma özel bir ilgi göstermiştir.

Prof. Malche'nin raporunu Atatürk kendisi incelemiş ve defterine raporla ilgili notlar almıştır. Defterin sol üst köşesine ise şu not düşülmüştür: "1) İstanbul Darülfünun'u lağvolunmuştur; yerine İstanbul Üniversitesi tesis olunacaktır. 2) Bunun tesisine Maarif Vekaleti memurdur." Atatürk'ün aldığı notlar arasında öğretim kadrosunun çok olduğu ve üniversiteye verilen paranın kafi olduğu da yazmaktadır. Dönemin eğitim politikalarını oluşturacak olan bu rapor sonucunda Atatürk'ün defterine düştüğü en önemli not ise 12 numaralı notudur. "Darülfünun'un hocaları yoktur. Şimdilik hariçten getirmek lazımdır. Ondan sonra da, kendi çocuklarımızı ecnebi üniversitelerinde yetiştirmek lazım (Özata, 2005, s.141).

Özellikle dönemin üniversite yapısını analiz etmek ve devrimin eğitim kurumlarını kurmak açısından bu rapor Türk eğitim tarihinde bir dönüm noktasıdır. İstanbul Darülfünun'u için hazırlanmış olan rapor ileriki yıllarda kurulacak olan üniversiteler için bir örnek teşkil etmiştir.

19 Eylül 1932 'de Milli Eğitim Bakanı olarak görev yapan Dr. Reşit Galip'in çalışmaları sonucunda, Prof. Malche'nin raporu doğrultusunda, çeşitli reformlar yapılmıştır. 31 Mayıs 1933'de 2252 sayılı yasa çıkarılmış ve bu yasayla Darülfünun kapatılarak yerine İstanbul Üniversitesi kurulmuştur. Üniversite reformunu gerçekleştirmek için bir komisyon kurulmuş ve komisyonu matematik profesörü Kerim Erim, İstanbul Teknik Üniversitesi'ni kuran Rüştü Uzel, müsteşar Salih Zeki ve müfettiş Osman Pazarlı oluşturmuşlardır. Profesör seçiminde ise Islahat komitesi denen bir kurul oluşturulmuştur. Bu kurulda Prof. Malche, Prof Kerim Erim, Rüştü Uzel, Avni Baman ve Osman Horasan vardır.

Prof. Malche Türkiye'de bulunduğu yıllar içerisinde herhangi bir üniversitede eğitmen olarak çalışmamıştır. Prof. Malche Türk hükümetinin danışmanıydı ama geniş yetkilere sahipti. Reform komisyonuyla birlikte İstanbul Üniversitesi'nin çalışmalarını yürütmüştür. Bu çalışmalar sırasında da Alman göçmen profesörlerin çağırılması, görevlendirilmesi ve yeni kurulan üniversitenin ilk yarıyılının gözetimiyle uğraşmıştır.

Aslında Prof. Malche yeni üniversitede görevlendirilecek olan yabancı öğretim görevlilerinin tek bir ülkeden gelmesi yerine bütün Batı Avrupa ülkelerinden katkı sağlamayı düşünmekteydi. Bu fikrin altında yatan temel düşünce ise kültürel ve politik etkileri yeni üniversiteden uzak tutabilmektir. Bu fikri gerçekleştirmek için de

her milletten küçük profesör gruplarını görevlendirmeyi düşünüyordu. Fakat yeni üniversitenin açılmasına 3 ay kalana kadar henüz hiç bir atama yapılamamıştı.

Bu durumdan çıkmak ve yeni üniversitenin daha açılış anında reformun sekteye uğramaması için Alman Bilim Adamları Yardım Cemiyeti (Zürih) temsilcisi olarak Türkiye’de bulunan Prof. Schwarz’dan vasıflı Alman profesörlerin mülteci olarak Türkiye’ye gelmeleri için aracı olması teklif edildi. Prof. Schwarz Türkiye’ye iki ziyaret gerçekleştirdi. İlk ziyaret sırasında (5-7 Temmuz 1933), iltica eden öğretim üyelerinin üniversitenin yeniden düzenlenmesi çalışmalarında yer alabileceği düşüncesi kabul edilmiş, ikinci ziyaret sırasında (25 Temmuz-Ağustos sonu 1933) ise anlaşmanın kesinleşmesi sağlanmış ve Prof. Schwarz İstanbul Üniversitesi’nin açılışı için gerekli düzenlemelerin hazırlanmasına yardımcı olmuştur.

Prof. Schwarz’ın reform komisyonu ile yapmış olduğu toplantı sonucunda çağrılacak olan 30 Alman öğretim görevlisinden oluşan bir listeye karar verilmiştir. Bu profesörlerin seçiminde ise Dr. Reşit Galip tarafından getirilen “kendilerinin kendi ülkelerindeki üniversitelerde de profesör konumuna erişmiş ve isimlerini ülkelerinin sınırları dışında da duyurmuş olmak” kriteri göz önünde bulundurulmuştur. Prof. Schwarz toplantıda sunmuş olduğu isimlerin özgeçmişlerini de kurula vermiştir. Adı geçen isimlerin bir kısmı kendileri görevi kabul etmemiş, bir kısmı da komisyon tarafından kabul edilmemiştir.

Prof. Schwarz toplantının önemini ise şu şekilde açıklamıştır: “Bize ... için bir profesör önerir misiniz? Bu sorular bütün bir öğleden sonra otuz kez soruldu ve artan bir gerilimle bunları cevaplandırdım. Ben ve bütün ordakiler zamanı unutmuştuk. Biliyordum ki, bu saatlerin Almanya’dan rezilce ve alçakça kovulmuş kişiler için yaradılış kadar anlamı vardı. Batının pisiğinin bulaşmadığı harika bir ülke keşfediyordum! Yardım Cemiyeti’nin varlığı resmen kabul ediliyor; bunu yapanlar, bir gereksinim olarak görülüyordu. Konuşmamız iki düzenli organizmanın arasındaki madde alışverişine dönüşüyordu. Sonunda ücretler ve bazı temel koşulların belirlenmesinde anlaştık.”

Türk tarafının düşünceleri ise Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip’in “Bugün alışılmışın da dışında, örneği gösterilemeyecek bir iş yapabildiğimiz bir gün oldu. 500 yıl kadar önce İstanbul’u kuşattığımız zaman Bizanslı bilginler İtalya’ya göç etmişti ve buna engel olamamıştık. Bu bilginlerin büyük çoğunluğu İtalya’ya gitti. Sonuç olarak Rönesans gerçekleşti. Bugün Avrupa’dan bunun karşılığını alıyoruz. Ulusumuzun yenileştirilmesini umut ediyoruz. Bilim ve yöntemlerinizi getirin,

gençlerimize bilginin yollarını gösterin. Size teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım”sözleriyle dile getirilmiştir (Widman, 1999, s.92).

Bu söz ve düşüncelerden birbirine ihtiyaç duyan, varlığını ve geleceğini birbirinde bulmuş iki organizmadan sözedebiliriz. Yardım Cemiyeti varlığını kabul ettiriyor ve ilk defa kuruluş amaçlarını gerçekleştirebileceği bir ortam buluyor, Cumhuriyet hükümeti ise kapatmış olduğu Darülfunun’un yerine daha iyi bir kurum koymaya çalışıyordu. Daha önce de belirtildiği gibi 1915 yılında Darülfunun için Prof. Scmidt’le bir reform uygulanmaya çalışılmış fakat sonuç elde edilememiştir. Cumhuriyet yönetimi ise batılı üniversiteler düzeyine ulaşamadığına inandığı kurumu yenileştirmek yerine, kapatıp, yerine kendi genç kurumunu yerleştirmiştir.

Kendi ülkelerinden hak etmediklerini düşündükleri şekilde kovulmuş ya da ayrılmak zorunda kalmış olan, varlıklarını sürdürecekleri ve asıl mesleklerini icra edebilecekleri bir ortam bulan öğretim görevlilerinden oluşan bir cemiyet yeni bir üniversite kurma çalışmalarında bulunurken, Cumhuriyet Hükümeti de Darülfunun’u kapatarak tüm öğretmenleri görevden uzaklaştırmıştır. Burada düşünülmesi gereken Darülfunun içerisinde de kurumdaki uzaklaştırılmayı hak etmeyen öğretmenlerin de bulunabileceğidir.

Bu iki organizma arasında yapılan antlaşma sonucunda gelecek olan profesörler ile yapılacak sözleşmeler de Prof. Malche, Prof Schwarz ve Prof. Nissen’in teklifleri doğrultusunda belirlenmiştir. Bu sözleşmeye göre; 1)Profesörler güçlerini ve zamanlarını bütünüyle üniversite çalışmalarına adanmalı ve bir yan uğraşmayı kabul etmemeliydiler. 2) Bir çevirmen yardımıyla Türk öğrenciler için Türkçe ders kitapları ve yardımcı kitaplar yayımlamak zorundaydılar. 3) 3-5 yıllık bir zaman süresi içinde Türkçe okuyabilecek kadar Türk dilini öğrenmeliydiler (fakat bu isteği yerine getirirken ana hatlarıyla öğrenmeleri yeterli olabilirdi). 4) Hükümetin isteği üzerine – herhangi bir özel ödeme yapılmaksızın- gerektiğinde bir bilirkişi raporu hazırlamak zorundaydılar. 5) Gelişme ve halkın aydınlatılması için kurulan tesislerde aktif olarak görev almakla yükümlüydüler (Widman, 1999, s.114). Antlaşmalar 2-3 ya da 5 yıllık yapılmaktaydı. Sözleşmelerin uzatılması için kişinin bazı çalışmalarının ülke için “ispatı mümkün yararlar” sağladığının dekan tarafından onaylanması gerekiyordu.

Bu yükümlülüklerle karşılık olarak da anlaşma yapılan kişilere genellikle yüksek bir maaş bağlanmasının dışında taşınma ve yolculuk ücretleriyle bir hastalık sigortası temin ediyordu. Ayrıca onlara yabancı çalışma arkadaşlarını getirip görevlendirme hakkı tanınmış ve bu haktan özellikle başlangıçta çok yararlanılmıştır. Mülteci profesörlerin yanı sıra bir çok mülteci asistan, okutman ve yardımcı bilimsel eleman

görevlendirilmiştir. Fakat bu yabancı görevliler “ilmi yardımcı” diye adlandırıyorlardı ve bunlar Türk asistanlarla aynı statüye girmiyordu.

Bu sözleşmenin dışında yapılan toplantıda Reşit Galip Bey, Türkiye Cumhuriyeti’ne çağrılan ve görev verilen kişilerin resmen korunacağını da garanti ediyordu.

Yapılan sözleşmeler sonucunda profesörlere ödenen maaşlar dönemin şartlarına göre oldukça iyiydi. Maaşlar 500-1000 TL arasındaydı (Türk profesörler 150 TL maaş almaktaydılar ve 1 TL değeri o dönemde 2 Reichsmark’a eşitti). Sözleşme imzalayanlar bir aylık ücretlerini aracılık ödeneği olarak taksitler halinde Yardım Cemiyeti’ne ödemekle yükümlüydüler. Türkiye’den ayrılmak isteyen görevlilerin yol masrafı da bu fon tarafından karşılanıyordu.

2.5.Görevlendirilen yabancı uzmanların çalışma şartlarına yönelik yasal düzenlemeler

Cumhuriyet Hükümeti yeni kurumların temellerini atarken, yabancı uzmanlara ihtiyaç duyacağını da biliyordu. Atatürk 1 Mart 1922’de Büyük Millet Meclisi birinci dönem üçüncü toplanma yılını açış konuşmasında “Ancak inşaat, kuruluş ve işletme yönünden bugünkü mali gücümüz dışında büyük sermaye isteyen bayındırlık işlerinde yabancı sermayeden, gereğine göre yabancı uzmanlardan büyük ölçüde yararlanmak memleketimizin menfaati, imarı ve milletimizin saadet ve refahını kısa zamanda sağlama açısından gerekli görülmektedir.” sözleriyle yabancı uzmanlara olan ihtiyacın altını çizmiştir (Nasır, 1991, s.156).

23 Eylül 1923’te hükümet programında ise “... Bilumum vekaletlerinde ihtisasa ihtiyaç gösteren işler için ecnebi mütehassısların celbini ve onların vukufundan istifadeyi düşünmekteyiz” denilerek hükümet politikası ve görüşleri resmileştirilmiştir.

Aynı görüşün 1937 yılında da sürdürüldüğünü yine hükümet programı içerisinde geçen şu sözlerden anlayabiliriz: “Avrupa’nın tanınmış ilim ve sanat merkezlerine talebe göndermeye devam edeceğiz. Lüzumlu görülecek ilim ve teknik şubeleri için kıymetli mütehassıslar da getireceğiz. Bu suretle muhtelif sahalardan milli elaman ihtiyaçlarımızı temine çalışacağız” (Aslanoğlu, 2001, s.55).

Yabancı uzmanların kullanımı ise kanun ve yönetmeliklerle belirlenmiştir. 1927 yılında çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu ile sanayi tesisleri için inşaat malzemesi ithalini ve bu işletmelerin inşaatı ve işletilmesi için gerekli olan yabancı uzman ve işçilerin Türkiye’de çalışmasının önü açılmıştır. Yabancı uzmanların artırılması, batı ile olan kültür açığının bir an önce kapatılması amacı güden bir hükümet politikası sonucu olmuştur.

Osmanlı'nın askeri alanda Almanya ile yakınlaşmaya başladığı yıllardan itibaren ülke içinde Alman nüfusu artmış, 1927 yılında ikamet sözleşmeleri ile Almanların Türkiye'de yaşama ve çalışma şartları belirlenmiştir. Türkiye'nin katıldığı kültür anlaşmalarının hemen hemen hepsinde üniversite personeli, teknik elemanlar ve öğretmenlerin alışverişine olanak tanıyan maddeler de konmuştur.

10 Nisan 1934 yılında çıkarılan 2397 numaralı kanun Milli Eğitim Bakanlığı'na "İstanbul Üniversitesi'ne alınmış ve alınacak ecnebi mütehassıslarla müddeti on seneyi geçmemek üzere lüzüm görülecek müddetlerle mukavele yapmak" yetkisi verilmiştir.

Üniversitelerde görevlendirilecek olan yabancı uzmanlarla ilgili bir diğer düzenleme ise 4926 sayılı Üniversiteler Kanunu'nun 29. maddesinde şöyle belirtilmiştir: "Sözleşme ile üniversitede görevlendirilecek yabancı profesörlerle uzmanlar, fakülte profesörler kurulunun teklifi, senatonun kararı ve Milli Eğitim Bakanı'nın onayı ile tayin olurlar. Sözleşme sürelerinin bitmesi dolayısıyla veya başka bir suretle işlerine son verilmesi de aynı usule bağlıdır."

4926 sayılı kanun Prof. Malche'nin raporunda sunmuş olduğu "Profesör atamalarında ise üniversite içinde bir sistem yürütülmektedir ve bu sistem yanlıştır. Çünkü atanmalara karar verecek kişiler arkadaşlarını profesör yapmaktadırlar. Olması gereken ise kurumiçindeki eğitimcilerin görüşüne başvurulmalı fakat karar dışarıdan verilmelidir. Yetki meslek arkadaşlarına değil, Vekalet (Milli Eğitim Bakanlığı) ait olmalıdır. Azil yetkisi de ancak tayini icra eden makama aittir" maddesiye örtüşmektedir.

2.6. 19. Yüzyıl Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yabancı mimarlar ve mimarlık eğitimi

1831 yılında Hassa Mimarlar Ocağı'nın kapatılması ve yerine kurulan Ebniye Müdürlüğü'nün aynı görevi yapamaması 19. yüzyıl boyunca mimar yetiştirilememesine neden olmuştur. Bu nedenledir ki diğer alanlarda olduğu gibi mimarlık ve mimarlık eğitimi alanında da yabancı uzmanlara olan ihtiyaç artmıştır. Bu iki alanda yabancı uzmanlardan yoğunlukla yararlanan iki dönem vardır. Bunlar 19. yüzyıl sonlarına doğru Osmanlı ve 1950'li yıllara kadar Cumhuriyet dönemidir.

Mimarlık eğitiminde yardımına başvurulmuş ilk uzman İngiliz Mimar Smith'dir. Devlet inşaatlarında bilgisinden yararlanılmak üzere davet edilen Mimar Smith'in yanına genç ve yetenekli görülen birkaç kişi verilmiştir.

19. yüzyılın sonlarına doğru, özellikle yurtdışında eğitime gidip tekrar vatana dönmüş olan ressamların itici gücü ve kamuoyunda yaratmış oldukları etkiler ile güzel sanatlar eğitimi verecek eğitim kurumlarının eksikliği iyice farkedilmeye başlamıştır. “28 Nisan 1870 tarihli Terakki Gazetesi’nde “Sanayi-i Nefise” başlıklı yazıda güzel sanatlarla ilgili meseleler ve getirilmesi gereken çözümler ifade edilmiştir. Yazıda Türkiye’de güzel sanatların geliştirilmesi işini araştırmak için bir komisyon kurulacağını duyulduğundan bahsedilmektedir. Gençlere güzel sanatların sevdirmesi, kamuoyunun bu yolda eğitilmesinin lüzumuna değinilmiş, mimarlık ve resim öğretimi yapmak üzere bir okul kurulabilmesi için bir takım eski güzel eserlerin mevcut olması ve bunları öğretecek geniş bilgi sahibi kimselerin bulunması gerektiği kaydedilmiştir. Ahmed Ali Bey’in (Şeker Ahmed Paşa) ilk resim sergisini açmasından sonra La Turquie’de 20 Mayıs 1873’de çıkan yazıda bu sergiden bahsedilmiş ve tavsiyelerde bulunulmuştur. Bu tavsiyeler ise; her yıl mayıs ayında resim, mimarlık, heykeltıraşlık, desen ve gravür dallarında sergiler açılması, eserlerin layık olanlarına mükafatlar verilmesi, bazı özel ve önemli görünen eserlerin devletçe satın alınıp bir halk müzesine konması ya da hükümetin özel bir okula yetiştireceği gençlere model olarak gösterilmeleri yönündedir. Döneme ait bu iki yazıda da görülmektedir ki sanat eğitiminin devletçe tahsis edilmesi ve bu yönde eğitim verecek olan bir okulun kurulması yönünde bir kamuoyu bulunmaktadır. Mimarlık alanında uzman kişilere duyulan ihtiyaç ise 11 Mayıs 1872 tarihli Hakayikü’ül Vekayi Gazetesi’nde sanatların medeniyete olan etkisi konulu bir yazıda “mimarlık sanatında öyle bir durumda bulunuyoruz ki tarihi binalarımızı bile tamir edebilecek seviyede adamlarımız yoktur” denilerek vurgulanmıştır (Ürekli, 1997). Tüm bunların sonucunda güzel sanatlar eğitimi ve öğretimi verecek bir eğitim kurumunun kurulması kaçınılmaz olmuş ve gündeme gelmiştir. Bu yöndeki ilk çalışmalar ise Abdülaziz döneminde saraya davet edilen Fransız Guillemet zamanında başlamıştır.

2.6.1.Mühendishane-i Berri Hümayun

3. Selim tarafından 1795’te kurulan Mühendishane-i Berri Hümayun’da matematik, coğrafya, kozmografya, fizik, balistik, askeri talim ve tahkimat gibi dersler okutulmaktaydı. Mühendishanenin kuruluş kanunnamesinde yeni hocaların atanmasıyla ilgili olarak, atamalarda yalnız ilmi seviyeye bakılması, iltimas yapılmaması özellikle vurgulanmıştır. Okul askeri bir okul olmakla birlikte sivillerin de derslere katılmasına izin verilmektedir. Bu izin kanunnamede şöyle geçmektedir: “...bilgi ve kabiliyet sahibi kimseler de fen bilimleri öğrenmek isterlerse, bunlar da nereden gelmiş olurlarsa olsunlar, kendilerine engel olunmayıp, hocalar bunlara da

ders vermeye mecburdurlar.” Mimarlık eğitimi ise 1847’de Avrupa’dan dönen Tophane Nazırı Bekir Paşa’nın okulu topçu ve mimari okulu haline çevirmesiyle başlamıştır. Mimarlık eğitimi 4 yıllıktır ve Avrupa’dan uzmanlar getirtilmiştir. Mimarlık derslerini Alman Teğmen Bonn vermektedir.

Eğitim görevlilerine ödenecek ücretlerde yine kanunnamede açıkça belirtilmiştir. Buna göre, 1. sınıf hocaları yıllık 4000 kuruş, 2. sınıf hocaları 3500 kuruş, 3. sınıf hocalarına 3000 kuruş, 4. sınıf hocalarına da 2500 kuruş verilecektir. Asistanların ücretleri ise 1. sınıf için yıllık 2150, 2. sınıf için 2000, 3. sınıf için 1750, ve dördüncü sınıf için de 1500 kuruş olarak belirtilmiştir. Kanunnamede hoca ve asistan maaşlarının yanında öğrencilere de okudukları sınıfa göre değişen aylıklar bağlanmış ve her yıl bir kez olmak üzere elbise parası verileceği de yazmaktadır (Çeçen, 1990, s.19, 29, 53).

2.6.2.Guillemet’in desen ve sanat akademisi “Académie de Dessin et Peinture”

Fransız Guillemet 1874 yılında Beyoğlu’nda “Académie de Dessin et Peinture” adı altında bir desen ve resim akademisi kurmuştur. Okulun ne zamana kadar eğitim verdiği bilinmemektedir. Okulda suluboya ve pastel ile figür, manzara, çiçek ve süsleme dersleri veriliyordu. Öğrenciler genellikle Ermeni asıllıydı. Salı ve Cuma günleri sadece kadınlara eğitim verilmekteydi. Guillemet resmi makamlara yapmış olduğu başvuruda resim, nakış ve mimariye mahsus bir okul kurulacağını bildirmişti. “Académie de Dessin et Peinture” haftada 6 gün 8:00 ile 17:00 saatleri arasında eğitim vermekteydi.*

2.6.3.Sanayi-i Nefise-i Şahane Mektebi

1877 yılında Münif Paşa’nın Maarif Nezareti nazırlığı döneminde güzel sanatlar alanında eğitim vermek üzere bir okul kurulmasına yönelik 4 Eylül 1877’de bir tezkere hazırlanmış ve tartışılması için 7 Eylül 1877’de Şura-yı Devlet’e gönderilmiştir. Bu tezkerede, mimarlık tekniğinin usulüne uygun olarak öğretilmediği ve ehliyetsiz kimselerin elinde kaldığı belirtilmektedir. Bu bakımdan kapsamlı bir güzel sanatlar okulunun kurulmasının kararlaştırıldığı açıklanmıştır.

Okulun müdürlüğü ile resim öğretmenliğine ise önceki bölümde bahsetmiş olduğumuz Fransız Guillemet getirilmiştir. Mimari öğretmenliğini fahri olarak Mösyö Chinkiria yürütmüştür. Guillemet ile yardımcısı, iki odacının maaşları ve okulun diğer masrafları için ayda yalnız 3900 kuruş ayrıca bir seferlik olmak üzere tedarik

* Fatma Ürekli’nin “Sanayi-i Nefise Mektebi’nin Kuruluşu ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri” adlı doktora tezinden alıntıdır.

edilmesi gereken alet ve edevatlar için 20.000 kuruş tahsis edilecekti. Bu miktar taşrada inşa edilecek okullar için ayrılan bütçenin bir kısmından yapılacak kısıntılarla sağlanacaktı (Ürekli, 1997, s.70).

Okulun eğitim kadrosu için yabancılar tercih edilmiştir. Guillemet padişahın iradesi ile bu okulun müdürlüğüne getirilmiştir. Çünkü Guillemet bir resim ve desen akademisinin açılışına öncü olmuş ve açmış olduğu bu okulda deneyim edinmiştir. Bu okulun eğitime başlayıp başlamadığı, başladıysa ne kadar bir süre eğitime devam ettiği ise bilinmemektedir. Okulun kuruluş aşamalarında ciddi boyutlara erişmiş olan Osmanlı-Rus savaşı (1877-1878) yüzünden eğitime başlama çalışmaları da yarım kalmış olabilir.

2.6.4.Sanayi-i Nefise Mektebi

*Sait Paşa'nın sadrazamlığı sırasında Müze-i Hümayun Müdürü olan Osman Hamdi Bey'in arkadaşı Raif Paşa'nın ticaret nazırlığı yaptığı bir dönemde kurulması düşünülen Sanayi-i Nefise Mektebi'nin Ticaret Nezareti'ne bağlanması ve müdürlüğüne de Osman Hamdi Bey'in getirilmesi kararlaştırılır. 1883 yılında kurulan okul, 2 Mart 1883 yılında AlexandreVallaury'nin Arkeoloji Müzesi Bahçesinde yaptığı (şimdiki Eski Şark Eserleri Müzesi) ve 5 atölyeden oluşan binada 20 öğrencisiyle eğitime başlamıştır. Ressamlık, mimarlık, heykeltraşlık ve hakkaklık bölümlerinden oluşan okulun birinci senesi hazırlık sınıfı olarak adlandırılıyordu. Daha sonraki yıllarda ise resim bölümü 5, mimarlık ve heykeltraşlık 4, hakkaklık bölümü ise 3 yıl eğitim veriyordu. Öğretim kadrosu ise yağlı boya dersi için Valeri, desen dersi için Warnia Zarzecki, Heykel bölümü için Yervant Osgan ve mimarlık bölümü için de Alexandre Vallaury ve yardımcısı Philippe Bello'dan oluşmaktaydı. Mimarlık bölümünde öğretmenlik yapmış olan Valluari "Fenn-i Mimari" dersini vermiştir. 2 Mart 1883'de atanmış olan Alexandre Vallaury 10 Ağustos 1910'a kadar "Fenni Mimari Muallimi" olarak görevini yapmış ve istifa ederek görevinden ayrılmıştır. Zaten altı yedi kişiden oluşan okulun eğitim kadroları içinde ağırlığı yabancı uzmanlar oluşturmaktadır. Bunun nedeni ise daha önce bahsettiğimiz gibi yetişmiş elemanların olmayışı ve olanların ise teknik gelişmelere uzak kalmış olmalarıdır.

Osman Hamdi Bey'in eğitim kadrosu için yabancı hoca seçimi bilinçlidir. Her ne kadar mimarlık, hakkaklık ve heykeltraşlık bölümleri olsa da okulun kuruluşundaki

*Okulun kuruluş tarihi ile ilgili olarak çeşitli kaynaklarda 1881-1882 ve 1883 tarihleri geçmektedir. Bu tarihler Osman Hamdi Bey'in okulun kuruluşu için yapmış olduğu girişimler, okul binasının yapılışı ve eğitime başlama tarihleridir. Bu çalışmada okulun eğitime başlamış olduğu 1883 tarihi kuruluş yılı olarak ele alınmıştır.

amaç ülkede sivil ressamların sadece sanatsal amaçlarla yetiştirilmesine olanak sağlayacak bir okul sisteminin kurulması gerekliliğidir.. Osman Hamdi Bey resim sanatı için gerekli olan figürün önemine ilk kez parmak basan ressamdır. Osmanlı'da insan betimlemesi minyatürlerde bulunmakta idi, perspektif ise askeri okullarda çizim derslerinde öğretiliyordu ama dini nedenlerden dolayı bu ikisi bir araya getirilemiyordu. Ülkede ilk kez kurulan, gerçek anlamda resim ve heykel eğitimi yapacak böyle bir okulun öğretim kadrosu kuşkusuz figüre dayalı resmin temel bilgilerini öğretebilecek kadroların yokluğundan dolayı yabancılardan oluşturulacaktı.

Okulun diğer bir yabancı hocası 1909 yılında atölye öğretmenini olarak atanan Giulio Mongeri'dir. 1911'de göreve başlayan Terziyan Efendi ile Zare Efendi'ler de eğitmen kadrosu içindedirler.* Mimar Vedat Bey (Tek) ile Mimar Kemâlettin Bey ise, teorik derslerde görev almışlardır. 1899'da göreve başlayan Mimar Vedat Bey'in hocalığı da atölye öğretmenliği değildir. Philippe Bello 1902'de Vallaur'y'e yardımcı sıfatıyla proje atölyesine girmeye başlamış, fakat Vedat Bey mimarlık tarihi okutmaya devam etmiştir. Vallaury ayrıldıktan sonra yerine Mongeri atölye öğretmenliğine getirilmiş ve Vedat Bey mimarlık tarihi dersinde bırakılmıştır. Giulio Mongeri 1906 – 1930 yılları arasında önce Sanayi-i Nefise Mektebi, sonra Güzel Sanatlar Akademisi'nin öğretim kadrolarında bulunmuş ve Arif Hikmet Koyunoğlu ve Sedat Hakkı Eldem gibi Türk mimarlığında etkin kişileri yetiştirmiştir. Yönetmiş olduğu Atölye 1930 yılında modern akımın gelişi ile kapatılmıştır. Giulio Mongeri Neo-Rönesans, Bizans ve Osmanlı biçimlerinin karışımı bir üsluba, anıtsallığa ve özellikle de cephe çizimlerine önem vermiştir. Mimar Kemalettin Bey'e de mimarlık nazariyatı adlı bir ders verilmiştir. Osman Hamdi Bey'den sonra Halil Edhem Bey de kurum içerisindeki atölyeleri yabancı öğretmenlere emanet etmiştir. Giulio Mongeri'den sonra, Mimar Vedat Bey'e atölye öğretmenini olma yetkisi verilmiş ve Mimar Vedat Bey, Asım Kömürcüoğlu ve Mimar Kemalettin Bey mimarlık eğitiminin sorumluluğunu üstlenmişlerdir. Mimar Vedat Bey ile Mimar Kemalettin Bey Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında 1. Ulusal Mimarlık döneminin sonuna kadar eğitmenlik görevlerini sürdürmüşlerdir. Okul içerisinde eğitmenliğin Türk hocalara tam anlamıyla bırakılması ise yabancılardan emekliliğe ya da Birinci Dünya Savaşı'ndan dolayı ayrılmalarından sonra gerçekleşmiştir.

2.6.4.1.Sanayi-i Nefise Mektebi ve mimarlık eğitimi

Sanayi-i Nefise Mektebi'nin Yüksek Mimari Şubesi dört yıllık yüksekokul düzeyinde eğitim veriyordu. Bu şubeye girecek olan öğrencilerin önce İdâdî Mektebi'ni

* www.mimarlikmuzesi.org/galeri_resimler.asp?id=128&exid=2 'den alıntıdır.

bitirmeleri, sonra da bir yetenek sınavını başarmaları gerekiyordu. Kayıt olan öğrenciler okulun bütün derslerine ve kabul imtihanlarına girme hakkına sahip oluyorlardı. Öğrenciler birinci ve ikinci sınıf adıyla iki gruba ayrılıyorlardı. İkinci sınıfa girmek isteyenlerin tarih, aritmetik, geometri, resim ve süsleme bilgisi derslerinden öğrendikleri her senenin son iki ayında yapılacak olan yazılı ve sözlü sınavlarla ölçülmekteydi. Ayrıca senede üç kez öğrenciler ilm-i riyazi (metamatik), menazır (perspektif), hendese-i resmiye (geometri), taş ve demir inşaatına dair sınava girecekler ve aldıkları sonuçlara göre “madalya” ve “zıkr-i cemil” den (güzel söz) oluşan mükafatlar verilecekti. Sınıflar arası geçişler için de çeşitli şartlar konmuştu. İkinci sınıftan birinciye geçmek için öğrencilerin matematik, perspektif, sanat tarihi, süsleme bilgisi, demir ve taş inşaatına dair sınavlarda üçüncü madalya ya da birinci derece bir zıkr-i cemil (güzel söz), resim ve tezyinat (süsleme) sınavları için birinci dereceden bir ya da ikinci dereceden iki adet zıkr-i cemil alması gerekmekteydi. Fenn-i Mimari ve tezyinat sınavlarının yapıldığı birinci sınıf dersleri öğrenciye birinci mükafat sınavına girme hakkını veriyordu. Fenn-i mimari imtihanı ay başlarında dersin öğretmeni tarafından verilecek fikir üzerine yapılıyordu.

Bunların yanı sıra Fenn-i mimari dersine ait mükafat birinci ve ikinci derece madalyalardan ibaret idi. Girmiş olduğu imtihanların sonucunda en fazla mükafatı kazanan birinci sınıf öğrencisine ise “Teşvik Madalyası” adı altında büyük madalya veriliyordu. Bölümün dersleri arasında çizime diğer derslere göre farklı bir önem veriliyordu.

Bölümün ilk mimarlık hocaları olan Alexander Vallaury’nin kurmuş olduğu eğitim düzeni Mongeri döneminde de devam etmiştir. Vallaury’nin kurmuş olduğu düzen kendisinin de bağlı olduğu “Beaux Arts” ekolüdür ve Sanayi-i Nefise Mektebi’nde de uygulanmıştır.*

Osman Hamdi Bey’de Fransa’da eğitim gördüğü ve oradaki sanat ortamında bulunduğu için bu ekole yakındı. Sanayi-i Nefise Mektebi Mimarlık bölümünde öğrencilere önce klasik mimari üsluplar öğretiliyordu. Hazırlık sınıfında klasik Yunan ve Roma eserlerinin çizimleri yaptırılır, sonraki sene Yunan mimari üslubu öğretilir ve hazırlık sınıfında öğretilen inşai aksamın nerede nasıl kullanılacağını göstermek

* Avrupa’da mimarlık eğitiminin ilk köklü değişikliği 14. Louis’in ülkesindeki bilim ve sanat etkinliğini merkezileştirerek gücünü duyurmak için kurdurduğu kraliyet akademilerinde gerçekleştirilmiştir. Akıl çağında, lonca ve atölyelere alternatif olarak kurulan akademi, çözümü Antik çağı model olarak almakta görmüş ve eğitim herkese açık kurumsal bir temele oturtulmuş, atölye sistemi korunmuş ancak eğitime formel süreçler getirilerek mecburi dersler konmuştur. Fransız devrimi sırasında yeniden düzenlenerek 1819 yılında Ecole des Beaux-Arts adıyla okul yeni bir statüye kavuşmuş ve eğitim programına zamanla kimya, idare, arkeoloji, hukuk ve maliye de eklenmiştir.

için basit bina kısımlarının tatbikat, plan ve projelerine çalışılırdı. İkinci sınıfta Roma-İtalyan Mimarisi eğitimi ile birlikte Grek, Grekoromen ve diğer klasik tarzlarda bina plan ve projeleri yaptırılır, tek renk lavi şeklinde ışık ve gölge tertibatı yapılmaya başlanırdı, üçüncü sınıfta ise İtalya-Rönesans üslubunda bina projelerine çalışılır ve sulu boya ile renklendirerek birer anlamlı tablo haline getirilirdi, dördüncü sınıfta da Selçuk ve Osmanlı Mimarisi eğitimleri verilir, Türk Mimarisi projeleri ve eski, önemli Türk Mimari eserlerinin rölevaleri yaptırılırdı.

Okulun eğitim sisteminin üzerine kurulu olduğu atölyeler “Ecole des Beaux Arts”taki gibi eski ve yeni öğrenciler arasındaki örgütlü bir dayanışmayı da içerisinde barındırıyordu. Bu sisteme göre yeni öğrenciler eski öğrencilerin çizim ve model işlerini üstleniyorlar, eskiler ise yeni öğrencilerin yetişmelerinde bir hoca kadar etkili oluyorlardı.

2.6.4.2.Sanayi-i Nefise Mektebi’nin idari yapılanması

Sanayi-i Nefise Mektebi’nin idaresinden bir müdür sorumluydu. Bu kişi de Fransa’da almış olduğu eğitimi ile sanata olan ilgisi ve bilgisi sanat çevrelerince, özellikle de saray tarafından kabul görmüş olan Osman Hamdi Bey idi. Osman Hamdi Bey aynı zamanda tarihi eserlerin korunması ve ülke dışına kaçırılmasını engellemek için de önemli roller üstlenmişti. Osman Hamdi Bey okulun müdürlüğüne getirildiği sırada dönemin arkeoloji müzesi olan Müze-i Hümayun’un da müdürlüğünü yapmaktaydı. Öğretim görevlileri öğretmenler ve ustabaşılardan oluşmaktaydı. Öğretim işlerini yönetme noktasında ise yine okul müdürünün başkanlığında olmak üzere bir oymacı, bir mimar, bir hakkak ve sanat erbabı arasından seçilmiş bazı üyelerden oluşan “Meclis-i Ali” kurulmuştu. Meclis-i Ali öğretim işlerini yönetmekle birlikte güzel sanatlar alanında sergiler düzenleyecek, tayin ettiği bir jüri tarafından sergilere katılan eserler değerlendirilecek ve seçilen eserler mükafatlandırılacaklardı. Sanayi-i Nefise Mektebi müzesiyle, açacağı sergilerle, kütüphanesiyle ve özellikle de bir meclis tarafından yönetilmesiyle batılı çağdaşlarına yakın bir felsefe içermekteydi. Bu yapılanma içerisinde en büyük etki okulun kurucusu olan Osman Hamdi Bey’e aitti (Ürekli, 1997, s.120-121).

2.6.4.3.Sanayi-i Nefise Mektebi’nin mali yapısı ve Öğretim üyelerinin almış olduğu ücretler

26 Ocak 1882’de dönemin Ticaret Nazırı Raif Paşa’nın imzasını taşıyan ve Sanayi-i Nefise Mektebi’nin binasının yapılacağı yerin belirtildiği (Müze-i Hümayun’un güneyinde) tezkerede okul binasının beş sınıf ve atölyeden oluşacağı ve bu inşaat için de gereken paranın 1500 lirayı bulacağı yazmaktadır. Ayrıca tayin edilecek

müdür, öğretmenler, memur ve hademeye ödenecek maaşlar için de 11.300 kuruşun müze müdürü tarafından tesbit edildiği belirtilmiş olup, bunun dikkate alınması gerektiği açıklanmaktadır. Personel maaşları ise; yağlı boya öğretmeni 2000, hakkak 2000, Fenn-i Mimari öğretmeni 1000, oymacılık öğretmeni 1000, karakalem resim ve tezyinat öğretmeni 1000, mekteb müdürü 1000, katib maaşı 600, kütüphane ve müzeler muhafızı 600, hademe 600, toplamda 9800 kuruş olarak belirlenmiş ve mektebin aylık masrafları için de 1500 kuruş uygun görülmüştür. İlginç olan ise müze müdürü olan Osman Hamdi Bey tarafından belirlenen bu ücretler de Osman Hamdi Bey'in okul müdürü olarak kendisi için düşündüğü maaşın bazı derslerin öğretmenleri için belirlenenden az olmasıdır.

Bir başka belgeden ise okulun daha sonraki dönemlerinde çalışmış olan Tahrirat Başkatibi Halil Bey'in 700, Sanayi-i Nefise İdaresi Katibi Halil Edip Bey'in 600, Dahili Müdür ve Heykeltraş Öğretmeni Oskan Efendi'nin 2000, Karakalem Resim Öğretmeni Varniya'nın 800, Yağlıboya Resim Öğretmeni Valeri'nin 2250, Fenn-i Mimari Öğretmeni Vallaury'nin 2000, Hakkaklık Öğretmeni Napier'in 2000, Genel Tarih Öğretmeni Aristoklis Efendi'nin 750, Matematik Öğretmeni Kaymakam Hasan Fuad Bey'in 750, iptidai sınıflar Karakalem Resim Öğretmeni Ressam Adil Bey'in 1500, Teşrih Öğretmeni Kolağası Yusuf Rami Efendi'nin 750 kuruş aldığını öğrenmekteyiz (Ürekli, 1997).

3. OSMANLI VE CUMHURİYET DÖNEMİNDE MİMARLIK ÖRGÜTLENMELERİ VE MESLEKİ DÜZENLEMELER

Mimarlık örgütleri gerek ekonomik gerekse yasal konularda Türk mimarların seslerini duyurmaları ve yabancı mimarlarla girdikleri rekabet açısından önemlidir. Tezde bu konuya yer verilmesinin amacı süreç içerisinde, özellikle de yabancı uzmanlar sorunu çerçevesinde, örgütlerin rolünü vurgulamaktır.

3.1.Geç Osmanlı İmparatorluğunda kurulmuş olan Mühendis ve Mimar Cemiyetleri

Geç Osmanlı Dönemi'nde kurulan örgütlerin başında Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyet'i gelmektedir. Cemiyet 28 Ağustos 1908 yılında kurulmuştur. "Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'nin kuruluşunda ilk adım Evkaf Nezareti İmalat Müdürü ve Hendese-i Mülkiye Mektebi muallimlerinden Mimar Kemalettin Bey tarafından atılmıştır. Mimar Kemalettin'in fen mensuplarını Tanin Gazetesine verdiği bir ilanla birleşmeye davet etmesi sonucunda, Osmanlı mimar ve mühendisleri bir araya gelerek Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyetini kurmaya karar vermişlerdir."

Cemiyetin ilk toplantısına katılanlar arasından geçici bir kurul oluşturulmuş ve bu kurul cemiyetin tüzüğünü hazırlamakla görevlendirilmiştir. "Bu geçici kurul Cemiyetin kurucuları olarak da kabul edilebilir: Mühendis Mehmed Hulusi Bey (Nafia Nezareti Muavini ve Hendese-i Mülkiye Mektebi muallimi), Mühendis Agob Boyacıyan Efendi (Darülfünun-i Osmani Müdür-i Sanisi), Mimar Kemalettin Bey (Evkaf Nezareti İmalat Müdürü ve Hendese-i Mülkiye Mektebi muallimi), Karakaş Bey, Mühendis Mehmet Refik Bey (Nafia Nezareti Mühendislerinden ve Hendese-i Mülkiye Mektebi muallimi), Mühendis Ziya Bey (Nafia Nezareti Mühendislerinden ve Hendese-i Mülkiye Mektebi muallimi), Terziyan Efendi (Sanayi-i Nefise hocalarından, Mimar Mongeri'nin yardımcılarında ve İstanbul Belediyesi Fen Heyeti Üyesi olabilir)" (Ünalın, 2002, s.17).

Bu geçici kurul çeşitli hazırlıklar yaparak Cemiyeti 18 Eylül 1908 yılında tekrar toplamış, nizamnameler tartışılmış ve ilk yönetim kurulu seçilmiştir. Toplantının ilanı Mimar Kemalettin Bey'in imzasıyla yayınlanmıştır; "Osmanlı Mimar ve Mühendis Cemiyeti: Bir Osmanlı Mimar ve Mühendis Cemiyeti teşkili hakkında müzakeratta

bulunmak üzere Ağustos'un onbeşinci cuma günü Sirkeci İstasyon bahçesinde içtima eden mühendis ve mimar efendilerin muvakkaten intihap etmiş (seçmiş) oldukları heyetin tanzim ettiği mukarrerat (kararlar) ve nizam-ı esasiyeye (kararlar ve tüzüğe) dair malûmat almak üzere Eylül'ün beşinci günü sabahı, alaturka saat ikibuçukta, Taksim Bahçesi dahilindeki dairede içtimaları rica olunur. Heyet-i Muvakkate (geçici heyet) adına: Mimar Kemalettin." (Yıldırım, 1981, s.17).

Seçilen ilk yönetim kurulu ise şu üyelerden oluşmuştur: "Başkan: Mühendis Mehmed Hulusi Bey (Nafia Nezareti Muavini ve Hendese-i Mülkiye Mektebi muallimi), İkinci Başkanlar: Mühendis Agob Boyacıyan Efendi (Darülfünun-i Osmani Müdür-i Sanisi), Mimar Mehmed Vedat (Tek) Bey (Ser Mimar-ı Hazret-i Şehriyar'ı), Katipler: Mimar Kemalettin Bey (Evkaf Nezareti İmalat Müdürü ve Hendese-i Mülkiye Mektebi muallimi), Mimar Aram Karakaş Efendi, Mühendis Ziya Bey (Nafia Nezareti Mühendislerinden ve Hendese-i Mülkiye Mektebi muallimlerinden), Veznedar: Mühendis Mahmut Şükrü (Işık) Bey (Şehremaneti ser mühendislerinden ve Hendese-i Mülkiye Mektebi muallimlerinden)" (Ünalın, 2002, s.17-18). Bu kişilerin yanı sıra "Sait Bey, Papa Efendi, Ethem Bey, Adamantides Efendi'nin yedek üyelik yaptığını da bir gazete ilanından anlamaktayız" (Yıldırım, 1981, s.17).

Cemiyetin kuruluş amaçları ise şöyle sıralanmıştır. "1) Osmanlı mühendis ve mimarlarının haklarını korumak 2) Osmanlı ülkesinde bayındırlık ve mimarlığın gelişmesine çalışmak 3) Osmanlı mühendis ve mimarlarına bir toplantı merkezi temin etmek 4) Yardıma muhtaç mühendis ve mimarları korumak 5) Mühendis ve mimarlara ait inceleme ve bilimsel araştırmalar yapmak 6) Osmanlı mühendis ve mimarları arasında dostluk ve bağlılığı artırmak 7) Mühendislik ve mimarlığın gelişmesine ve yükselmesine hizmet eden şahısları, bilgisi, ehliyeti ve doğruluğu ile sivrilmiş ve şöhret yapmış müteahhit ve işçileri memlekete tanıtmak" (Günergun, 1987, s.155-196).

"Cemiyet Trablusgarp, Balkan ve 1. Dünya Savaşları nedeniyle bazı dönemler faaliyetlerine ara vermek zorunda kalmıştır. 1919 yılında tekrar bir araya gelen üyeler geçici bir yönetim kurulu seçmişlerdir. Cemiyetin kapanış tarihi bilinmemekle birlikte Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türk Mimar ve Mühendis Cemiyeti olarak faaliyetlerine devam ettiği düşünülmektedir" (Ünalın, 2002). Sibel Bozdoğan ise cemiyetin 1909'da kurulduğunu ve 1922 yılında kapandığını yazmaktadır.

"Gülsüm Baydar Nalbantoğlu, Türk mimarlarının profesyonelleşmesine ilişkin kapsamlı analizinde, Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti ile aslen mesleki standartlar belirlemekle ve inşaat piyasası üzerinde tekel kurmakla ilgilenen batılı

meslek örgütleri arasındaki farka işaret eder. Ona göre, Osmanlı cemiyetinin üyeleri, batıdaki muadillerinin tersine, bir araya gelişlerine baskın bir biçimde idealist açıdan bakıyorlardı” (Bozdoğan, 2001, s.46). “Teknolojicilikleri, modernist meşruiyetin siyasi ideolojisiyle tutarlıydı ve mesleki olmaktan çok siyasi bir bilincin ürünüydü” (Nalbantoğlu, 1988, s.117).

“Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti’nin yanı sıra bu dönemde kurulan diğer mimarlık cemiyeti ise “Association Des Architects Et Ingenieurs En Turquie”dir. Cemiyet çoğunluğu gayri müslim mühendis ve mimarlar tarafından kurulmuş ve 18/31 Ekim 1913 tarihli hükümet onayı ile faaliyetlerine başlamıştır. 11 Nisan 1913 tarihinde toplanan kurucu meclisinde kabul edilen tüzük 1 Ocak 1914 tarihinden itibaren geçerli olmuştur. Cemiyetin nizamnamesinde din, milliyet farkı gözetmeksizin Türkiye’de ikamet eden ve belirtilen şartlara sahip tüm mimar ve mühendislerin üye olarak kabul edildiği belirtilmiştir. Osmanlı, Alman, Fransız, Avusturyalı, İtalyan, İsviçreli, Mısırlı ve İngiliz mimar ve mühendisler bu cemiyetin bünyesinde toplanmışlardır. Cemiyet 17 üyeden oluşan bir konsey tarafından yönetilmektedir. Nizamnamenin 8. maddesine göre cemiyetin milletlerarası karakterini korumak için bu konsey 10’u Osmanlı (2 Ermeni, 2 Rum, 2 Yahudi, 2 Türk ve 2 diğer Osmanlı unsurlarından), 7’si yabancı ülke kökenli üyelerden oluşmuştur” (Ünalın, 2002, s.22).

3.2.Cumhuriyet Döneminde mimarlık alanında örgütlenmeler ve Mimarlık Odaları

Devrim sonrası 1927 yılına kadar olan dönem, Afife Batur’a göre bir geçiş dönemidir ve imparatorluk kurumları kaldırılarak, yerlerine ulusal devlet yapısının ve cumhuriyetçi kurumların getirilmesi için çalışmalar başlatılmıştır. Toplumun her kesiminde benimsenen slogan “çağdaş uygarlık düzeyine erişmek”tir. Bu düşünce bir slogandan öteye bir hedeftir.

“Cumhuriyet dönemi mimarlığı da bu hedef doğrultusundaki kurumlaşmanın bir parçası olarak kendi etkinlik alanında özgür düşünce, uygulamalar ve örgütlenmelerle biçimlenecekti. O dönem mimarlarının büyük bir tutku ve özveriyle katıldıkları bir yapılanma gerçekleştirilecek ve Cumhuriyet’in kurumlaşması ile Cumhuriyet mimarlığının kuruluşu ve kurumlaşması içiçe ve özdeş olacaktır” (Batur, 1984).

Cumhuriyet, kendi kurumlaşmasını inşa ederken, kendisi ile “özdeş” olan diğer kuruluşların güçlü temellere oturması için gereken yasaları da çıkarmıştır. 1924

yılında ilk olarak dernek kurma özgürlüğü anayasa ile kabul edilmiştir. 31 Mayıs 1927’de sadece diplomalı mimar ve mühendislerin mesleklerini uygulamalarını sağlayan 1035 sayılı Mühendislik ve Mimarlık Hakkında Yasa kabul edilmiştir. 1936 yılında bu yasaya bir madde daha eklenmiş ve Yüksek Mimar ve Yüksek Mühendis ünvanları verilebileceği kararlaştırılmıştır.

Dernek kurma özgürlüğünün kabul edilmesinin ardından mühendis ve mimarlar da kendi örgütlenmelerini sağlamışlardır. “Cumhuriyetin ilanından sonra 1925 yılında faaliyet gösteren Türk Mimar ve Mühendis Cemiyeti adlı bir cemiyetin varlığı bilinmektedir” (Ünalın, 2002, s.22). Fakat ilerleyen yıllarda mimarlar da bağımsız örgütlenmelerini sağlayacaklardır. Mimarlık alanında bağımsız bir örgüte olan ihtiyaç ise Zeki Sayar’ın Bedri Tümay’la yapmış olduğu söyleşide şöyle dile getirilmiştir: “Mühendisler işlerini bizden daha kolay hallediyorlardı. Mühendisler Birliğini kurmuşlardı. Yenişehir’de, Sıhhiye’ye yakın, cadde üzerinde birlik binaları vardı, gördükçe imrenirdik. Her geçen gün genç arkadaşlar Ankara’ya geliyorlar ve çalışmaya başlıyorlardı. Artık bir kuruluşa, ihtiyacımız vardı; Mimarlar Birliği’ni kurduk ve beni başkan seçtiler, daha sonra İstanbul’da sizlerle İstanbul Şubesinin kurulması için çalışmalarımız oldu (Ünalın, 2002, s.25). Mimarların ihtiyaçlarını ve mimarlık mesleğinin konumunu güçlendirmek ve sorunlarını giderebilmek amacıyla 1927 yılından itibaren Türk Mimarlar Cemiyeti (1927-1939), Türk Yüksek Mimarlar Birliği (1939-1965), Türk Mimarlar Derneği (1965-1973) ve Mimarlar Derneği (1973-....) kurulmuştur. Ayrıca Türk Yüksek Mimarlar Birliği tarafından yürütülen çalışmalar sonucunda 1954 yılında Mimarlar Odası faaliyete geçmiştir.

3.2.1.Türk Mimarlar Cemiyeti

Türk Mimarlar Cemiyeti’nin kökleri 1927 yılında, birbirine yakın tarihlerde açılmış olan iki örgüte dayanmaktadır. Bu örgütler 18 Şubat 1927’de Ankara’da kurulan Türk Mimarlar Cemiyeti ve İstanbul’da 9 Mart 1927’de kurulan Güzel Sanatlar Birliği Mimarlık Şubesi’dir. 1936 yılında bu birlik Türk Mimarlar Cemiyeti İstanbul Şubesi’ni kurmuş ve 1939 yılında resmen kabulen edilen tüzükleri ile Türk Yüksek Mimarlar Birliği adını almıştır.

Türk Mimarlar Cemiyeti’nin Ankara örgütlenmesine ait nizamnamenin ilk maddesi “18 Şubat 1927 tarihinde Ankara’da teşekkül eden cemiyetin ünvanı (Türk Mimarlar Cemiyeti) olup merkezi de Ankara’dadır.” demektedir. Bu madde daha sonra kurulacak olan Türk Yüksek Mimarlar Birliği ve Türk Mimarlar Derneği tarafından sadece isim kısmı değiştirilerek kullanılmaya devam etmiştir. Vurgulanmak istenen bu iki kuruluşun da Türk Mimarlar Cemiyeti’nin devamı olduğudur.

Cemiyetin kurucularından biri ve ilk başkanı Bedri Tümay'dır. Diğer bir kurucu üye de Asım Kömürcüoğlu'dur. Asım Kömürcüoğlu aynı zamanda Güzel Sanatlar Birliği'nin 1930 yılında başkanlığını yapmıştır.*

Bu iki kurumu birbirinden çok farklı ve ayrı düşünmek de doğru değildir. Dönem içerisinde sadece Güzel Sanatlar Akademisi mimar mezunlar verdiği için örgüt üyelerinin birçoğunun arkadaş olması kaçınılmazdır. Ayrıca artan inşaat faaliyetleri yüzünden İstanbul'dan birçok mimar Ankara'da çalışmaya başlamış ve buradaki örgüte üye olmuşlardır. Örgütlerin üyeleri ve kurucuları arasında ortak isimler bulunmaktadır.

Cemiyetin kuruluş amacı ise tüzüğün 2. maddesinde belirtilmiştir. Cemiyetin amaçları, Türk mimarlar arasında mesleki dayanışmayı sağlamak, Türk mimarlarını ve mimarisini yurtdışında tanıtmak, birlik içinde çalışmayı temin etmek, sanat akımlarına göre mimarlığın ilerleyip gelişmesini sağlamak, serbest çalışan mimarları korumak ve iktisadi açıdan meslek çıkarlarına hizmet etmektir. Ayrıca bu maddede mimarlar için sanatkarlar terimi kullanılmaktadır. Bu yaklaşım ileriki yıllarda mimari eserlerin hakları konusunda çıkarılacak olan kanunlar için bir temel oluşturmaktadır. Gelir vergisi ile ilgili konularda da mimarlığın güzel sanatların bir kolu olarak ele alınmasına yönelik girişimlerde bulunulmuştur. Bu girişimler mimari projelerin sanat eseri olarak kabul edilmesine yöneliktir.

İdari yapılanması içerisinde cemiyetin üç kişilik bir icra kurulu (Merkezi Umumi Riyaset Heyeti) vardır. Tüzük merkez tarafından denetlenmek şartıyla kendi içlerinde özerk şubeler açmaya izin vermektedir. Bu şubelerin başkanlarıyla birlikte icra kurulu üyeleri Merkez Umumi İdare Heyeti'ni oluşturmaktadır. Seçimler ve cemiyetin ibrası ile ilgili konular ise Genel Kurul'da tartışılmaktadır. Yurtiçi ve yurtdışı güzel sanatlar okullarından Türk veya geçmişleriyle Türklüğe bağlılıklarını ispatlayabilen mimarlar asli üye, "ilmi veya içtimai yüksek varlıklarıyla topluma şeref verenler" ve mimarlık mesleğine katkıda bulunanlar fahri üye, mühendisler yardımcı üye, yapı müteahhit ve kalfaları da müntesip (ilgili) üye olarak kaydedilmektedir. Milli Eğitim Bakanı ise fahri başkandır.

Güzel Sanatlar Birliği Mimarlar Şubesi'nin ise kökleri Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'ne (1909) kadar dayanmaktadır. Cemiyet 1921 yılında Türk Ressamlar Cemiyeti olmuş, 1926 yılında Sanayi-i Nefise Birliği, 1927'de de Güzel Sanatlar Birliği adını almıştır. Sanayi-i Nefise Müdürü Namık İsmail'in birliği akademinin tüm

* Türk Yüksek Mimarlar Birliği'nin almış olduğu bir kararda "Kurucu Üyemiz Asım Kömürcüoğlu" denmektedir -Türkiye Yüksek Mimarlar Birliği Merkez Karar Defteri, 25 Kasım 1957 tarihli karar.

şubelerini kapsayacak şekilde genişletmesiyle birlikte de Güzel Sanatlar Birliği Mimarlar Şubesi kurulmuştur. Nizamettin Doğu'ya göre mimarlık kolunun kurucuları Alaadin (Özaktaş) Bey, Sırrı Bilen, Vasfi Egeli, Arif Şayla ve arkadaşları idi (Ünalın, 2002, s.25). Doğu bu yazısını belgelere dayanarak değil hatıralara göre yazdığını belirtmiş ve eksiklikler ve unutmalar olabileceği uyarısında da bulunmuştur. 1934 yılında tasdik edilen birlik nizamnamesinde birliğin başkanı olarak Heyketraş İhsan, Genel Sekreter olarak da Mimar Zeki Sayar gösterilmektedir.

Birlik bir konfederasyon yapısındadır. Birlik tüzüğü'nün 2. maddesinde birliğin teşekkül tarzı “kısımların kendi mesleki tekamüllerini temin etmek ve inkişaflarına yarayacak şekilde çalışmak” olarak tanımlanmaktadır. Şubeler kendi içlerinde bağımsızdır. Birlik genel çıkarları ve kendini ilgilendiren konularda denetleyici üst kurul olarak çalışmaktadır. Birlik tüzüğü'nün 10. maddesinde bu durum şu şekilde açıklanmıştır: “Açılacak her şubenin idare heyeti kendi mesleki icraatında ve teşebbüslerinde, resmi ve hususi makamlara muhabere, muamele ve temaslarını müstakilen icraya selahiyetlidir. Mesleki işlerinde kanun dairesinde istedikleri gibi hareket edebilirler. Kendi muamelelerinden mesuldürler. Birliğin umumi menfaatlerini ve şahsiyeti maneviyesini alakadar eden ve onlara teması olan teşebbüsler ve muameleler için ancak Birlik umumi idare heyetinden karar almak mecburiyetindedirler. Böyle bir karar almaksızın herhangi bir şube Birliğin ismini kullanamaz.” Bu madde çerçevesinde her şube özerk bir yapıya ve kendi tüzüklerine sahiptir. “Bu da, o dönemde yarışmaları, işlerin adaletli bir biçimde dağıtılması ve yerli, yabancı bir takım mimarların, ünvan ve pozisyonlarını kullanıp, doğrudan iş alarak tekelleşmelerine karşı vermiş oldukları mücadelenin en önemli silahı olarak yorumladıklarının göstergesidir” (Ünalın, 2002, s.29).

Özerk bir yapıya sahip olmasına rağmen Mimarlık Şubesi sorunları çözme noktasında başarılı olamamıştır. Zeki Sayar Mimarlık Dergisi'yle yapmış olduğu bir söyleşide “Mezun olduktan sonra Güzel Sanatlar Birliğindeki Mimarlar Şubesi'yle ilgilendik. Ben idare heyetine girdim. Bir iki sene idare ettik, baktık olmuyor. Mimarlık problemlerini böyle Güzel Sanatlar Bölümü içinde bir kol olarak çözmemize imkan yok. Orası daha ziyade kültürel konularda faydalıydı. Ama bilhassa otoriteler karşısında mesleği korumak için bir organa, bir birliğe, bir cemiyete ihtiyaç olduğunu hissettik” demektedir (Ünalın, 2002, s.35). Aynı konuda Nizamettin Doğu “Güzel Sanatlar Birliğinin bir kolu halindeki bu çalışma, hiç bir teşebbüste etkili olamadığı için...” diyerek birliğin mesleki çıkarlar açısından başarılı olamadığını vurgulamaktadır.

Ayrıca Ankara’da kurulmuş olan Mimarlar Cemiyeti ile birlikte çalışma konusunda da Güzel Sanatlar Birliği’nin bir kolu olarak çalışmanın vermiş olduğu dezavantajlar bulunmaktadır. İki örgüt koordineli bir şekilde çalışmamaktadır. Bu çerçevede mimarların ve mesleğin çıkarları doğrultusunda daha verimli çalışabilmek için bağımsız bir örgüte ihtiyaç bulunmaktadır. Mimarların aynı çatı altında toplanmaları da onları güçlü kılacaktır. Bu nedenle Güzel Sanatlar Birliği Mimarlar Şubesi içerisindeki üyeler Ankara’daki Türk Mimarlar Cemiyeti ile görüşmelere başlamışlardır. 1935 yılında Arkitekt Dergisi’nde verilmiş ve Zeki Sayar tarafından okunan 1934 yılı Güzel Sanatlar Birliği İdare Heyeti Raporunda iki örgütün birleşmesini engelleyen yasal çerçeveler açıklanmıştır. Bu yüzden uygulanabilecek tek bir yol vardır, o da, “Mevcut olan Güzel Sanatlar Birliği Şubelerinden tamamen ayrı bir şekilde, Türk Mimarlar Cemiyetinin İstanbul Şubesini kurmak”tır.

Abidin Mortaş, Zeki Sayar, Sedad Eldem, Aptullah Ziya Kozanoğlu, Şevki Balmumcu Ankara’dakilerle görüşerek 1933 yılında Güzel Sanatlar Birliği’nden ayrı olarak Türk Mimarlar Cemiyeti İstanbul Şubesini kurmuşlardır. Fakat bu arada Güzel Sanatlar Mimarlık Şubesi’de kapatılmamaktadır. 5 Ocak 1936’da Türk Mimarlar Cemiyeti İstanbul Şubesi yıllık kongresinde yönetim kurulu Zeki Sayar, Naci Cemal (Meltem), V. (Viktor) Adman, Seyfi Arkan ve İsmail Barutçu’dan oluşmaktadır. Aynı isimleri 12 Ocak 1936 tarihinde Güzel Sanatlar Birliği Mimarlık Şubesi’nin kongresindeki yönetim kurulunda da görmekteyiz. Tek farklılık Mimarlık Şubesi’nin yönetim kurulu yedi kişiden oluştuğu için bu isimlere Sedad Hakkı Eldem ve Samih Saim’inde (Akkaynak) eklenmiş olmasıdır. Bu tarihten sonra Arkitekt’te sadece Türk Mimarlar Cemiyetinin çalışmalarına ilişkin haberler çıkmaktadır. Güzel Sanatlar Birliği Mimari Şubesinin etkisizleştiği anlaşılmaktadır. Ancak Yapı Dergisi’nin 1943 yılında çıkan haberden Güzel Sanatlar Birliği Mimarlık Şubesi’nin Türk Yüksek Mimarlar Birliği bünyesinde çalışmalarına devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu haberde iki kurumun senelik genel kongrelerinin 2 Ocak 1943 günü Eminönü Salonu’nda yapılacağı yazmaktadır (Ünalın, 2002).

3.2.2. Türk Yüksek Mimarlar Birliği

Türk Mimarlar Cemiyeti İstanbul Şubesi 1934 yılında kurulmuş olmasına rağmen tüzüğü 1939 yılında tasdik edilmiştir. Bu yıldan itibaren Cemiyet Türk Yüksek Mimarlar Birliği adını almış ve yeni bir resmi yapıya kavuşmuştur. Birlik nizamnamesinin ilk maddesinde “18 Şubat 1927 tarihinde Ankara’da teşekkül eden Birliğin adı Türk Yüksek Mimarlar Birliği’dir ve merkezi Ankara’dır.” denmektedir

(Ünalın, 2002, s.33-34). Kuruluş tarihi olarak 1927 yılının gösterilmesinden de anlaşılacağı gibi Birlik,Türk Mimarlar Cemiyeti'nin bir devamı niteliğindedir.

Birliğin amacı ise nizamnamesinin 2. maddesinde şu şekilde vurgulanmıştır: “Birlik Türk Yüksek Mimarları arasında fikri ve mesleki tesanüdü (dayanışma) temine, meslek içinde ve dışında Türk mimarisini ve mimarlarını tanıtmaya, Türk mimarlık sanatının ve inşaat bilgisinin beynelmilel terakkilere (ilerleme) göre inkişafına (gelişimine) ve Türk Yüksek Mimarlarının mesleki, iktisadi ve hukuki menfaatlerine hadimdir (hizmet eder). Memleketin imar işlerinde azami hizmet gayesi ile mesleki sahasına müteallik (ilgili) müracatlara selahiyetle cevap verecek bir teşekküldür” (Ünalın, 2002, s.39).

6. madde ise günümüzde yaşanan “Türk” kavramı tartışmalarıyla paralellik içermektedir. “Bu maddede geçen Türk kavramı, ırk anlamında değil, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yaşayan vatandaşları ifade etmektedir. Bu tanım “neslen Türk olan veya hars (kültür) dolayısıyla tamamen Türk duygusu ve dileği besleyen, mazileri ile Türklüğe bağlılıkları müsbet olan” şeklinde tarif edilmiştir.” (Ünalın,2002, s.40).

“Ankara’daki bakanlıklar ve devlet kurumlarının oluşturduğu bürokratik ortamlarda çalışan mimarlardan meydana gelen bu dernek, daha çok uygulamaların düzenlenmesi, ihale alımı ve mimarların mesleki, iktisadi ve hukuki çıkarlarının korunması ile ilgileniyordu” (Bozdoğan, 2001, s.46).

Birliğin İstanbul şubesinden sonra 1946 yılında Bursa’da da bir şube açılmıştır (Arkitekt, 1947, sayı:3, s.46). Daha sonra (1947) kurulan bir diğer şube ise İzmir’dedir. Yönetim kurulu başkanlığına Necmettin Emre, katipliğe Alp Türksoy, Muhasipliğe Akif (Kınay), üyeliklere Kenan Mermer, Ulvi Başman seçilmişlerdir (Arkitekt, 1947, sayı:3, s.196). Diyarbakır’da da bir şube açılmıştır. “1947 tarihli tüzüğün arkasında Doğu Bölgesi Ajanlığı’ndan bahsedilmektedir. Adres Diyarbakır, görevli Bedri Uçar olarak belirtilmektedir. 1949 yılı tüzüğünde belirtilen şube adları arasında ise yoktur” (Ünalın, 2002, s.45). Faaliyete geçtiğini bildiğimiz bu şubelerin dışında Adana ve Zonguldak’ta da şube açma çalışmaları yapılmıştır. Fakat bu şubelerin hayata geçip geçmediği bilinmemektedir.

3.2.3.Türk Mimarlar Derneği

Türk Mimarlar Derneği 5 Ekim 1965 tarihinde, Türk Yüksek Mimarlar Birliği’nin kapatılmasının ardından, birliğin devamı olarak kurulmuştur. Derneğin kuruluşu şu şekilde duyurulmuştur. “Türk Yüksek Mimarlar Birliği Tüzüğü değişti: Birliğin adı Türk Mimarlar Derneği oldu. Türk Yüksek Mimarlar Birliği’nin 6 Eylül 1965 gününde

yapılan fevkalade Genel Kurul toplantısından geçirilen Yeni Tüzüğü ilgili mercilerce de onanmış ve kesinleşmiştir. Böylelikle Birlik Türk Mimarlar Derneği adı ile yeni çalışma düzenine girmektedir. Aynı zamanda, yeni tüzük uyarınca Yönetim Kurulunun 5 Ekim 1965 günlü kararıyla Birliğin İstanbul Şubesi kapatılmaktadır. Birliğin yeni tüzüğü Mimarlık dergisinin eki olarak bu sayıda sunulmaktadır” (Ünalın, 2002, s.45) .

Bu birliğin Daha önce kurulan birlik ve cemiyetlerin devamı olduğu ise, yine, eski örgütlerin de tüzüklerinde bulunan 1. maddenin aynen korunmasıyla vurgulanmıştır. Bu maddeye göre “18 Şubat 1927 tarihinde kurulan Derneğin adı Türk Mimarlar Derneğidir. Merkezi Ankara’dadır” (Ünalın, 2002, s.79).

Fakat dernek dönemin sosyal ve siyasal çalkantılarının dışında kalamamış ve Türk Mimarlar Cemiyeti tüzüğünden beri uygulanmakta olan “Birliğin amacının mesleki olduğu, bu nedenle siyasetle alakası olmadığı” maddesi uygulanamamıştır. Toplumun her alanına yayılan siyasi hareketlerin, toplumun tam merkezinde yaşayan ve toplum için yapılar yapmakla görevli bir meslek grubundan uzak kalması da zaten beklenemezdi. Türk Mimarlar Derneği de bu dönem içinde politize olmuş ve bu süreç sonunda 3 Ekim 1971 tarihinde Birliğin siyasetle alakası olmadığını belirten maddesi kaldırılmıştır.

Derneğin çalışmaları 12 Mart 1971’de uygulanan sıkıyönetim sonucu askıya alınmıştır.

3.2.4.Mimarlar Derneği

Türk Mimarlar Derneği’nin çalışmaları dernekler kanununda yapılan değişikliklere göre tüzüğün yenilenmesinin ardından devam etmiştir. Yeni tüzüğe göre derneğin adı 13 Ekim 1973 tarihinde “Mimarlar Derneği” olarak değiştirilmiştir. Bu karar derneğin 15 Ekim 1973 tarihli karar defterinde şu şekilde yer almıştır: “Onaylanan tüzük değişikliği gereği Dernek adındaki değişikliklerden ötürü yeni mühür yaptırılmasına ve matbu evrak bastırılmasına...”

1971 sıkıyönetiminin ardından 1973 yılında yapılan seçimler sonucu sivil hayata dönüş olmuş fakat siyasal sorunlar ve olaylar bitmemiştir. Bu süreç içerisinde Mimarlar Derneği sessiz kalmış ve Mimarlar Odası (1954) içerisinde hayatına devam etmiştir. 1980 yılında tekrar uygulanan sıkı yönetim döneminde dernekler tekrar kapatılmıştır. Askeri yönetimle yapılan yazışma ve soruşturmalar sonucunda yedi ay kapalı kalmasının ardından 8 Mayıs 1981 tarihinde tekrar faaliyetlerine başlamıştır. “Nihayet 9 Nisan 1981 tarihinde, Sinan haftasının başlaması münasebeti ile Sıkı Yönetim Komutanlığına yeni bir başvuru yazısı yazılmış ve

Derneğimizin 1927'den bu yana ilk kez Mimar Sinan haftası törenlerine katılmadığı anlatılarak Derneğin açılması istenmiştir. Bu başvurudan bir hafta sonra Sıkı Yönetim Komutanlığından Dernek Başkanına gönderilen 485/7178 sayılı yazı ile Mimarlar Derneğinin açılması karar altına alınmıştır“ (Ünalın, 2002, s.79).

3.2.5.Mimarlar Odası

Türk Yüksek Mimarlar Birliği'nin kurulmasından itibaren mimarların amacı bir odaya sahip olmaktır. Kurulmuş olan dernekler daha çok sosyal kuruluşlardır fakat Odalar mesleki hakların alınması konusunda daha güçlü durumdaydılar. Bu yüzden Mimarlar Odası kurmak bir zorunluluk haline gelmiştir.

Mimarlar Odası için hazırlanan kanun taslağına Nafia Vekaleti tarafından Mühendisler de katılmış ve Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği kurulmuştur. Bu kanunun taslak çalışmaları 1931 yılına kadar uzanmaktadır. Arkitekt Dergisi'nde 1931'de çıkan bir haberde “Mimarlar Odaları Kanunu ihzar komisyonu mesaisini bitirmek üzeredir.” denmektedir. Bu çalışmalar 1939 yılına kadar sürmüş ve bu yıl içerisinde hazırlanmış olan taslak Nafia Vekaleti'ne verilmiştir. Bu taslakta mimarların resmi ve özel imar ihtiyaçlarını karşılayabilecek yetenekte ve sayıda olduğu vurgulanmış, mimarların tam randımanla çalışabilmesi için de mimarlara özel bir teşkilat kanununa ihtiyaç olduğu belirtilmiştir. Tüm projelerde yalnız diplomalı yüksek mimar ve mühendislerin çalışabilmesine yönelik bir madde de bu taslağa eklenmiştir (Arkitekt, 1939, sayı:4, s.190). 1948 yılında mevcut taslağa son şeklini vermek ve kanunu hazırlamak için Türk Yüksek Mimarlar Birliği İstanbul Şubesi tarafından bir komisyon oluşturulmuştur. Bu komisyonda Celile Berk, Şevki Balmumcu, Zeki Sayar, Feridun Akozan, Doğan Erginbaş, Muzaffer Berberoğlu ve Muhittin Güven bulunmaktadır (Ünalın, 2002, s.51). 1949'da taslağın kanunlaşabilmesi için çalışmalar hızlandırılmış ve Büyük Millet Meclisi'nde kanun taslağını açıklamak ve savunmak üzere bir heyet kurulmuştur. Bu heyet 26 Aralık 1949 yılında Cumhurbaşkanı İnönü ve daha sonra sırasıyla Milli Eğitim Bakanı, Bayındırlık Bakanı ve Büyük Millet Meclisi Bayındırlık Komisyonu'yla görüşmüştür.

Bu çalışmalar sonucunda 1951 yılında mühendis ve mimarların vermiş oldukları kanun taslakları birleştirilmiş ve son değişiklikler yapılmıştır. Kanun resmileşme sürecinde meclis içerisinde kanundan zarar görecektir çevrelerce çıkarılan çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. İlk örgütlenmelerinden itibaren bir kanuna ve odaya sahip olmak için çalışan mimarlar bu yüzden 1954 yılını beklemek zorunda kalmışlardır. 1 Şubat 1954'te Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği'nin kurulmasına olanak veren 6235 sayılı kanun kabul edilip, 4 Şubat 1954'te resmi gazetede yayınlanmıştır.

Kanunun resmileşmesinden sonra Nafia Vekaleti, Türk Yüksek Mimarlar Birliği, Türk Yüksek Mühendisler Birliği, Türk Mühendisler Birliği, Türk Yüksek Maden Mühendisleri Birliği, Karabük Ağır Sanayi Mühendisleri Derneği, Türk Mühendis Jeologlar Derneği, ve Türkiye Harita ve Kadastrocular Derneği'nden üyelerin bulunduğu bir "Müteşebbis Heyet" kurulmuştur. Bu heyetin görevi Odalar Birliği Tüzüğü'nü hazırlamak ve ilk genel kurul için gereken hazırlıkları yapmaktır. Heyete Türk Yüksek Mimarlar Birliği'nden İsmet Barutçu, Sezai Ergüç ve Talat Özışık katılmışlardır. Nafia Vekaleti 18 Ekim 1954 mesleki grupları, Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği'nin Kurucu Umumi Heyeti'ni seçmek üzere toplamıştır. Toplantı sonucunda birlik resmen kurulmuştur.

Birlik kuruluşunun ardından Mimarlar Odasının Kurucu Umumi Heyeti 15 Aralık 1954'te İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'nde toplanmış ve toplantı sonucunda Mimarlar Odası'nın ilk yönetim kurulu seçilmiştir. Kurulda şu isimler bulunmaktadır: Başkan Gündüz Özdeş, Umumi Katip Aydın Boysan, Muhasip Aza Doğan Erginbaş, Üyeler Nezih Eldem, Affan Kırımlı, Maruf Önal, Kemali Söylemezoğlu, murakıplar Ruhi Kafesçioğlu, Doğan Tekeli, Belkıs Çetiner, Haysiyet Divanı Kemal Ahmet Aru, Emin Onat, Orhan Safa, Rebii Gorbon ve Selçuk Milar. Kurulun görevi Oda Talimatnamesi'ni hazırlamaktır.

Kuruluş aşamasında Odanın merkezinin İstanbul ya da Ankara olması üzerinde çeşitli tartışmalar yaşanmıştır. İstanbul'lu üyelerin çokluğu nedeniyle tüzüğe Oda merkezi olarak İstanbul yazılmıştır. Fakat 4 Haziran 1959'da çıkarılan 7303 sayılı yasa ile bu madde değiştirilmiştir. Bu yasada "... Birliğin ve Odaların merkezi Ankara'dır." denmektedir. Yasadaki bir diğer maddeye göre ise "Birlik İdare Heyeti bu kanun neşrinden itibaren üç ay içinde Birlik ve Odaların durumunu, nizamname ve talimatnamelerini bu kanun hükümlerine uydurmaya, hariçte olan Oda merkezlerini Ankara'ya getirmeye mecburdur" (Ünalın, 2002, s.64). Bu yasa sonrası Mimarlar Odası'nın merkezi Ankara'ya getirilmiştir.

Odanın kurulmasından sonra talimatname tasarısını kabul etmek için 2. Genel Kurul toplanmıştır. 4 Nisan 1955 tarihinde toplanan Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği 2. Umumi Heyeti toplantısında Mimarlar Odası Talimatnamesi resmen kabul edilmiştir. Talimatnamenin kabul edilmesinin ardından İstanbul, Ankara ve İzmir'de şubeler kurulmasına karar verilmiştir.

4 Nisan 1955'te Mimarlar Odası Talimatnamesi'nin resmen kabul edilmesinin ardından 17 Aralık 1955'te İstanbul, 18 Aralık 1955'te İzmir ve 25 Aralık 1955'te ise Ankara Şubesi kurulmuştur. Zeki Sayar'ın yazmış olduğu bir yazıda "Türk Mimarlar

Odası'nın halen 720 mimar üyesi vardır. Bunun 348'i Güzel Sanatlar Akademisi, 372'si İstanbul Teknik Üniversitesi ve diğer mimarlık tahsili veren müesseselerden mezun mimarlardır. Zamanla gerek adeden, gerekse manen kuvvetlenecek olan odayı sempatiyle selamlarız" denmektedir (Ünalın, 2002, s.73). 1954 yılında yeni kurulmuş olan odanın 720 gibi yüksek sayılabilecek bir sayıda üyesinin olması işe şaşırtıcıdır. Bu sayının Türk Yüksek Mimarlar Birliği'ne kayıtlı üyelerin Mimarlar Odası'na kaydırılarak sağlandığı düşünülebilir. Türk Yüksek Mimarlar Birliği kapatılmamış, Mimarlar Odası içerisinde çalışmalarına devam etmiştir.

6235 sayılı yasa, Mimarlar Odası'na şu görevleri vermektedir: Mimarların ortak ihtiyaçlarını karşılamak, mesleki çalışmalarını kolaylaştırmak, mesleğin genel çıkarlara uygun olarak gelişimini sağlamak, mimarların birbirleriyle ve halk ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü hakim kılmak üzere meslek disiplinini korumak. Meslek ve meslek çıkarlarıyla ilgili konularda resmi mevzuat, normlar şartnameleri incelemek, bunlar hakkındaki görüş ve düşüncelerini ilgililere bildirmek.

3.3.Yabancı mimarlar sorunu ve Türk mimarların dayanışması

Yabancı mimarlar sorunu sadece Cumhuriyet döneminde değil Osmanlı Döneminde de yaşanmıştır. Aslında, Üstün Alsaç'a göre, o güne kadar "Geleneksel Türk mimarlığının yabancı mimar diye bir sorunu yoktu" çünkü imparatorluğun 19. yüzyıla kadar milliyetçilik diye bir sorunu yoktu. Her olgu imparatorluk havuzu içinde eritilip Osmanlı'ya özgü bir hal alıyordu. Fakat kendisine mesleki anlamda rakip olan birisiyle başa çıkması için Türk mimarlığının elinde milliyetçilikten daha güçlü bir silah da o dönem için yoktu. "Zamanla Türk mimar olmaz gibi bir kanı yayılmıştı" ve piyasaya yabancı uzmanlar hakim olmuştu. Ancak Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti kuruluş amacı doğrultusunda üyelerinin haklarını korumak amacıyla, hizmetler için yabancı ülkelerden mimar ve mühendislerin getirilmesi yerine, Osmanlı mimar ve mühendislerine öncelik tanınmasının ve alanlarında yeterli bilgi ve beceri sahibi oldukları fikrinin savunucusu olmuştur (Ünalın, 2002, s.107).

Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Mecmuası 2. ve 4 sayılarında cemiyetin yabancı mimarlar konusunda "Şura-i Devlet" ile yaşadığı sorunu şu şekilde yazmaktadır. "Bilindiği gibi 20. yüzyılın başında İstanbul şehrinin yeniden imarı düşünülmüş ve bunun için Mimar Joseph Antoine Bouvard İstanbul'a davet edilmiştir. Ancak şehrin düzenli ve ayrıntılı bir haritasının bulunmaması, bu imar hareketlerine en önemli engeli teşkil etmiştir. İstanbul'un topografik haritasının önce Harbiye Nezareti Harita Komisyonu tarafından hazırlanması düşünülmüşse de, Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyetinin bu işe talip olduğunu bildirir bir dilekçe

vermesine rağmen, hiçbir cevap verilmeden İstanbul'un nirengi haritası Belediye Meclisi kararıyla 150,000 Frank karşılığında Mühendis Şrayder'e ihale edilmiştir. Gerek İstanbul'un imarı için yabancı bir mimarın davet edilmesi, gerek nirengisinin yabancı bir mühendis tarafından yaptırılması cemiyet üyesi mühendisler arasında tepki yaratmıştır. Cemiyet üyesi Osmanlı Mühendisleri "Şura-i Devlet"e bir dilekçe ile başvurarak jeodezi işlemlerini yapacak Osmanlı mühendislerinin mevcut olduğunu ve hiç olmazsa beş Osmanlı mühendisinin bilgilerini arttırmak amacıyla Şrayder'in yanında çalışmalarına müsaade edilmesini istemiştir" (Ünalın, 2002, s.107).

Kurtuluş Savaşı sonrası ülkenin imarı için yeterli mimarın bulunmayışı ve çağın şartlarına göre eğitim alacak öğrencileri yetiştirmek üzere eğitmenlerin olmayışı yüzünden yabancı uzmanlara başvurulmuştur. Davet edilen eğitmenlerin aynı zamanda bakanlık danışmanları gibi çalışmaları ve bir çok projenin yüksek fiyatlarla yabancı mimarlara verilmesi zamanla Türk mimarlar tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Zaman içerisinde, yetişen Türk mimarlar yabancı mimarlardan eksik bir yanları olmadığını ispatlamak için, açılan yarışmalara kendilerinin de katılabilmesi yönünde tepkilerini dile getirmişlerdir. Türk mimarların ihalelerin verilmiş yöntemine karşı duydukları tepkinin yanında çözümü de yarışmalara bulmuş olması da göz ardı edilmemesi gereken bir demokratik tavidir. Tüm bu gelişmeler sonucunda, 1933 yılında Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Ankara'daki Sergi Evi projesini yabancı uzmanlara ihale etmek yerine uluslararası bir yarışma açmış ve Türk mimarların kendilerini gösterebilmeleri için bir kapı açmıştır. Bu yaklaşımdan dolayı Mimarlık Dergisi'nde bir teşekkür yazısı yayınlanmış ve "Bu suretle, Türk kültürüne yabancı eserler yerine, hakiki Türk sanatkarları, duyarak, hissederek, Türk mimarisini yaratacaklardır"denmiştir (Bozdoğan, 2001, s.155).

Bu sorunla mücadele çerçevesinde Türk mimarlarının dayanak noktası, yabancı mimarların "milli mimari"yi oluşturamayacakları, yeni rejimin mimarisinin de ancak Türkiye topraklarında yetişmiş ve bu toprakların geçmişini bilenler tarafından yapılabileceğidir. Bu doğrultuda dönemin dergilerinde çeşitli yazılar çıkmıştır.

Arif Hikmet Koyunoğlu bütün bakanlıklar kompleksinin Clemenz Holzmeister'e ihale edilmesini eleştiren yazısında şöyle demektir: "Ankara yeni hükümet merkezidir. Bu şehri, İstiklal Savaşının kahramanlarının sağladıklarını bilen, anlayan Türk sanatkarları yapmalıdır. Bu şehrin benliğini ancak Türk mimarları verebilir. Mimar Holzmeister büyük mevki sahibi ve sanatkar bir adamdır. Fakat bizim memleketin inkılabını kavrayacak, onun eserlerini ortaya koyacak bir adam değildir" (Bozdoğan, 2001, s.194).

Sedad Hakkı Eldem'e göre milli mimari ancak yerli mimar ve müteahhitler tarafından, yerli malzemelerle ve her şeyden önce, "yerli ruh"la başarılı olabiliirdi (Arkitekt, 1939, sayı:9, s.220-223). Bu doğrultuda Sedad Hakkı Eldem yerli bir üslup yaratma konusunda yabancı mimarların hiçbir yardımları olmadığını düşünmekte ve "ecnebi tesirleri bizdeki zevki şaşırtmış ve milli bir üslubun doğmasına meydan vermemiştir" demektedir (Aslanoğlu, 2001, s.70).

Zeki Sayar ise bu konudaki görüşlerini şu şekilde açıklıyordu: "Her halde mimarimize, Türk karakterini muhallebici kaşıklarındaki ayyıldız motiflerini taklit ile, hele duvarları, hacimlerini kopya ile, betonarme binalara ahşap saçak ve medreselerin tuğla ve taş işçiliklerini tatbik ile yaratmaya yeltenen ecnebi mimarlar verecek değildir" (Arkitekt, 1938, sayı:2, s.65).

Asıl problem çağrılan yabancı uzmanların sayısından çok aldıkları işlerin fazlalığıdır. Bu sorunun en önemli kısmı ekonomik yanıdır. Türk mimarların yapabilecekleri projelerin, devletin imar bürolarında danışmanlık yapan ya da üniversitelerde profesörlük yapmakta olan yabancı mimarlar tarafından, yarışmalar açılmaksızın, doğrudan sözleşme imzalanarak elde ediliyor olması sorunun temelini oluşturmaktadır. Büyük devlet projeleri yabancıların tekeline girmiş, Türk mimarlar ise daha küçük bütçeli işlere yönelmek zorunda kalmışlardır. Bu nedenlerden dolayı, Türk mimarların kendi hakları için bir çatı altında toplanmaları kaçınılmaz olmuştur.

1939 yılında Türk Yüksek Mimarlar Birliği Başkanı ve Birliğin İstanbul Şubesi adına murahhas üye Zeki Sayar, Nafia Vekili Ali Fuat Cebesoy'a konuyla ilgili bir dilekçe vermişlerdir. "Yabancı mimarların Türkiye'de yapı ve imar işlerinde çalışmalarının tahdidi" başlıklı dilekçede yabancı mimarlar sorunu ve sorunun çözüm yolları anlatılmıştır: Öteden beri Türk mimarlığının inkişafını önleyen ecnebi faaliyeti hiçbir zaman benimsemeyeceğimiz ve kendi malımız olarak iftihar edemeyeceğimiz eserler meydana getirmiştir. Gelişigüzel inşaat denemelerini pahalıya satan ecnebi mimarların kontrolsüz faaliyetlerine nihayet verilmelidir. Ecnebler ancak Türk mimarları ile birlikte girecekleri proje müsabakalarında kazandıkları takdirde iş yapabilmelidirler. Bu suretle memleketimiz, Türk karakteri yapmak isterken gülünç olan, ecnebi karakter temsil ederken de yabancı kalan bu gibi kötü eserlerden kurtulacak, uyanık inkılap mimarlarının yerli ve öz eserlerine kavuşacaktır. Saha ve imkan bulan Türk Yüksek Mimarları da ancak o zaman kendi aralarında hakiki yüksek sanatkarları yetiştirebileceklerdir. Gerek müsabaka kazanmak suretiyle gerekse beynelmilel şöhret ve ihtisası doyasıyla celbedilen ecnebi mimarların memleket dahilindeki faaliyetlerine ancak Türk mimarlarının tefriki suretiyle devamının temini lazımdır. Bu suretle Türk mimarlarının da bu tanınmış

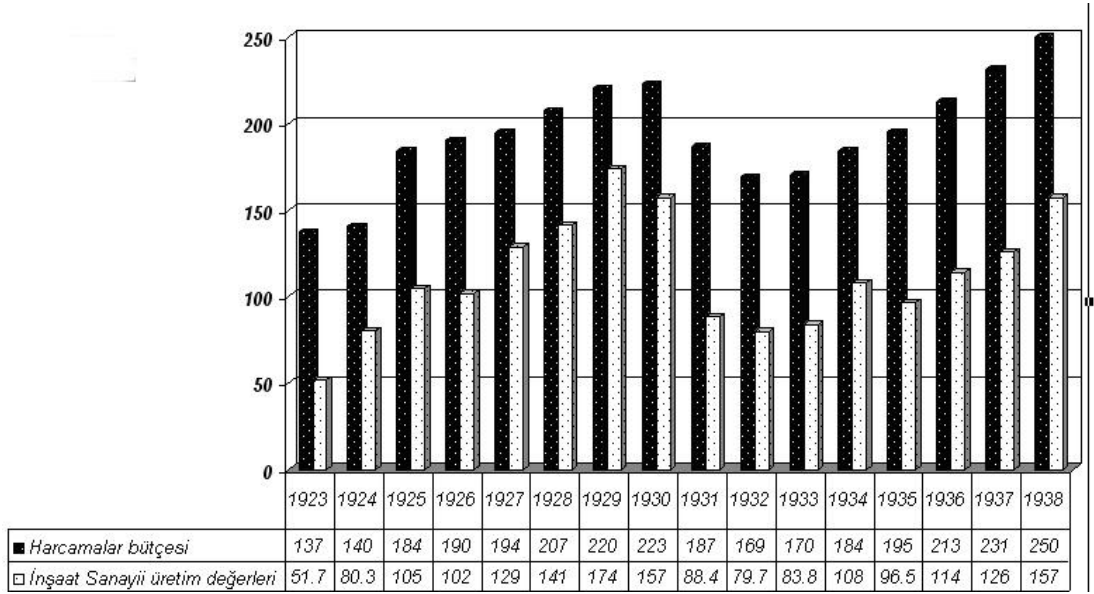
ihhtisaslardan istifade etmesi ve onların yetiştirilmesi imkanı elde edilecektir” (Arkitekt, 1939, sayı:4, s.191).

Türk Yüksek Mimarlar Birliği bu tip çalışmaları sonucunda, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği kanununa yabancı mimarların Türkiye’de çalışabilmesi için Odadan izin almaları şartını koydurtmuştur. Ayrıca, işlerin gerektiğinde uluslararası ihale ve yarışmalar ile eşit şartlarla dağıtılmasını sağlamışlardır.

Tüm bu sorunların yanı sıra İnci Aslanoğlu yabancı mimarlardan eğitim alanındaki kazanımlarımızı vurgulayarak şöyle demektedir:” Yabancı mimarların özellikle yapı alanındaki çalışmalarına karşı büyük bir tepkinin olduğu, ulusal bir mimarlığın gelişememesinin nedeninin onların varlığına bağlandığı, Türk mimarlarına hiç olanak tanınmamasından yakınıldığı, o yılların mimarlık dergilerinden izlenmektedir. Kıvılcımları bu denli üstlerine çekmelerinin nedeni, Türkiye’de özellikle kamu kesimini, mimarlık alanını büyük bir güç halinde işgal edercesine ellerinde tutmuş olmalarındandır. Gene de, kendilerinden eğitim alanında yararlanmanın olumlu olduğu bugün bile kabul edilen, çoğu, ölkelerinde hem eğiticilik yapmış, hem de mimarlık alanında oldukça sivrilmiş kişiler olan bu deneyimli mimarların, mimarlık eğitimine disiplin ve sağlam bir yapı bilgisinin yerleşmesini sağladıkları gerçeği de unutulmamalıdır” (Aslanoğlu, 2001, s.62-63).

3.4.Yabancı uzmanların almış oldukları ücretlerin Türk mimarların aldıkları ücretlerle karşılaştırılması ve inşaat sektörü içerisindeki oranları

Yabancı uzmanların almış oldukları ücretlere geçmeden önce dönemin ekonomik verilerine göz atmak faydalı olacaktır. Bu veriler çerçevesinde mimarların aldıkları ücretler konusunda daha net bilgiler elde edebiliriz. Verilere göre 1923-1926 sürecinde, 4 ila 40 milyon arasında, yıllara göre değişen kamu inşaat harcamaları yapılmıştır. Bu masraflar 1929 yılında 102,5 milyon liraya yükselmiş, 1931 yılında dünya ekonomik bunalımının etkileriyle 38.5 milyon liraya düşmüştür. 9 yıl (1923-1931) içerisinde kamu inşaat harcamalarına toplam 497.6 milyon lira harcanmıştır. Ulusal gelir içerisinde 1938 yılında, inşaat ve konut dahil, sanayinin payı %16’ya yükselmiştir (Bulutay ve Tezel, 1974).

Şekil 3.1. 1923-1938 yılları inşaat sanayii üretim değerleri

Savaştan çıkmış ve yeniden kurulacak olan bir ülke için öncelikle yeni bir ekonomi yaratmak gerekmektedir. Dönem içerisinde özel sektörün elinde yatırım yapacak birikmiş bir kapital olmadığı için devletin büyük harcamalara girmiş olması doğaldır. Sektör çarklarının dönmeye başlaması için ilk yatırımları devletin yapması zorunludur. Devletin elindeki imkanlar ise hükümet programlarında şu sözle belirtilmektedir. “Yaşamak için ve iktisadi inkişafımızı (ilerlememizi) temin için umuru nafiaya (bayındırlık işlerine) dört elle sarılmak mecburiyetindeyiz. Ancak bütün bu ihtiyacın bütçeden teminine bugün için imkan yoktur” (Aslanoğlu, 2001, s.26).

“Faliş Rıfkı Atay, o günleri, “Baştan başa ziraati ile, ticareti ile, şehirleri ve köyleri ile yeniden inşa edilecek, maddi ve manevi inşa edilecek bir vatan ve 12.000.000 İngiliz Lirası, yani irice bir anonim şirket sermayesi kadar bir bütçe” diye anlatmaktadır. Buna rağmen hükümetin bayındırlık politikası, ülkenin yeniden inşasına ağırlık tanımak yönündedir. Savunma harcamalarına %28 oranında pay tanınan bütçede bayındırlık alanına %15'e varan oranlarda ödenek ayrılmaktadır.” (Batur, 1984, s.1380). Buna rağmen “Kamu inşaat harcamaları hükümet programlarında baş sırayı alan endüstrileşme siyasetinin gerektirdiği giderlerin yanında oldukça kısıtlı kalmıştır. Harcamalar arasında Avrupa'dan hem uygulayıcı, hem de eğitici olarak çalışmak üzere çağrılan mimarların masrafları önemli bir yer tutmuştur” (Aslanoğlu, 2001, s.50).

Mimarlık ücretleri ise Erken Cumhuriyet döneminde inşaat maaliyeti üzerinden hesaplanmaktadır. Devlet yapmış olduğu ihalelerde 2490 sayılı Devlet Arttırma, Eksiltme ve İhale Kanunu'nun E fıkrasıyla pazarlık yapma hakkına da sahiptir.

Maliyet fiyatları incelenirken dünya ekonomisindeki dönemsel hareketlenmeler de göz önünde bulundurulmalıdır. 1929 yılında başlayan dünya ekonomik bunalımı yüzünden ithal mallarının fiyatlarında yükselme olmuş ve hükümet önlemler almak zorunda kalmıştır. 1929-1932 yılları arasında devlet harcamalarında büyük kısıtlamalar yapılmıştır. Aynı zamanda “Birinci Milli Mimari yapısının maliyet yüksekliği, kuşkusuz çimento ve demir gibi asal yapı malzemelerinin yurt dışından ithal edilmesi, inşaat malzemesi bağlantısı ve nakliye konularındaki zorluklardan kaynaklanmaktadır” (Cengizkan, 2002, s.88). 1939-1943 yılları arasında üretimi ülke içerisinde üretilen malzeme fiyat artışları şöyledir: Tuğla %40, kereste %500, kum %470, kireç %1000, taş %510.

Bu dönemde yapılmış önemli binaların maliyet fiyatları ise şöyledir: “Gazi Latife Okulları (1924-1926) 60.000 T.L., Ankara Palas (1924-1928) 1.518.400 T.L., Genel Kurmay Başkanlığı (1929-1930) 650.000 T.L., Merkez Hıfzıssıha Enstitüsü (1928-1932) 80.000 \$, Dahiliye Vekaleti (1932-1934) 18.70 T.L. birim fiyat ile 1.139.000 T.L., Nafia Vekaleti (1933-1934) 16 T.L birim fiyat ile 529.340 T.L., Yargıtay Binası (1933-1935) 16 T.L. birim fiyat ile 600.000 T.L., Siyasal Bilgiler Fakültesi (1935-1936) 400.000 T.L., Adliye Vekaleti (1936-1939) 59 T.L. birim fiyat ile 650.000 T.L. ve T.B.M.M. (1938-1960) 107.500.000 T.L.” (Aslanoğlu, 2001, s.50). “Şevki Balmumcu’nun yapmış olduğu Sergi Evi (1933-1934) ise 310.000 T.L.’na inşa edilmiştir. Sergi Evi yarışmasında birinci olan İtalyan Mimar Paola Vietti Violi’nin projesi ise 400.000 T.L. tahmini maliyeti yüzünden uygulanmamıştır” (Bozdoğan, 2001, s.155).

Çalışma süresince inşaat maliyetlerinin %1’i ile %5’i arasında mimarlık ücretlerine rastlanmıştır. Örneğin, 19 Aralık 1928 tarihli ve 7470 sayılı bakanlar kurulu kararından, Prof. Eglî’nin Ankara’da yapılacak olan Ekmek ve Peksimet Fabrikası inşaatının maaliyeti üzerinden %5’lik bir mimarlık ücreti aldığını öğrenmekteyiz (Cengizkan, 2002, s.88). Prof. Eglî’nin projelerinde %5’lik bir mimarlık ücretiyle çalıştığını düşünecek olursak Siyasal Bilgiler Fakültesi’nin 400.000 T.L. maliyeti üzerinden 20.000 T.L. kazandığını söyleyebiliriz. 25 Nisan 1928 tarihli, 6464 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı’ndan ise Hıfzıssıha Müessesesi ve Numune Hastahanesi binalarının 2.000.000 T.L.’na mal olacağını ve mimarın hizmet bedeli olan %2 üzerinden 40.000 T.L.’nin Robert Oerley’e ödendiğini görmekteyiz. Oysa Oerley, Jansen’e yazmış olduğu mektupta ücretinin düşüklüğünden yakınmaktadır. Robert Oerley belediyedeki imar işlerine karşılık 3000 T.L. ve sebze hali projesine karşılık olarak da %3’lük bir mimarlık hizmet bedeli almıştır (Cengizkan, 2002, s.88).

Sedad Hakkı Eldem Gümrük ve İnhisarlar Vekaleti binasının ikinci kısım projesinde %2'lik bir mimarlık hizmet bedeliyle çalışmıştır. Bu veri üzerinde yola çıkarak Sedad Hakkı Eldem'in projelerinde %2'lik bir hizmet bedeliyle çalıştığını düşünürsek maliyetini bildiğimiz İnhisarlar Umum Müdürlüğü'nün (bugünkü Başbakanlık Binası, 1937-1938) 476824 T.L.'lik bedeli üzerinden 9536.48 T.L. aldığını düşünebiliriz. Eldem'in Boğaziçi'nde 1931 yılında yapmış olduğu yalının maliyeti ise 5750 T.L.'dir. Bu fiyat üzerinden %2'lik mimarlık ücreti hesaplanırsa Sedad Bey 115 T.L. kazanmış olabilir.

Bruno Taut ise 1938 yılında, hükümetle yapmış olduğu bir sözleşmede, kamu yapılarının inşaatlarında %1'lik bir mimarlık hizmet bedeli üzerinde anlaşmıştır (Nicolai, 1997, s.34).

Zeki Sayar 1942 yılında yabancı mimarlara ödenen miktarlar konusunda şöyle demektedir: “Önümüzdeki bir kaç yıl içinde yabancı mimarlara vereceğimiz mimarlık ücretinin rakamla ifadesi 1.200.000 liradır. Bu yekün birkaç yıl zarfında inşa ettireceğimiz büyük binaların mimarlık ücretidir. 7 milyonluk Kamutay binası, 8 milyonluk Ankara Tıp Fakültesi, 1.5 milyonluk Parti binası, 5 milyonluk Karabük amele şehri, 2.5 milyonluk Sivas Demiryolu Atölyeleri, yarım milyonluk İstanbul Adliyesi ve birçok küçük ve büyük şehir planı işleri ve saire ve saire... Bu binaların proje hakkı en kısa bir tahminle ve %4 hesabile bir milyon iki yüz bin lira tutar... Bu hadiseler, yerli san'atkar yetiştirmemekten mütevellit milli ve manevi ziyanlarımıza bir üçüncüsünü, maddi bir zararı daha ilave ediyor. Yekünü milyonu aşan bu para harice çıkacak bir dövizdir. Bu suretle ortaya iktisadi bir mesele doğuyor. Ve mukabilinde satın aldığımız yabancı bir san'attır” (Arkitekt, 1942, sayı:2, s.89).

1953 yılında Bayındırlık Bakanlığı'na ücretli yabancı teknik eleman getirileceği duyulmuş ve Türkiye Yüksek Mimarlar Birliği bir dilekçe ile tepkisini ortaya koymuştur. Dilekçede, alınacak olan uzmanlar için ülkede yeteri sayıda mimar ve mühendis olmaması neden olarak gösterildiği halde Birliğe üye birçok mimar ve mühendis olduğu belirtilmektedir. Alınacak olan 100 kadar uzmana yüksek ücretler verileceğinin duyulduğu ve “bu ücretlerle çalışacak yerli uzmanların aranıp da bulunamadı mı?” şeklinde bir soru yöneltmiştir. Bu konuda Birliğe başvurulmuş olması gerektiği de dilekçeye eklenmiştir.

Bakanlıktan gelen cevapta ise duyulduğu gibi 100 kadar uzman değil sadece 30 yabancı uzmanın işe alınacağı belirtilmiştir. Bunun nedeni olarak da, 1950 yılına göre iş hacminin 2 kat artması ve ülkedeki toplam 3300 mühendis ve mimarın eldeki işlerle kıyaslandığında yetersiz kaldığı gösterilmiştir. Bakanlık aradığı 30 yabancı

uzmandan da sadece 20 tanesini bulabilmiş ve Almanya'dan gelecek olan bu uzmanlara da yerli mimar ve mühendisler verilen 1300 T.L. ücretin verileceği söylenmiştir.

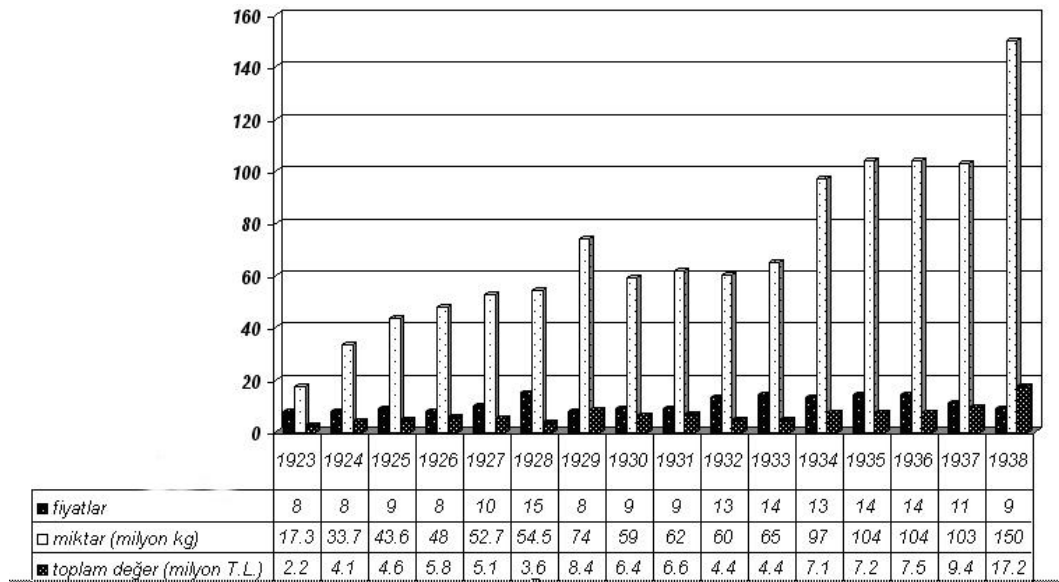
Yabancı mimarlara ödenen ücretlerin yüksekliğini anlatmak için Bülent Tanju, "Birinci Ulusal Mimarlık akımınının dışlanması, yüksek işçilik ve pahalı maliyetin yarattığı sıkıntılara bağlanarak rasyonelize edildiğini" fakat modernist mimarlık standartlarına ulaşabilmek için dışarıdan sürekli malzeme ve büyük olasılıkla işçilik satın alındığını söylemektedir. "Kaldı ki, rasyonel-fonksiyoncu mimarlık çözümlerinin devlet tarafından gerçekleştirilenlerin genellikle yabancı mimarlar tarafından tasarlandığını ve bu tasarımlara karşılık küçük birer servet ödendiği düşünülürse, bu tavrın akılcı nedenlerinin ötesinde bir açıklamasının bulunması gerektiği anlaşılır. Sözgelimi, Ankara Tıp Fakültesi binasının tasarımı için Fransız mimar Jean Walter'e ödenecek proje bedeli ile "en az yirmi Türk mimarı(nın) birer, ikişer yıl yabancı memleketlerde ihtisas yapmaya gönderilebileceği dönem dergilerinde savunulurken..." diyerek konuya farklı bir boyut katmıştır.

Kendisi ile 1997 yılında yapılan bir söyleşide Orhan Safa, yabancı mimarlarla Türk mimarların aldıkları ücretler arasındaki farklılıkları oransal olarak şu şekilde vurgulamaktadır. "Benim yeni asistan (1935) olarak elime yaklaşık olarak 100 T.L. geçiyordu. Cumhuriyet altını 9-10 T.L. idi. Yani ben ayda 10-11 altın, yani bugünkü değeri ile 40-44 milyon lira aylık alıyordum. Muallimlerin (profesörlerin) eline 200-250 T.L., yani bugünkü satın alma gücüne göre yaklaşık 100 milyon T.L. geçiyordu. Profesör Debes ise 1200 T.L. yani yaklaşık 500 milyon aylık alıyordu (Anonim, 1995, s.87).

Mimarların aldıkları ücretlerin karşılaştırılmasında ise dönemin ekonomik yapısının getirmiş olduğu dezavantajlar bulunmaktadır. Savaşın yarattığı kaynak sorunu, altın para yerine kağıt paranın kullanımı sonucunu doğurmuştur. Ancak kağıt paranın karşılığı olan altınların, Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın elinde bulunması ve bunların anlaşmalarla İngiltere ve Fransa'ya devredilmesi sonucu Cumhuriyet hükümeti karşılıksız kağıt paranın kullanıldığı bir ortam bulmuştur. Buna rağmen hükümet para arzını arttırmamıştır. Hükümetin elinde para değerine müdahale edebilecek yasal yetkiler bulunmadığı için de değer tespiti piyasa koşullarına bırakılmıştır. Paranın değerinde ithalat ve ihracatın durumuna göre %30'a varan mevsimlik dalgalanmalar oluşmuştur. 1929 yılında ortaya çıkan dünya ekonomik bunalımı Türkiye ekonomisini devletçi bir anlayışa itmiştir. Aynı yıl içerisinde Osmanlı'dan kalan (85.6 milyon T.L. yılda 700.000 T.L taksitle) borç ödemeleri de başladığı için ekonomi ağır bir yük altına girmiştir (Kepenek ve Yentürk, 1983, s.31).

Türk Lirası 1928-1929 arasında %10 değer kaybetmiş, ithal edilen malların fiyatları artmıştır. 1932'de dış borç miktarı 45 milyon T.L.'sına ulaşmıştır. Dış borçların getirdiği yüke rağmen denk bütçe hedefinden şaşmamak için kamu harcamalarında kısıntıya gidilmiştir. Bayındırlık ve iskan harcamalarında %44 oranında kısıntı yapılmıştır (Yenal, 2003, s.65).

Ekonomideki yapı değişiklikleri ve ekonomik verilerdeki dalgalanmalar inşaat sektöründe de etkisini göstermiştir. İnşaat sektörü üretim değerleri 1923-1929 yılları arasında artış göstermiş, 1929 yılında en yüksek değerine ulaşmıştır. Dünya ekonomik bunalımının etkileri 1930'lu yılların ilk yarısında ülkede etkili olmuş ve inşaat sanayi üretim değerlerinde düşüşler olmuştur. Dönemin ikinci yarısında ise malzeme fiyatlarında değişik nedenlerden dolayı yükselmeler görülmektedir. Ekonominin doğal seyrinde devam eden fiyat artış ve azalışlarının yanında suni artışlar da meydana gelmektedir. Örneğin 1935'te yeni orman yasası uygulamaları ile kesim yapmak için yeni orman alanları verilmediği için kereste fabrikası üretimi durdurmuş ve fiyatlar yükselmiştir. Bu durum yüzünden kereste Rusya ve Romanya'dan ithal edilmeye başlanmıştır. Aynı yıl içerisinde devlet çimento fiyatlarını indirip, fiyatların her yerde aynı olmasını sağlamaya çalışmıştır. Çimento arzı dünya ekonomik krizinin yaşandığı dönem haricinde sürekli artış göstermiştir (Bulutay ve Tezel, 1974). 1936 yılında yapı malzemelerinde ve işçi ücretlerinde %20 artış olmuş, 1937'de devlet inşaatlarının çokluğu yüzünden yerli kiremit sıkıntısı yaşanmış ve fiyatlar artmıştır (Aslanoğlu, 2001, s.96-97). Demirin kilosu ise 1923-1938 yılları arasında 8-15 T.L.'na ithal edilmiştir. 1927'de 10 T.L. civarında olan ithal demir 1928 yılında %50'lik bir artışla 15 liraya ulaşmıştır.

Şekil 3.2. 1923-1938 yılları inşaat demiri üretim ve ithalatı ile ortalama fiyatları. Ortalama fiyatlar B. Fırat ARIK tarafından hesaplanarak eklenmiştir.

Metrekare birim fiyatları bilinen yapılar üzerinden hareket edecek olursak da 1923-1930 yılları arasında inşa edilen yapıların ortalama 22.2 T.L., 1930-1936 arasında 17.5 T.L., 1936-1940 yıllarında da 54 T.L.'na mal edildiğini söyleyebiliriz. 1936-1940 yılları arasındaki ciddi fiyat artışının sebepleri arasında yaklaşan 2. Dünya Savaşı'nın dünya ekonomileri üzerinde yapmış olduğu gerilimi de gözardı etmemek gerekmektedir.

Fiyatlardaki artış ve azalışların bir nedeni de ulaşımда yaşanan sıkıntılardır. Özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında bu sıkıntı çokça yaşanmış ve limanlara gelen bir çok yapı malzemesi ülkenin iç kesimlerine taşınamamış, taşınsa bile maliyetler arttığı için arz talep dengeleri bozulmuştur. Zeki Sayar konuyla ilgili olarak " İktisat Vekaleti çimentonun alış fiyatını indirdiği halde trenle nakliyat ücretlerinin yüksek olmasından İç Anadolu hala pahalı çimento kullanmaktadır" demektedir (Arkitekt, 1937, sayı:3, s.172). 1930 yılında yapılmış olan Sanayi Kongresi raporunda ise "Ecnebi kiremitlere tatbik edilen gümrük tarifesi çok ehven olduğundan (Tarife No.481) halen memleketimizin sevhil kısmına külliyetli miktarda ecnebi kiremidi ithal olunmaktadır" tutanak tutulmuştur (Aslanoğlu, 2001, s.93).

Dönemin mimarlık ücretlerinin yapı maliyetleri üzerinden hesaplanması da ücret karşılaştırmalarının önünde bir engeldir. Liberal ekonomiden devletçi anlayışa geçişin getirmiş olduğu etkiler, yapıların farklı dönemlerde yapılmış olmaları, malzeme fiyatlarındaki artış ve azalışların çok sık olması, fiyat artışlarının yapı malzemeleri üzerinde eşit oranlarda olmayışı, ulaşım şartlarının fiyatlara etkileri ve çimento fabrikalarının imar edilen yapılara olan mesafelerindeki farklılıklar, üretim artışlarının fiyatlara etkileri maliyetler üzerinde çok farklı etkiler yaratmaktadır. 2490 sayılı Devlet Arttırma, Eksiltme ve İhale Kanunu'nun E fıkrasıyla devlete verilmiş olan ihalelerde pazarlık yapma hakkının da, hangi yapıda ne kadar kullanıldığının bilinmemesi ücretlerin karşılaştırılmasındaki bir başka engeldir.

Yapı maliyetleri üzerinden hesaplanan ücretlerin ortalama %3 olduğunu düşünecek olursak, 1923-1931 yılları arasında yapılmış olan toplam 1.027.900.000 T.L.'lık inşaat sanayi üretim değerinin 30.837.000 T.L.'sının mimarlık ücreti olarak harcadığını söyleyebiliriz. Bu dokuz senelik süreç içerisinde yapılan toplam harcamaların yıllık ortalama yüzde 59'u inşaat sektörüne ayrılmıştır. 1932-1938 yılları arasında ise inşaat sektör üretim değeri toplam 764.500.000 T.L. olarak gerçekleşmiştir. Bu maliyet üzerinden düşünecek olursak da 22.935.000 T.L. mimarlık ücreti olarak ödenmiştir diyebiliriz. Bu 7 sene içerisinde devletin yapmış olduğu toplam harcamaların ortalama %53'ü imar işlerine ayrılmıştır. 1923-1938

sürecinde kamu yapılarının maliyeti ise toplam 893.400.000 T.L. olmakla birlikte, %3 üzerinden mimarların aldıkları toplam ücret 26.802.000. T.L. olarak hesaplanabilir.

3.5.Yabancı uzmanların atanma yöntemleri

Erken Cumhuriyet döneminde Türkiye'ye eğitim görevlisi olarak çağrılan uzmanların seçiminde izlenen yollar konusunda bazı kara noktalar bulunmaktadır. 1931 yılında Prof. Malche'nin farklı ülkelerden farklı ideolojilere sahip kişileri çağırarak üniversiteyi siyasetten uzak tutma ve üniversiteyi bir ideoloji havuzu haline getirme düşüncesi uygulanamamıştır. Daha sonra Prof. Schwarz ile yapılan anlaşma sonucu Almanya'dan eğitimciler getirilmiş, kendi ülkelerindeki üniversitelerde de professor konumuna erişmiş ve isimlerini ülkelerinin sınırları dışında da duyurmuş olmaları kriteri konmuştur.

Bülent Tanju "Ne modernist mimarlığın ne de Türkiye'ye gelen yabancı mimar ve eğitimcilerin seçiminde bilinçli bir strateji izlendiğini gösterir bir belirti vardır. Cumhuriyet seçkinleri için asıl hedef modernleşmeden çok batılılaşmadır" demektedir (Tanju, 1998, s.59-63). O'na göre "tek akademik öğretim deneyimi 1924-1927 yılları arasında Viyana'da Holzmeister'in yanında asistanlık olan ve olasılıkla hocasının aracılığı ile Türkiye'ye gelip Akademi reformunu başlatan, genç Egli'nin modernist eğilimi istisnai bir durum oluşturmaktadır. Bu isimler, daha çok Türkiye'nin yabancı uzman gereksinimi ile uluslararası konjonktürün ve rastlantıların kesiştiği noktada, mimarlık pratiklerini Türkiye'de gerçekleştirme şansı bulan mimarları kapsamaktadır" (Tanju, 1998, s.59-63).

İstanbul Üniversitesi'ne yabancı uzmanlar alınırken Alman Bilim Adamları Yardım Cemiyeti'ne başvurulmuş ve kurulan komite Prof. Schwarz'ın özgeçmişlerini sunduğu eğitimciler üzerinde bir karara varmıştı. Daha sonraki yıllarda uygulanan yöntemler ise, büyükelçiliklere istenilen bölümlere eğitimci bulma görevi vermek, ya da Türkiye'de görev yapan uzmanlara danışmaktır. Asıl sorun, görev yapan uzmanların kendi ülkelerinde çalışan asistanlarını ya da arkadaşlarını önermiş olabileceğidir ki, Poelzig kendi gelmeden önce yardımcısı Zimmermann'ı İstanbul'a göndermiştir. Ayrıca Bruno Taut'un yardımcıları olan Mundt ve Runge'nin de Poelzig'in ekibinden olabileceği düşünülmektedir. Taut'un Magdeburg günlerinden tanıdığı Konrad Rühl 1938'de Türkiye'ye gelmiştir. 1914'ten beri Almanya'da Taut'un bürosunda çalışan Hans Grimm ve Berlin Teknik Üniversitesi'ndeki asistanı Frans Hillinger de Taut tarafından Türkiye'ye getirilmişti. Yukarıda da söylendiği gibi Ernst Egli de Viyana'da Holzmeister'in asistanlığını yapmaktadır.

Sedad Hakkı Eldem’le yapılan bir söyleşide Eldem “Falih Rıfkı ve Viyanacılar kazanmıştı. Holzmeister köşkü inşa etti...” demektedir (Anonim, 1983). “Viyanacılar” sözünden de ülke içerisinde Viyana’lı mimarların bir lobisi olduğu ya da bürokratik kadrolarda Viyana’lı mimarlardan yana olanlar olduğu düşünülebilir. 19. yüzyılın sonralarından itibaren Almanlar’la kurulan sıkı ilişkiler ve Almanca bilen kadroların çokluğu da göz önünde bulundurulursa seçimlerin bu yönde yapılmış olması da yadırganamayacak bir gerçektir.

Türkiye’ye gelen uzmanların mesleki becerileri konusunda farklı tartışmalar yapılabilir fakat tezin konusu gereği eğitmenlerin seçimi ön planda tutulmuştur. Yabancı uzmanların kendi arkadaşlarını ya da asistanlarını önermeleri zaman zaman hatalı olsa bile kendi tanıdıkları, güvendikleri ve inandıkları insanları önermiş olmaları da göz ardı edilmemelidir.

4.G.S.A. VE İ.T.Ü. MİMARLIK BÖLÜMLERİ'NDE GÖREV YAPMIŞ MİMARLAR, ALDIKLARI ÜCRETLER VE MİMARLIK EĞİTİMİ

4.1.Güzel Sanatlar Akademisi, Öğitmenler ve Mimarlık Eğitimi

Sanayi-i Nefise Mektebi'nin 1928 yılında Güzel Sanatlar Akademisi adını almasıyla kurum içerisinde yeni bir dönem başlamıştır. Türkiye'de "Akademi" adını ve statüsünü elde eden ilk sivil yükseköğretim kurumudur. 1924'te çıkarılan yönetmelik ise 1934 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Sanayi-i Nefise Mektebi Mimarlık Şubesi'nin ilk yöneticisi olan Vallaury'nin kuruma yerleştirmiş olduğu "Beaux Arts" ekolü Guilio Mongeri tarafından da devam ettirilmiştir. Mongeri ve Vedat Bey'in 1930 yılında ayrılmalarından sonra bölüm başkanlığına Ernst Egli atanmış ve bu görevi 1936'ya kadar sürdürmüştür. Ernst Egli'nin gelişi ile birlikte Akademi eğitiminde yenileştirme çabaları başlamıştır.

1936 yılında Burhan Toprak'ın müdürlüğe atanmasından sonra, kurumda Alman mimarlardan yararlanma düşüncesi devam etmiştir. O dönemlerde yabancı öğretmenlerden yararlanma fikrinin boyutlarını anlayabilmek için, İstanbul Üniversitesi'nde 44 Türk, 42 yabancı profesör çalıştığını söylemek faydalı olacaktır (Aslanoğlu, 2001, s.59). Bu düşünce doğrultusunda Akademi Mimarlık Şubesi için 1936 yılının başlarında Hans Poelzig ile anlaşma yapılmış fakat Poelzig çalışmaya başlayamadan vefat etmiştir.

1936 yılının sonlarına doğru bölümün başına Bruno Taut getirilmiş ve Taut kendi eğitim ve mimarlık anlayışını Akademide adapte etmeye başlamıştır. Müfredat yeniden düzenlenerek Avrupa modernizminin rasyonalist ve işlevselci ilkeleri yoğun bir şekilde uygulanmaya başlamıştır; söz konusu ilkeler bu sıralarda Ankara'nın modern bir başkent olarak inşa edilmesinde zaten uygulanmaktadır.

Taut'un göreve başladığı sıralarda resim şubesinin başında Fransız Leopold Levy'nin olması, heykel şubesinin de Rudolf Belling'e emanet edilmesi de Akademi içinde yeni bir yabancı uzmanlar dönemi başlatmıştır. Bu dönem 1950'li yıllara kadar devam edecektir.

Güzel Sanatlar Akademisi Erken Cumhuriyet döneminde ülkenin mimar ve daha sonra kurulacak olan okulların da eğitmen ihtiyacını karşılaması açısından önemli bir rol oynamıştır.

4.1.1.Giulio Mongeri

Milano Brera Akademisi'nden mezun olmuş olan Giulio Mongeri Osman Hamdi Bey Sanayi-i Nefise Mektebi müdürüyken 1909 yılında ülkeye gelmiş ve okulda atölye öğretmeni olarak çalışmaya başlamıştır. Mongeri, Vallaury'nin yerleştirmiş olduğu Beaux Arts ekolünü devam ettirmiştir. Giulio Mongeri Harb-i Sabık (İtalya ile Trablusgarp Savaşı) nedeniyle işten el çektirilmiştir. Fakat 26 Nisan 1913'te göreve tekrar getirilmiştir (Batur, 2003, s.233). Giulio Mongeri Sanayi-i Nefise Mektebi'ndeki eğitmenlik görevine, kurum Güzel Sanatlar Akademisi adını aldıktan sonra da 1930 yılına kadar devam etmiştir. 1930 yılında Akademi refomuyla birlikte kapatılan atölyesinde Neo-Rönesans, Bizans ve Osmanlı üsluplarının karışımı bir anlayışa, anıtsallığa ve özellikle de cephe çizimlerine önem vermiştir.

Giulio Mongeri'nin eğitim anlayışı ve öğrencilerine olan yaklaşımı için Arif Hikmet Koyunoğlu şöyle demektedir. "... Bizleri eski eserlerimizi tanımaya teşvik ederdi. Mesela Yunan mimarisine çalışırken, beni Atina'ya yolladı, orada iş buldu" (Sarıaslan, 2004, s.249).

Mongeri St. Antoine Kilise'si inşaatında öğrencilerinden Arif Hikmet Koyunoğlu'na, Ankara'daki Ziraat Bankası ve Osmanlı Bankası inşaatında Sedat Hakkı Eldem'e iş imkanı sağlamış, Bursa'daki Çelik Palas Oteli tasarımı ise Hüsnü Tamer ile çalışmıştır. Mongeri Türkçe'yi iyi konuşan, titiz ve değerli bir hoca, iyi bir mimar olarak görülmekteydi.

Mongeri, İstanbul'un yanı sıra Ankara ve Bursa'da da yapılar gerçekleştirmiştir. Bunlar arasında, İstanbul'da Beyoğlu'ndaki St.Antoine Kilisesi (1906-1912), Karaköy Palas (1920), Maçka Palas ve gene Maçka'daki İtalyan Sefareti Eminönü'ndeki Katircioğlu Han, Haseki Hastanesi'ndeki Nurettin Bey Pavyonu (1911-1924), Nişantaşı'ndaki Güzelbahçe Kliniği ile Taksim Anıtı'nın kaidesi (1928); Ankara'da ise Ulus'taki Osmanlı Bankası (1926), İnhisarlar (Tekel) Başmüdürlüğü (1928), Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü (1926-1929), Türkiye İş Bankası (1929); ayrıca Bursa'daki Çelik Palas (1930-1932) bilinmektedir.

1920'lerin sonlarına doğru Mongeri'nin mimari anlayışı da eleştirilere maruz kalmıştır. Modernist akımın egemen olmaya başlamasıyla birlikte Mimar Vedat (Tek) Bey ve Mimar Kemalettin Bey gibi Giulio Mongeri de mimari alanlardan dışlanmış. O günleri Sedat Hakkı Eldem şöyle özetlemektedir: "Daha 1926 yılında Osmanlı

tarzına saldırmalar başladı. Ankara Palas Oteli ile Vedat Bey gözden düştü. Mongeri kuleli Osmanlı tarzındaki Gazi Köşkü Projesi'ni geçiremedi. Başka hazırlıklar ve temaslar belirdi. Bunlar Viyana'da toplanıyordu. 1930'a kadar olan yıllar içinde Holzmeister'ler, Oerley'ler, Egli'ler atandı, yeni bir mimari arandı. Bu mimarinin Batılı olması gerekiyordu. Osmanlı rönesans ve restorasyonları terk edildi.”

Modernist akım yanlılarının eleştirilerinin yanı sıra, 1913'te, Sanayi-i Nefise Mektebi'nin öğrencileri Giulio Mongeri'ye karşı ayaklanmış ve “Türk mimarisini, ilhamlarını Roma'daki St. Peters'den değil Süleymaniye ve Selimiye'den almış Türk öğretmenlerden öğrenmeyi talep ettiklerini bildirmişlerdir” (Bozdoğan, 2001, s.60).

İhalesi Fox Şirketi tarafından alınan ve projesi Bursa Kaplıcaları Türk Anonim Şirketi tarafından Mongeri'ye hazırlatılmış olan Bursa Çelik Palas Oteli'nin inşaatı sırasında yoğunlaşan modernist akım taraftarlarının eleştirileri sonucunda Mongeri, “Modern yapayım dedim olmadı, ben yapamıyorsam size de yaptıramam” diyerek 1930 yılında eğitim görevinden ayrılmıştır. Mimar Mongeri'nin almış olduğu ücretler ile ilgili bir bilgiye ise rastlanamamıştır. Fakat betonarme inşaat sistemi ve Ankara taşı kaplamanın kullanıldığı Türkiye İş Bankası İdare Merkezi binasının 800.000 liraya yapıldığı bilinmektedir. Dönem içerisinde mimarlık ücretlerinin maliyet üzerinden hesaplandığını ve karşımıza çıkan ücret oranlarının %1'le %5 arasında değiştiğini düşünerek olursak, Mongeri'nin bu yapıdan 8000-40000 lira arasında bir kazanç sağlamış olabileceğini söyleyebiliriz. Osmanlı Bankası ise 300.000 T.L'na yapılmıştır. Aynı hesabı tekrar edersek Mongeri'nin bu yapıdan da 3000-15000 T.L arasında bir kazanç elde etmiş olduğunu düşünebiliriz.

4.1.2.Mimar Vedat (Tek)

Mimar Vedat (Tek) Mekteb-i Sultani'de ikinci sınıfa kadar okuduktan sonra 1888'de Paris'e gitmiş, önce École Monge'u bitirmiş, sonra da Julian Akademisi'nde resim eğitimi görmüştür. Bir süre École Centrale'da mühendislik derslerini izlemiş, Paris Güzel Sanatlar Yüksekokulu'nun sınavını kazanarak mimarlık eğitimine başlamıştır. Fransız olmadığı için kabul edilmediği Roma Ödülü bursu yarışmasına, Fransa Devlet Başkanı'nın özel izniyle katılmış ve yarışmadaki çalışması Légion d'Honneur nişanıyla ödüllendirilmiştir.

1897'de İstanbul'a dönen Vedat Bey 1933 yılında kendisiyle yapılan söyleşide o günleri şöyle anlatmaktadır: “1898'de mimar olarak Avrupa'dan İstanbul'a gelince evvela bir iş istedim. Bana Şehremaneti Mimarlığı ile Sanayi-i Nefise Mektebi'nde bir hocalık verdiler” (Batur, 2003, s.18). Mimar Vedat (Tek)'in Tercüme-i Hal varakasını düzenlemek için gereken belgenin istenmesinin ardından vermiş olduğu cevapta 13

Nisan 1899'da 1000 kuruş maaşla Sanat Tarihi muallimliğine, 4 Aralık 1908'de ise terfi ederek 1600 kuruş maaşla Fenn-i Mimari muallimliğine atanmış olduğunu görmekteyiz (Batur, 2003, s.233). Aynı dilekçede mimarın 6 Ocak 1910'da istifa ettiği de yazmaktadır. İstifanın nedeni ise bilinmemektedir. Fakat Mimar Vedat (Tek) 25 Aralık 1911'de kadrosu açılan Amel-i Mimari muallimliğine tekrar atanmıştır. 26 Aralık 1913'te ise daha önce işten el çektirilen Alexander Vallaury ve Giulio Mongeri göreve tekrar çağırılmışlar ve onların kadrolarına atanmış olan Vedat ve Halil Bey görevden alınmışlardır.

Vedat Bey 1899'da İstanbul Şehremaneti mimarlığına getirilmiş, Cemil Topuzlu Paşa'nın şehreminliği süresince Heyet-i Fenniye Reisi olarak çalışmıştır. Bir yıl sonra Sanayi-i Nefise Mektebi 'nde mimarlık tarihi öğretmenliği, 1905'te Posta Telgraf Nezareti mimarlığı, 1908'de padişah başmimarlığı görevlerinde bulunmuştur. Birinci Dünya Savaşı sırasında Harbiye Nezareti başmimarlığına atanmıştır. Cemil Paşa'nın şehreminliği zamanında Emanet Heyeti Fenniyesi Reisliği'ne tayin olmuştur. 1925'te Sanayi-i Nefise Mektebi'ndeki ilk Türk öğretmen olan, Yüksek Mühendis Mektebi'nde (günümüzde İ.T.Ü.) de dersler veren Vedat Bey çeşitli aralıklarla 27 yıl öğretmenlik yapmıştır.

1915 yılında Mongeri'nin savaş nedeniyle ülkesine dönmesinin ardından atölye öğretmenliği görevi Mimar Vedat (Tek) Bey'e verilmiştir. Mongeri ayrılana dek Mimar Vedat Bey yalnızca teorik derslerde görev alabilmiştir.

Mimar Vedat (Tek) "Akademinin mimari bölümünde öğretmen olarak çığır açıcı bir rol oynamasının yanı sıra, öğrencilerine kendi binalarının inşaatında staj yapma imkanı da veriyordu. Örneğin 1920'li yıllarda Konya kentinin başmimarı olan ve Osmanlı canlandırması üslubuyla önemli binalar tasarlayan Mimar Muzaffer, Sirkeci Merkez Postanesi'nin inşaatı sırasında Vedat Bey'in çıraklığını yapmıştı" (Bozdoğan, 2001, s.42). "Vedat yaptığı projelerde en ziyade plana ehemmiyet verirdi. Yaptığı planın maksada, mahalline tamamen uygun olmasına, resimden tatbikata geçildiği zaman güçlük çekilmeyecek surette tertip edilmesine itina eder, bir karış yer ziyan etmemeğe, fazla iş lüzumsuz masraf açmamağa son derece dikkat ederdi. Çarpık biçimsiz arsalar üzerine güzel planlar çizmekte büyük mahareti vardı, adeta arsanın biçimsizliği, bina içinde gayet hoş tertibat almağa vesile olurdu. Bu hususta Vali Konağı caddesindeki kendi evi bir numune olabilir" (Arkitekt, 1942, s.232). Mimar Vedat (Tek) Bey ulusal sanat hakkındaki yaklaşımını ise şöyle ifade etmektedir: "... Dedelerimiz, atalarımız yaptıkları mimarlık yapıtlarının sağlamlıklarına ve güzel olmasına önem verirlerdi. Bu tür yapı, ulusun içinden yetişme mimarların, yapı ustalarının birbirinin ardı sıra izledikleri kural ve usullere

göre yapıldıklarından her tür yapıya özgü kusursuz bir mimarlık yaratmışlardır. Ulusal mimarlık beğenilmemeye ve Türk sanatları hor görülmeğe başladıkça ulusal sanat son bulmuştur” (Sözen, 1984, s.37). Her türlü yapıya uygulanan bu “kusursuz mimarlık” uygulandıkça tepkiler de artmıştır. Ahmet Haşim 1928’de yazmış olduğu yazıda “İttihat ve Terakki ... mimariye de bir cübbe ve sarık giydirmişti: Bu siyasetin mimarisi türbe ve medreseyi taklit eder... bu mürteci mimariye “milli mimari rönesansı” ismini vermek adet oldu. Halbuki yeni doğmuş dedikleri, hakikatte, çok yaşlı bir ihtiyar idi” (Bozdoğan, 2001, s.34).

1920’li yılların sonlarına doğru Birinci Ulusal Mimarlık akımının çözülmeye başlaması ile Mongeri gibi Mimar Vedat Bey de sektörden “dışlanmış”, Akademiye Prof. Egli’nin getirilmesiyle de uluslararası üslup benimsenmeye başlamıştır. Modern olmamakla suçlanan Mimar Vedat Bey ise aslında “kendisini modern olarak görüyordu. Modernizm modern’i kendi kullandığı için, Vedat Tek’e kalan kavram historisizm oldu” (Akın, 2003). Mimar Vedat (Tek) yeni gelen bu akımı ise eleştirmekte ve “kübik inşaat hakkında ise sadece bir inhitattır derim. Evet zevkte ve sanatta inhitat. Harpten sonra yenilikler yapma hevesine kapılma” olarak yorumlamaktadır.

Mimari alandan “dışlanma”nın yanında ekonomik kayıplar da bu süreci zorlaştıran diğer etmenlerdir. Büyük projeler yabancı mimarlara verilmektedir. Ayrıca Mimar Vedat (Tek)’in Atatürk ile de bir sorun yaşamış olabileceği düşünülmektedir. Mimar Vedat (Tek) hükümet için yapmış olduğu projeler sonucunda alamadığı ücretleri de antetli kağıdında sıralamıştır: “1) Halkalı Mektebi tamiri 2) Harbiye Nezareti’nden açıktan maaşım kesildi 3) İzmir’in imarı hakkında tedkikatda bulunmak üzere İzmir’e davet edildim. Yol parasını bile alamadım. 4) Ankara’da: Sıhhiye Vekaletinin Hotelinin mimarlığının mukavelesine rağmen bilmuhakeme ancak bir kısmını alabildim. Sıhhiye Vekaleti için yaptığım Dar’ülitan/veladethane projeleri için para alamadım. 5) Maarif Vekaleti için yaptığım müze projesi için para alamadım. 6) Meclis Reisi M. Kemal Paşa’nın emriyle yaptığım istasyondan Meclis ve civarı imar projesi için para alamadım. 7) Meclis Reisi Ali Fuat Paşanın emrile yaptığım Matbaa projesi (teknil proje) için para alamadım. 8) Meclis binası olmak üzere Gazinin ve Ali Fuat Paşa’nın emirlerle yaptığım avan proje için para alamadım. 9) Meclisin emrile mebus evleri olmak üzere yaptığım proje için para alamadım. 10) Meclis Reisi Fethi Beyin emrile mahfelin meclis binasına tahvili için yaptığım proje için para alamadım. 11) Mahfel Binasının mimarlığına %5 verilmesi mukarrer iken ancak 4000 lira aldım. 12) Hakimiyeti Milliye matbaası için yaptığım müteaddit projelerin hiçbirisi için ücret alamadım 13) Gazi’nin evinin mimarlığından on para almadım, Ankara’da cebren

alıkonulduğum müddet mühendishanedeki aylığım verilmedi. 14) Ankara'dan avdetimde mühendis mektebinden aşçı çırağı gibi kovuldum. 15) Sanayi nefise mektebinden encümenden kovuldum. Aylığım ücrete tahvil olundu. 16) Nazariyat dersinin aylığı kesildi en sonunda güya tekaütlük istemişim bahanesiyle aylığım tamamen kesildi ve tekaütlük dahi yapılmadı.”

1930'lu yıllarda yazıldığı tahmin edilen bu yazıda, alınması gereken ücretler belirtilmemekle birlikte, projelerin boyutlarına ve çokluğuna dikkat ettiğimizde mimarın oldukça yüksek miktarlarda kayıpları olduğu düşünülmektedir. Mimar Vedat Bey'in bu konudaki ilk resmi başvurusu ise 1930 yılındadır. Bu başvurudan Mimar Vedat Bey'in defalarca yazmasına karşın ücret taleplerine yanıt alamadığını, projeleri, Gazi Hazretleri'nin ve Ali Fuat Paşa'nın sözlü emirleriyle yaptığını, proje yapmak için mukavele teati (değiş tokuş) etmek mümkün olmadığı gibi, bu derece yüksek makamlardan alınan emirlerin tesbit edilmesini istemenin yakışıksız bir davranış olarak gördüğünü anlıyoruz (Batur, 2003, s.220). Mimarın bu döneme ait elinde belgelerin olmaması ise projelerinin karşılığında sözleşme yapmadığını ve sözlü ilişkilere dayandığını göstermektedir.

1924 yılında yapmış olduğu projelerin ücretleri için defalarca gerekli kurumlarla yazışmasına rağmen herhangi bir ödeme alamayan mimar 1939 yılında “Cumhuriyet Reisi Mareşal İsmet İnönü, Yüksek Huzuruna” başvurmuştur. “Cumhuriyetimizin kurucusunun borçlu olarak yatmasına kendi partisinin razı olamayacağını” düşündüğünü belirtmiştir.

Mimar Vedat Tek'in kazanmış olduğu ücretleri ise memuriyet sicili için doldurmuş olduğu belgeden öğrenmekteyiz. Özetle, mimar şu ücretleri almıştır; Şehremaneti mimarlığında 1350 kuruş, Posta ve Telgraf Nezareti Binasında 1500 kuruş + 80 kuruş yevmiye, Sanayi-i Nefise Mektebi'nde Fenn-i Mimari Muallimliği'nde 1300 kuruş, Şehremaneti Heyet-i Fenniye Riyaseti'nde 4000 kuruş, Emlak-i Hakkani mimarlığında 2000 kuruş, Harbiye Nezareti Fen Müşavirliği'nde 5000 kuruş, Umumi muallimliği 1600 kuruş, Nazariyat-ı Mimariye 1600 kuruş (Batur, 2003, s.43).

Mimar alamadığı ücretleri yazarken Mahfel Binasının mimarlığına %5 ücret alması gerektiğini belirtmiştir. Bu veri ile yola çıktığımızda mimarın 1924 yılında 200.000 liraya inşa edilen Büyük Millet Meclisi Binası projesinden 10000 lira alabileceğini düşünebiliriz. Fakat kendisinde belirttiği gibi bu projeden herhangi bir ücret alamamıştır.

4.1.3.Mimar Kemalettin Bey

Yüksek öğretimine 1887 yılında Hendese-i Mülkiye’de başlayan ve 1891 yılında mezun olan Mimar Kemalettin Bey Sirkeci Garı projesinde Mimar Jachmund’un yanında asistanlık yapmıştır. Mimarın öğretmenlik kariyeri ise okuldan mezun olur olmaz Prof. Jachmund’un asistanlığına atanmasıyla başlamıştır. Aynı zamanda okul dışında da bir büro açmıştır. 1895 yılında Jachmund’un yardımlarıyla mimarlık eğitimine devlet eliyle Berlin’de devam etmesi sağlanmıştır. Berlin “Charlottenburg Technische Hochschule”de 2 yıl mimarlık eğitimi almıştır. 1900 yılında geri dönerek Hendese-i Mülkiye’de göreve başlamış, 1901’de de Harbiye Nezareti Ebniye-i Askeriye (Askeri yapılar) mimarlığına ek görevle atanmıştır. Prof. Jachmund’un Hendese-i Mülkiye’den ayrılmasıyla tüm mimarlık derslerini Kemalettin Bey üstlenmiştir (Bozdoğan, 2001, s.43). Bu okulda fotoğrafçılık derslerine girdiği de bilinmektedir. Ayrıca aynı dönemde Sanayi-i Nefise Mektebi’nde “Nazariyat-ı Mimariye” dersini vermeye başlamıştır.

Mimar 1911 yılında Mühendis Mektebi’nde de “Demir İnşaat” dersi vermiş ve ders notlarını yazmıştır. Diğer kitapları ise Evkaf Nezareti yardımcısı olan Ali Talat Bey’le birlikte yayınladıkları “Fenn-i Mimari” ve “Fenn-i Mimari Şekilleri”dir. Bu kitaplar birbirinin devamı şeklinde yazılmışlar ve 1926 yılında basılmışlardır. “Fenn-i Mimari” kitabında, Vitruvius’un mimarlık anlayışını işaret ederek kendi yaklaşımını “metanet, faide ve hüsn-ü manzaraca letafet” diyerek anlatmaktadır.

Mimar “Avrupa Darülfünunlarının planlarına bakarsanız yalnız projehane ve dersaneler gözünüze çarpar şifahi dersler için ayrı salonlar vardır. Ve talebenin hayatı resimhanelerde geçer dersanelerde değil” diyerek proje derslerine ağırlık verilmesi gerektiğini ortaya koymuştur (Tekeli ve İlkin, 1997, s.25). Sanayi-i Nefise Mektebi’ndeki dersleri öğrencisi S. Çetintaş şöyle anlatmaktadır: “... Kemalettin bu dersle talebesine tam bir bilgi ve selahiyetle, gerek geçmişteki, gerek geçerdeki bütün önemli dünya mimarisini ayrı ayrı hususiyetleriyle izah eder ve bunların yanında Türk mimarisinin hususiyetlerini de canlandırarak açık bir mukayese sahası yaratırdı.”

1909 yılındaki siyasi gelişmeler sonucunda ise İttihat ve Terakki örgütünün politikaya karışmasıyla Mimar Kemalettin Bey için de yeni bir dönem başlamıştır. Örgüt ile yakın ilişkileri sonucunda 1919 yılına kadar mimar en verimli günlerini geçirecektir. 1909 yılında Evkaf Nezarati’nin başına örgüt üyelerinden Halil Hamit Paşa getirilmiş ve vakıf yapılarının onarımı için bir inşaat ve tamirat müdürlüğü kurmuştur. Müdürlüğün başına ise Kemalettin Bey atanmıştır. İleriki yıllarda kurumun

genişletilmesiyle “Kemalettin Okulu” denilen bir büro oluşmuştur. Bu büro bir çok mühendis ve mimar yetiştirmiş, bu mimar Kemalettin Bey’in de öncülerinden olduğu Birinci Ulusal Mimarlık akımının odak noktası olmuştur.

Mimar 1914’te Vedat Bey’in müdürlüğünü yapmakta olduğu Şehremaneti Heyet-i Fenniye Müşavirliği’ne ek görev olarak atanmıştır. 1919 yılında Kudüs Müftüsü Mescid-i Aksa onarımı için Kemalettin Bey’e çağrıda bulunmuştur. Bu seçimde müftünün akrabası ve Kemalettin Bey’in öğrencisi olan Mühendis Şükrü Bey’in etkisi olduğu düşünölmektedir.

1924 yılında tekrar öлкеye çağrılan mimarın “Ankara’da bulunmaktan büyük bir çoşku duyduğu, yeni devletin merkezinde gerçekeştireceği yapılar için önceden gururlandığı, ulusal mimarlık uygulamaları için en elverişli ortamı bulduğu anlaşılmaktadır” (Yavuz, 1981, s.20). 1925 yılında Evkaf Müdüriyet-i Umumiyesi İnşaat ve Tamirat Müdürlüğü’ne atanan Mimar Kemalettin Bey dönemin başbakanı İsmet Paşa ve Bayındırlık Bakanı Behiç Bey’le de yakın ilişkiler içerisindedir.

Bu yakınlık çerçevesinde şekillenen iş ilişkileri ise Ankara’daki mimari çevrelerde rahatsızlık yaratmaya başlamıştır. 12 Ağustos 1925’te eşi Sabiha Hanım’a yazmış olduğu mektupta “... Bizim işlerimizle alakadar mimarlar hep bir buhran içindeler. Kendilerine zararım olacağını tahmin ediyorlar. Bunların hepsi bir türlü menfaatlerini temin etmişler, uğraşıyorlar. şimdi ben onlar için bir kolera halindeyim. Kolera gelmiş, hal çaresini mutlaka arıyorlar. Bakalım ne olacak, ben de bilmiyorum...” demektedir (Yavuz, 1981, s.21).

Ekonomik çekişmeler her alanda olduğu gibi mimarlık alanında da kendini göstermiştir. 1925 yılında Mimar Kemalettin Bey’i kolera olarak gören insanlar kendi meslektaşlarıyla uğraşırlarken 1930’lu yıllardan itibaren yabancı mimarlarla çekişmeleri gerekeceğinin farkında bile değillerdler. Oysa Mimar Kemalettin Bey mimar ve mühendislerin çekişmek yerine çıkarları doğrultusunda tek bir çatı altında toplanmaları gerektiğini 1908 yılında ortaya atmış ve Osmanlı Mimar ve Mühendis Cemiyeti’ni kurmak üzere bir toplantı yapmıştır.

Mimarın ekonomik durumu ise, 1914 yılında savaş nedeniyle Osmanlı lirasındaki düşüşleri karşılayabilmek için birikimlerini Alman devlet tahvillerine ve Alman Markı’na çevirmesi ve Almanya’nın savaşı kaybetmesi nedeniyle çöküşe geçmiştir. Oysa savaştan önce çalıştığı kurumlardan almış olduğu maaşlar ile yüksek gelirli memurlar arasında gösterilmektedir.

Mimar 22 yaşında Hendese-i Mülkiye Fenn-i Mimari Muallimliği’ne 1000 kuruş maaşla atanmıştır. Berlin’e ise 400 “şehri mark”lık aylığı ve 25 lira harcırah ile

gönderilmiştir. 1899 yılında başladığı Hendese-i Mülkiye görevinden ise 1100 kuruş almıştır. Askeriye mimarlığına 14 Mayıs 1899'da atanmış ve 1400 kuruş maaş bağlanmıştır. 18 Mayıs 1909 yılında 4000 kuruş maaşla Evkaf-ı Hümayun Nezareti Sermimarlığı İnşaat ve Tamirat İdaresi Müdürlüğü'ne getirilmiş, 14 Eylül 1909'da maaşı 5000 kuruşa çıkarılmıştır. Fakat bu maaş bütçe kesintileri yüzünden 14 Mayıs 1910'da tekrar 4000 kuruşa indirilmiş ve 14 Mart 1911'de yine bütçe gereğince 5000 kuruşa çıkarılmıştır. 14 Ağustos 1911'de ek görev olarak atandığı Mühendis Mektebi Fenn-i Mimari ve Demir İnşaat dersleri muallimliklerinden 2520 kuruş almıştır. Fakat nezaret memurlarının haftada 5 saatten fazla ek görev yapamayacaklarına yönelik karar doğrultusunda 1200 kuruş maaşla sadece Fenn-i Mimari derslerini haftada dört saat vermeye başlamıştır. 14 Mart 1914 yılında bu dersi haftada 5 saat vermeye başlamış ve maaşı 1500 kuruşa çıkarılmıştır. Bu maaş 1914'te de 1800 kuruşa çıkarılacaktır. Mimar 1911 yılında ders saati başına 240 kuruş alırken 3 yıl sonra 300 kuruş almaya başlamıştır. 3 yıl içinde %25lik bir maaş artışı söz konusudur. 14 Eylül 1914'te terfi etmiş ve ünvanı Evkaf Nezareti Sermimarı ve İnşaat ve Tamirat Dairesi Müdür-i Umumiliği'ne çevrilmiştir. Maaşı ise 5000 kuruştan %20lik bir artışla 6000 kuruşa çıkarılmıştır. Bu görevine devam ederken 3000 kuruş maaş ile Şehremaneti Müşavirliği'ne de atanmıştır. Bu dönem içerisinde mimar Sanayi-i Nefise, Evkaf Nezareti ve Şehremaneti Müşavirliği'ndeki görevlerinden dolayı toplam 10500 kuruş kazanmaktadır. Fakat daha önce de belirtildiği gibi mimar bu tarihte elindeki tüm birikimini kaybetmiştir. 1923'te 6000 kuruş maaşla Umur-u Şeriye ve Evkaf Vekaleti İnşaat ve Tamirat Müdür ve Sermimarlığı'na atanmış olsa da Mescid-i Aksa onarımı yüzünden bu işe başlayamamıştır. 1925'te Ankaraya gelişinin ardından Evkaf Müdiriyeti Umiyesi İnşaat ve Tamirat Müdüriyeti'ne tayin olmuştur. Bu görev için 7500 kuruş maaş bağlanmıştır (Tekeli ve İlkin, 1997, s.233). 1927'de mimarın vefatından sonra Birinci Ulusal Mimari'ye olan tepkiler iyice artmıştır. Ahmet Haşim "... Okul, banka, mektep, iskele, şimdi dışarıdan minaresi ve içeriden mimberi eksik birer cami karikatürüdür... Bu tarzda maziye dönüş, bir soysuzlaşma, bir irticadır" diyerek tepkilerin boyutunu ortaya koymuştur. Bülen Tanju ise Mimar Kemalettin Bey ve Mimar Vedat (Tek) Bey'in mimarlığını "bitmiş, tamamlanmış, dolayısı ile değişimi en aza indirgenmiş Osmanlı mimarlığının bütünselliği yerine, kendi üzerine düşünen, kendisini, tasarlamaya yönelik, bu anlamda içe dönük bir mimarlık" olarak tanımlamaktadır (Tanju, 1998, s.55).

4.1.4.Ernst Arnold Egli

1920'li yılların sonralarına doğru Birinci Ulusal Mimari'nin yerine işlevselci anlayış hakim olmaya başlıyordu. Her alanda reformlar yapılırken mimari hala geçmişle

bağlarını koparamamış olarak görülüyordu. Bu durum ise ideolojinin kendisini daha güçlü bir şekilde vurgulamasının önünde bir engel olarak algılanıyordu. Bu süreç sonunda Birinci Ulusal Mimarlık akımının yerini “Yeni Mimari” alıyordu. Devrim kadroları da eğitim alanında yabancı uzmanlardan yararlanma düşüncesi çerçevesinde Ernst A.Egli’yi Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Şubesi’nin başına getiriyordu. Ernst Egli’nin bu göreve getirilmesinde Clemens Holzmeister’in etkili olduğu düşünülebilir. Çünkü Egli 1924-1927 yılları arasında Viyana’da Holzmeister’in asistanlığını yapmaktaydı. O güne kadarki akademik kariyeri içerisinde sadece asistanlık yapmış olan birinin mimarlık şubesinin başına getirilmesi ise düşündürücüdür. Egli’nin bu göreve yeterliliği ise başka bir tartışma konusudur. Ernst Egli Türkiye’de eğitim alanındaki çalışmalarına 1930 yılında başlamıştır. Ernst Egli’nin görevi mimarlık eğitimini modernizm yönünde değiştirmektir.

Bu amaç doğrultusunda Egli Mimar Vedat Bey’in sistemini ve atölyelerini kaldırıp yerine modernizmin rasyonelist-işlevselci ilkelerini getirmiştir. Rebii Gorbun eğitim programındaki değişim ile ilgili “Prof. Egli ile birlikte eğitim programı o devirdeki Almanya’nın eğitim programına eşit hale getirildi...” demektedir (Mimarlık, 1973, sayı:2, s.47). Behçet Ünsal ise Ernst Egli hakkında “Çağdaş mimarinin ne olduğunu anlayan araştırmacı genç bir hoca idi. Egli fonksiyonel mimariyi öngörüyordu; iyi bir planıcı idi, stil taraflısı değildi, ama mahalli bir mimariyi öğütüyordu; bunun için eski Türk mimarisinin ilmi bir şekilde araştırılmasını gerekli buluyordu. G.S.A milli mimari seminerini kurduran odur” demektedir (Aslanoğlu, 2001, s.57). Egli’nin yerleştirmiş olduğu düşünce öğrenci projelerinde kendini hemen göstermiştir. Aslında bu değişim bir anda gerçekleşmemiştir. Sedat Hakkı Eldem’in Mongeri ve Mimar Vedat (Tek)’ten öğrendiklerinden kopmaya karar vermesi gibi çözümler zaten başlamıştır. “Beaux Arts” ekolü içerisinde alt ve üst sınıfların birbirleriyle ilişkilerini de göz önünde bulundurursak alt sınıftaki öğrencilerin de üst sınıflarda yaşanan bu çözümlerden etkilenmiş olabileceğini düşünebiliriz.

Egli’nin atölyelerinde uygulanmış olan projelerde de görülmektedir ki öncelik plana ve işlevsel organizasyona verilmeye başlanmış ve cepheler sadeleşmiştir. “Mimar Dergisi’nin 1931’de çıkan ilk sayısında, Egli’nin öğrencilerinden biri olan Edip Hikmet’in belirgin biçimde “küçük” villa projesi, Akademideki yeni yönelimi temsil eden bir örnek olarak sunuluyordu” (Bozdoğan, 2001, s.179). Ernst Egli’nin bir diğer görevi ise Akademi öğrencileri için bir çıraklık atölyesi haline gelen Maarif Vekaleti’nin mimarlık bürosunu yönetmektir. Bu büronun o günlerde devletin imar bürosu gibi çalışıyor olmasından dolayı özellikle okul yapılarında Ernst Egli’nin adı

sıkça geçmektedir. Yabancı uzmanların yönettikleri ya da danışmanlık yaptıkları kurumların projelerini de doğrudan kendilerine havale etmeleri de Türk mimarlar arasında rahatsızlık yaratmıştır.

Prof. Egli Ekmek ve Peksimet Fabrikası inşaatı için %5'lik bir mimarlık ücreti alacağını sözleşmeye ekletmiştir. "Belki bunda, Egli'nin 1927'den beri Türkiye Cumhuriyeti hükümetine hizmet veriyor oluşunun ve Oerley'in kendisinin de belirttiği gibi, "Tüklerce mimar Kemalettin'in selefi sayılmasının ve bu nedenle kendisine profesörlük verilmesi"nin payı vardır" (Cengizkan, 2002, s.88). Bu oran üzerinden hesaplama yaparsak Prof. Egli'nin 400.000 T.L.'sına (1936-1936) yapılmış olan Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin maliyeti üzerinden 20.000 T.L. kazandığını söyleyebiliriz. Bu hesabı devam ettirsek, mimar Divan-ı Muhasebet Binası üzerinde yapılan değişikliklerin (1930) 150000 T.L maliyeti üzerinden de 7500 T.L kazanmıştır diyebiliriz.

Ernst A. Egli 1936 yılında yenileştirme programları için tasarladıklarının uygulanmamasını neden göstererek istifa etmiştir. İşten ayrılışı ise şu yazı ile bildirilmiştir: "Altı yıldan beri (1930-1936) Akademi'nin mimari şubesinin başında bulunmuş ve ıslah etmiş olan Mimar Dr. Prof. istifa etmiş, istifası Kültür Bakanlığı tarafından kabul edilmiştir. İstifaya sebep, professor tarafından bir kaç seneden beri mimari şubesinin ıslahı için vermiş olduğu programın kabul olunmayarak mimari şubesine lazım olan tahsisatın verilmemiş ve icraatın yapılmamış olmasıdır (Arkitekt, 1936, sayı:2, s.64). Akademi'de çalışan bir eğitmenin istifasının Milli Eğitim Bakanlığı tarafından değil de Kültür Bakanlığı tarafından kabul edilmesi ise düşündürücüdür.

4.1.5.Bruno Taut

1936 yılında Prof. Egli'nin istifasının ardından mimarlık şubesinin başına Hans Poelzig davet edilmiştir. Hans Poelzig İstanbul'a gelmeden önce asistanı Zimmermann'ı yollamıştır. Fakat Hans Poelzig İstanbul'a gelmeden vefat ettiği için yerine yeni bir isim arayışı başlamıştır. Arkitekt Dergisi'nde çıkan bir haberde "Hans Poelzig'in yerine şimdilik asistanı Mimar Zimmermann vekalet edecektir. Gelecek ders yılı başından itibaren Akademiye tanınmış Alman Mimarlardan birinin getirilmesi düşünülmektedir." denmektedir.

Bu düşünce çerçevesinde çeşitli tartışmalar ve lobi çalışmaları olmuştur. Bu tartışmalar içerisinde Eğitim Bakanlığı'nda yetkili müsteşar olan Cevat Dursunoğlu Alman kökenli bir mimardan yana olduğunu vurgulamıştır. Cevat Bey modern Alman mimari geleneğinin Türkiye'de korunmasına büyük değer verdiğini ve yabancı

lkelerden geniş kapsamlı rakip nerileri gelmesine rağmen yine bir Alman görevlendirmek istediğini belirtmiştir (Nicolai, 1997, s.32). Martin Wagner 1936 yılında Hans Scharoun'a yazmış olduğu mektupta Akademi'ye getirilmesi düşünülen isimleri şu şekilde sıralamaktadır: "Bu yüzden de bütün politik hesaplara rağmen yine Amanlar üzerinde duruluyor. Bu bağlamda Gropius'un (İngiltere'de muhteşem bir yapı projesinde çalıştığı için herhalde gelmeyecektir), Mies van der Rohe'nin, Bruno Taut'un (Japonya'da durumu iyi olmadığı için kesinlikle gelecektir), Elsaesser'in ve Erich Mendelson'un adlarını duydum."

Bu dönem içerisinde yabancı uzmanların çağrılması konusunda tartışmalar sürüyordu. Özellikle Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşarı olan Cevat Dursunoğlu modern Alman mimari geleneğinin Türkiye'de korunmasına değer vermektedir. Yabancı ülkelerden geniş kapsamlı, rakip öneriler gelmesine rağmen yine bir Alman görevlendirmek istemiştir. Bruno Taut "Alman makamlarının rejimleriyle uyumlu olan Brehaus de Groot'u kabul ettirme çabalarına rağmen Türk Hükümeti tarafından görevlendirilmiştir" (Nicolai, 1997, s.32). 1936 yılının sonlarına doğru mimarlık şubesi ve akademi binasında bulunan Maarif Vekaleti'nin mimarlık bürosu Bruno Taut'un sorumluluğuna verilmiştir. Japonya'da bulunan Bruno Taut'un Türkiye'ye davet edilmesinde Almanya'daki iş ortağı Martin Wagner'in etkili olduğu bilinmektedir. . Martin Wagner Türkiye'ye İstanbul Belediyesi'nin danışmanı olarak 1935 yılında gelmiş ve Akademi'de " şehirciliğin İktisadi ve Teknik Veçheleri" dersi vermiştir. Martin Wagner 2 Ocak 1937'de Gropius'a yazmış olduğu mektupta "Brehaus'un değil fakat Taut'un Poelzig'in halefi olması gerektiğine inandırmayı başardım" demektedir. Wagner Taut'tan vekalet alıp sözleşmeyi onun adına imzaladığını da bu mektupta belirtmiştir.

Akademi broşüründe ise bu atama şöyle duyurulmuştur: "Mimari şubesine Almanya'nın büyük mimarlarından Bruno Taut şef olarak getirilmiştir. Bir seneden beri talebeler Arif Hikmet, Sedad Hakkı gibi geniş profesörlerin atölyelerinde Taut'un tecrübe görmüş şefliği altında, İstanbul'u Ankara'yı ve vilayetleri modern namı altında istila etmekte olan şahsiyetsiz üslupla mücadeleye hazırlanmaktadır. Akademideki tedrisatın ve araştırmanın gayesi Türk çocuklarına kendi şahsiyet ve üsluplarını buldurmak olduğu için, yeni Türk mimarisinin üslubu hiç şüphesiz bu mücadeleden doğacaktır" (Bozdoğan, 2001, s.289). Bruno Taut bu gelişmeler sonucunda Walter Segal'e yazmış olduğu mektupta "Görünüşe bakılırsa Akademi'nin mimarlık bölümü, bakanlıkların bir tür merkezi oluyor; daha şimdiden bana Bayındırlık Bakanlığı'nın değişiklik işleri veriliyor. Mimari konularda bir otorite yok gibi" diyerek kendisinin ve mimari bürosunun ve konumunu vurgulamaktadır.

Bruno Taut akademiye atandığında çeşitli sorunlar ve tartışmalarla karşılaşmıştı. Bruno Taut'un çalışma grubu ikiye ayrılıyordu: 1) Akademi'deki öğretim kadrosu 2) Bakanlıktaki mimarlık bürosu için oluşturulan kadro. Taut bu kadrolar içerisinde kendi sistemini oluşturmaya çalışıyordu fakat Zimmermann'la Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi inşaatında tartışmış ve mimarlık bölümünün yeni ders programı üzerinde de anlaşamamıştı. Zimmermann yeni bir otoriteye bağlı çalışmak istemiyordu. Aynı zamanda yine Poelzig'in ekibinden oldukları düşünülen Mundt ve Runge da Taut geldiğinde işbaşındaydılar. Sedat Hakkı Eldem ve Arif Hikmet Holtay da bu gruplaşmalar içinde farklı bir dalı oluşturmaktaydılar. Her ikisi de yeteri kadar bilgi ve birikime sahip olduklarına inandıkları için akademi içerisinde tekrar bir yabancı egemenliği altına girmeye karşı çıkıyorlardı.

Bruno Taut geldikten sonra kendi çalışma arkadaşlarını da Türkiye'ye getirtmiştir. Bunlar 25 Mayıs 1937'de gelen ve Taut'un 1914'den beri Taut&Hoffmann mimarlık bürosundan arkadaşı olan Hans Grimm ile 8 Temmuz 1937'de gelen, Berlin G.E.H.A.G projesinin mimarlığını yapan Hans Hillinger'dir. Ayrıca Wagner'in kent mimarisi dersini devam ettiren Magdeburg'lu Konrad Rühl ve Cumhuriyetin 15. yıldönümü için bayram süslemelerini tasarlayan Wilhelm Schütte ile Margerete Schütte Lihotzky de diğer çalışma arkadaşlarıydı. Tüm bu grupların yanı sıra Taut'un çalışma arkadaşları arasında Asım Mutlu, Eyüp Kömürcüoğlu, Mehmet Ali Handan ve Katafalk Projesi için Mahmut Bilen bulunmaktaydı. Bruno Taut yapmak istediklerini gerçekleştirmek için tüm bu insanları aynı amaca yönlendirmeyi başarmak zorundaydı (Nicolai, 1997, s.33-34).

Bu dağınık ve çekişmeli yapıyı çözdükten sonra ise Bruno Taut'u mimari için yeni standartlar saptamak ve mimarlık eğitiminde kapsamlı bir reform yapmak gibi görevler bekliyordu. Taut bu reforma uluslararası rekabet gücünü yakalayabilmek ve Gropius'un yönetimindeki Harvard Mimarlık Fakültesi gibi yüksek okullarla öğrenci değişimini sağlayabilmek için başlamıştı.

Wagner Gropius'a 2.1.1937 tarihinde yazmış olduğu mektupta "... 1500 Reichmarklık aylığıyla burada çok iyi yaşabilir...." demektedir. Wagner'in Taut'un maaşına yönelik yapmış olduğu bu vurgudan da bu rakamın döneme göre yüksek bir meblağ olduğunu düşünebiliriz.

Bruno Taut'un yapmış olduğu binaların maliyetleri ve bu projeler için mimarın almış olduğu ücretler konusunda ise bir bilgiye ulaşılamamıştır. Fakat Bruno Taut 1938 Nisan'ında konumunu yeni bir çalışma sözleşmesiyle sağlamlaştırmak istemişti. Taut'un önerdiği sözleşme on yıllık olacak, hastalık durumunda aylık ödemeler

devam edecek ve resmi binaların yapım giderleri bağlamında %1'lik bir mimarlık ücreti alınacaktı. Normalde yabancı uzmanlarla yapılan sözleşmeler 1-3 yıllık düzenleniyordu. İstenilen şartlarla birlikte bu sözleşme yabancı bir uzmanla yapılmış en kapsamlı sözleşme olacaktı. “Sonunda Poelzig’inkine benzer biçimde, kendisine fesih hakkı veren 5 yıllık bir sözleşme yapıldı. Büronun yönetimi için istemiş olduğu ayrı sözleşme ise önce kabul edilmedi ama Ekim ayı sonunda Ankara’daki Tıp Fakültesi binasının yeniden yapımı için onaylandı. Taut’un halefi Robert Vorhoelzer’in 1939’da, çok farklı siyasi koşullar altında yapılan bir yıllık sözleşmesi, devletin mimarı olarak sanatçı bir starın rolünü yeniden mimari öğretimi veren devlet memuruna dönüştürdü” (Nicolai, 1997, s.33-34).

Fakat Bruno Taut’un yaşadığı sorunlar bitmemiş ve bu sorunların Akademiye yansımaları 1938 yılında bakanlığa sunmuş olduğu mimarlık bölümüne ilişkin nihai raporda şu şekilde dile getirmektedir: “ (Öğretim) sisteme ilişkin yargı, mimarlık bölümünün yöneticisinin mimarlık anlayışına göre önemli ölçüde değişiyor. Onun yaptıkları öğretim üyeleri topluluğundaki meslektaşlarınca saygıyla karşılandığı sürece, görüşleri ülkeye yararlı olarak kabul ediliyor, aksi takdirde –burası metinde çizilmiş- yönetici çok iyi niyetle hareket etse bile, öğrencilerin eğitimini engelleyen ve sonunda zarara uğratan kırılganlıklar ve önyargılar kendiliğinden ortaya çıkıyor. Bu olmadığı sürece, bundan en çok öğrenciler zarara görüyor. Ben, bakanlığın bunun bilmesini zorunlu buluyorum.”

Taut, Mahmut Bilen ile birlikte Atatürk’ün katafalkını tasarlamıştı. Proje sonunda Cevat Bey 1000 T.L.’lık ücreti uzattığında ise Taut “Böyle bir öneri beni çok üzer. Çağımızın bir büyüğünün ölümü sonucu bana düşen böyle bir göreve karşılık para alamam” diyerek reddetmiştir. Bu olaydan bir ay sonra öldüğünde ise cenaze masraflarını karşılayacak hiçbir şey bırakmamıştı (Batur, 1997, s.18).

4.1.6.Sedad Hakkı Eldem

1924-28 yıllarında Güzel Sanatlar Akademisi_Mimarlık Bölümü’nde okuyan ve Mezun olduktan sonra Fransa’da Auguste Perret ve Almanya’da Hans Poelzig’in yanında çalışan Sedad Hakkı Eldem, 1931’de yurda döndükten sonra Mongeri’nin yanında çalışmış ve 1932 yılında Akademi’ye asistan olarak girmiştir. Eldem, Avusturyalı Prof. Schner’in yanında yapı bilgisi dersini vermiştir. Bu dersin yanı sıra Sedad Bey, Prof. Egli ve Arif Hikmet Holtay’la birlikte öğrencilerin mimari proje çalışmalarını yönetmiştir. Sedad Hakkı Eldem, Akademi’nin eğitim programının dışında, sivil mimari etüdü ve yapı tekniğinin ilerletilmesi ile ilgili çalışmalar da yapmıştır.

Kariyerindeki başarıları, Akademi'de Vedat Bey ve Mongeri'den öğrendiklerinden kopmaya daha en başlarda karar vermiş olmasına bağlayan mimar, Osmanlı canlandırmacılığına da, yerine konmaya çalışan Viyana ekolü kübik mimariye de karşı olduğunu belirtmektedir (Anonim, 1995, s.33). Sedad Hakkı Eldem'e göre aranan mimari Anadolu'da bulunmaktadır. Bu düşünce çerçevesinde, 1934 yılında, Akademi'de milli mimari semineri düzenlemiş ve bu seminer, geleneksek ahşap evlerin incelenmesinde ve belgelenmesine yönelik bir girişim olmuştur. Öğrencilerine ödev olarak yaptırdığı Türk sivil mimarisinden konut rölöveleri özellikle İstanbul'daki konut mimarisi açısından önemli bir arşiv oluşmasını sağlamış ve bu çalışmalar "Türk Evi" adındaki kitapta da yayımlanmıştır.

Eğitim görevlilerinin sadece öğretmenlik değil aynı zamanda üniversite dışındaki projelerde de çalışması gerektiğini düşünen Sedad Hakkı Eldem, asistan ve doçentlerin de, askerlik yapar gibi, gecekondu üzerinde zorunlu görevler alması gerektiğini savunmaktadır. Böylece teorisyen mimar ile hayat kaynaşmış olmaktadır.

Profesörün Akademi'de üstlenmiş olduğu görev için ne kadar ücret aldığı, döneme ait tüm belgelerin okul yangınında yok olmasından dolayı, bilinmemektedir. Fakat Akademi dışında yapmış olduğu projelerden Gümrük ve İnhisarlar Vekaleti binasının (1937-1938) ikinci kısım inşaatının, Boğaziçi'nde (1931) yapmış olduğu yalının maliyetleri bilinmektedir. Mimar Gümrük ve İnhisarlar Vekaleti binasının ikinci kısım projesinde %2'lik bir mimarlık ücreti ile çalışmıştır. Bu oranı göz önünde bulundurursak Gümrük ve İnhisarlar Vekaleti'nin 476824 T.L.'lık bedeli üzerinden 9536.48 T.L., yalının 5750 T.L.'lık bedeli üzerinden de 115 T.L. kazandığını söyleyebiliriz. 1931 yılında kentlerde ortalama konut yapım fiyatı 2450 T.L.'dır (Aslanoğlu, 2001, s.415). Gümrük ve İnhisarlar Vekaleti'nin inşaatının yapımı sırasında çimento üretimi 1923-1938 sürecinin en üst seviyesindedir. Üretim miktarları 1937'de 229.000 ton, 1938'de ise 282.000 tondur. Kuşkusuz bu üretim artışı fiyatlara yansımış ve yapının maliyetinde düşüş olmuştur. Proje bedelinin 1937 çimento fiyatlarına göre hesaplandığını kabul edersek, yapının öngörülenden daha ucuza bitirilmiş olabileceğini söyleyebiliriz. Fiyatları etkileyen diğer etmenlerin sabit kaldığını düşünürsek, fiyatlardaki düşüş, mimarın alacağı ücretin de azalmasına sebep olmuştur. Hilton Oteli için ayrılan 4.500.000 T.L.'lık kredinin hepsinin kullanımı karşılığında, mimarlık ücreti olarak, %1-%5 marjında, 45.000-225.000 T.L.'lık bir bedel mimarlar grubuna ödenmiş olabilir. Sedad Hakkı Eldem, Ankara Fen Fakültesi inşaatında, savaş nedeniyle çimento bulunamamasından dolayı yığma taş kullanmış, bu teknik de o günler için çok pahalıdır ve uzun sürmektedir. Bu nedenle

de projenin maliyeti bilinmese de maliyeti yükselmiştir ve mimarlık ücreti de artmıştır.

4.2.İstanbul Teknik Üniversitesi, Öğitmenler ve Mimarlık Eğitimi

Teknik Üniversite 12 Ağustos 1944'te 4619 no'lu kanunun kabul edilmesiyle birlikte kurulmuştur. Bu kanunun 1. maddesinde "İstanbul Yüksek Mühendis Okulu, bütün hak ve vecibeleriyle birlikte İstanbul Teknik Üniversite'si olarak bu kanun hükümlerine göre teşkilatlandırılmıştır" denmektedir. Üniversite'nin görevleri, belirli dallarda yetiştireceği yüksek ve doktor mühendislerin nazari ve ameli eğitimlerini bir bütün olarak sağlamak, mühendislikle ilgili bilimlerin esaslarını genişletmek için öğretim heyeti ve doktor mühendis adayları tarafından araştırmalar ve yayınlar yapılmasını temin etmek, memleketi ilgilendiren teknik meseleleri halletmek için laboratuvarlarında veya yerlerinde tatbiki araştırmalar yapmak ve yaptırmak, her türlü mühendislik işlerinde fikirler vermek olarak belirlenmiştir. Üniversite İnşaat, Mimarlık, Makina ve Elektrik olmak üzere 4 fakülteden oluşmaktadır. Mimarlık Fakültesi'nin kuruluşu yasal olarak 1944 olsada, başlangıç tarihi Tophane Nazırı Bekir Paşa'nın Mühendishane'yi Topçu ve Mimari okulu haline çevirdiği 1847'dir. Üniversite 1946 yılında çıkarılan 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu ile özerklik ve tüzel kişilik kazanmıştır (Çeçen, 1990, s.40, 69). Yüksek Mühendis Mektebi'nin Emin Onat'ın yönetiminde olduğu yıllarda okula yabancı öğretim üyeleri getirilmiştir (Sey ve Tapan, 1984, s.1422). Cumhuriyet Döneminde Türk Mimarlığı, Yüksek Mühendis Mektebi'nin Teknik Üniversite'ye çevrilmesiyle birlikte Akademi'den sonra mimarlıkla ilgili bilimsel çalışmalar yapacak uygun bir ortam daha sağlanmıştır.

4.2.1.Emin Halid Onat

Emin Onat mimarlık eğitimine 1926'da Mühendis Mektebi'nde başlamıştır, üstün başarısı nedeniyle üçüncü sınıftayken eğitimini tamamlamak ve döndüğünde öğretim üyesi olmak üzere seçilerek İsviçre'ye Zürih Teknik Üniversitesi'ne gönderilmiştir. 1934'te mimarlık eğitimini tamamlayarak Türkiye'ye dönmüş, 1935'te Debbes'in "müderris yardımcısı" olarak Yüksek Mühendis Mektebi Mimarlık Şubesi'nde göreve başlamıştır. İlk yılları, öğretim biçimini beğenmediği, eski görüşteki profesörlerle mücadeleyle geçmiştir (Alsaç, 1977, s.1374). Sonunda bu savaşımdan başarıyla çıkarak 1938'de profesör ve Mimarlık Şubesi başkanı, 1943'te de ordinaryüs profesörü, 1944'te İstanbul Teknik Üniversitesi 'ne dönüşen okulun yeni kurulan Mimarlık Fakültesi'nin ilk dekanı olmuştur. Emin Onat 1948 ve 1951 yılları arasında Üniversiteler Kanunu 31. maddesi gereğince vermiş olduğu beyan

kağıtlarında Teknik Okul'da da ders verdiğini, İstanbul Üniversitesi proje işlerinde ve Anıtkabir projesinde çalıştığını belirtmiştir. İş karşılığı almış olduğu ücreti de Anıtkabir için %2.3, İstanbul Üniversitesi Projesi için %3.5 olarak açıklamıştır. Bu işler için üniversite dışında harcayacağı zamanı 8 saat olarak göstermiştir (İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi, Emin Onat). Emin Onat'ın maaşı, 1945'te, Mimari Fakültesi Binalar Bilgisi Profesörlüğü görevindeyken, 90 T.L.'lık kadrodan 70 T.L.'dır ve bu ücret Milli Eğitim Bakanlığı Zat İşleri Müdürlüğü tarafından 9 Haziran 1945'te 80 T.L.'na çıkarılmıştır (İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi, Emin Onat, no:3257). Profesörün maaşı 18 Mart 1949'da kadrosu değiştirildiği için 100 T.L.'lık kadrodan 90 T.L.'sına çıkarılmıştır (İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi, Emin Onat, no:43/827). 16 Mayıs 1951'de ise Emin Onat'ın ücreti aynı kadroda 100 T.L.'sına çıkarılmıştır (İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi, Emin Onat, no:97/3316). 6 yıl içerisinde profesörün maaşı yaklaşık olarak %43 artmıştır. 1947 yılında Holzmeister'in haftanın 4 gününü eğitim işlerine ayırması karşılığında 1500 T.L. aldığını düşünecek olursak Emin Onat'ın aynı yılda almış olduğu 80 T.L. oldukça az bir miktardır. Emin Onat'ın atamalarının ve maaşının yazılı olduğu belgelerde haftanın kaç günü ya da saati ders vereceği ise belirtilmemiştir. 1947'de Yapı Statiği ve Betonarme Kürsüsü Profesörü Sait Kuran ise 90 T.L. almaktadır. Aynı yılda Mukavemet ve Betonarme Kürsüsü'nde asistanlık yapmakta olan İsmet Aka 40 T.L.'lık kadrodan 25 T.L. aylıkla çalışmaktadır. Holzmeister'in maaşı İsmet Aka'nın maaşının 60, Emin Onat'ınkinin de yaklaşık 19 katıdır ki, Holzmeister'i Yüksek Mühendis Mektebi'nde göreve alan da Emin Onat'tır.

Emin Onat'ın üniversite dışında yapmış olduğu işlerin proje bedelleri bulunamadığı için kazancı hesaplanamamıştır.

4.2.2.Clemens Holzmeister

Clemens Holzmeister Türkiye Büyük Millet Meclisi Binası için açılan proje yarışmasında Birincilik Ödülü kazandığı 1937'nin hemen ardından, 1938'de Almanya'nın Avusturya'yı işgali üzerine Viyana'dan ayrılmak zorunda kalmış, aynı yıl İstanbul'a yerleşmiş ve 1954'e değin Türkiye'de yaşamıştır. Türkiye'de bulunduğu yıllar içerisinde çok az mimarın elde edebileceği bir ayrıcalık olan, yeni bir devletin yönetim merkezinin en önemli binalarını tasarlama görevini üstlenmiş ve Holzmeister o yılların Türkiye'sinde en güçlü mimar konumuna gelmiştir.

Holzmeister'in eğitmen olarak görevi ise 1940 yılında Yüksek Mühendis Mektebi'nde başlamıştır. Mektep müdürü tarafından Nafia Vekaleti Yüksek Makamı'na yazılan yazıda Prof. Debes'ten inhilal eden (açılan) Mimari Muallimliği için Hollanda ve İsviçre profesörleri arasından yapılan araştırmaların sonuç vermediği, anlaşmak

üzere olunan Hollandalı Mimar Dudok'un ise savaş nedeniyle ülkesinden ayrılamamasından dolayı, eğitmen açığının ülke içinde bulunan yabancı mimarlar arasından doldurulması gerektiği bildirilmiştir. Yabancı mimarlar arasında en uygun kişi olarak Millet Meclisi mimarı Holzmeister gösterilmektedir (İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi, Clemens Holzmeister, no:5242). Nafia Vekaletinden yazılan cevaplarda ise Holzmeister gerek bilgisi gerekse sanat kabiliyeti ile bu görev için akla ilk gelecek kişi olarak tanımlanmış ve mektebin profesör ile görüşmelere başlamasına izin verilmiştir. Prof. Holzmeister haftada en az dört gününü eğitim işlerine ayırmak zorundadır. Profesörün tayini Tedris (Eğitim) Meclisi'nin toplantısındaki 18 üyenin 14'ü tarafından kabul edilmiştir. Holzmeister ile yapılan ilk sözleşme 1 Kasım 1940 - 31 Mayıs 1941 arasını kapsayacak şekilde imzalanmış ve aylık 1200 T.L. maaş belirlenmiştir. Bu miktar üzerinden yurtdışına çıkarabileceği oranlar, ücretli ve ücretsiz izin süreleri, vergiler gibi klasik maddelerin yanı sıra sözleşmeye, Türkiye Büyük Millet Meclisi projesi ve kendine ait diğer projeleri hazırladığı atölyesini de mektebin içinde belirlenecek yere taşınması, kendisiyle çalışan mimarlardan Simony'yi eğitim işlerinde de asistan olarak kullanacağı gibi özel şartlar da eklenmiştir. Simony'nin ücreti ise Holzmeister tarafından ödenecektir.

Yapılan bu ilk sözleşmenin bitiminden hemen sonra Holzmeister'e yapılan çağrıda sözleşmenin uzatılacağı bildirilmiş ve 1 Haziran 1941 günü sözleşmenin yenilenmesi için mektepte bulunması rica edilmiştir. Yeni sözleşme için, Yüksek Mühendis Mektebi ile Nafia Vekaleti arasında, Holzmeister'in yurtdışına çıkarabileceği döviz miktarı ve hastalık halinde ücretli ve ücretsiz olarak alacağı izinleri belirleyen maddelerde değişiklikler yapılmasına dair yazışmalar bulunmaktadır (İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi, Clemens Holzmeister, no:4459). Bu sözleşme 1 Haziran 1941 ile 31 Mayıs 1942 tarihlerini içermektedir.

21 Ocak 1942'de Maarif Vekilliği'nden yazılan yazıda Prof. Holzmeister'in okuldaki görevinin yanında Nafia Vekilliği Yapı ve İmar İşleri Reisliği Şehircilik Bürosu'nda haftada 2 gün olmak üzere ek bir görev daha verilmiştir. Mimarın bu görevden alacağı ücret 900 T.L.'dir (İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi, Clemens Holzmeister, 12 Ocak 1942). Mektebin Eğitim Kurulu'nun 7 Nisan 1942 tarihinde yapmış olduğu toplantıda yabancı profesörlerin sözleşmelerinin uzatılması görüşülmüş ve Prof. Holzmeister'in sözleşmesine eklemeler yapılması kararlaştırılmıştır. Yeni sözleşmeye göre profesör pazartesienden perşembeye kadar eğitim görevinde bulunacak, Nafia Vekilliği'ndeki görev için ise Perşembe akşamı Ankara'ya gidecektir. Eklenen diğer madde de sözleşmenin 3 sene arka arkaya uzatılması halinde 4. seneden itibaren profesörün dersleri Türkçe olarak vermesine yöneliktir (İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi, Clemens

Holzmeister, no:1310,1430). Sözleşme 1 Haziran 1942'de başlayacak, 31 Mayıs 1943'te sona erecektir. Mimarın alacağı ücret ise 1200 T.L. olarak devam etmektedir.

Holzmeister'in Yüksek Mühendis Mektebi ile yapmış olduğu sözleşme öğretim kurulunun 6 Nisan 1943 tarihinde yapmış olduğu toplantıda 17 üyenin oybirliği ile bir sene daha uzatılmıştır (İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi, Clemens Holzmeister, no:1329). 31 Mayıs 1944'te sona eren bu sözleşme eğitim kurulunun 4 Nisan 1944'de yaptığı toplantıda bir kez daha uzatılmıştır. Holzmeister bu toplantıda 20 üyenin 15'inin oyunu almıştır. Sözleşme 1 Haziran 1944-31 Mayıs 1945 arasında geçerli olup ücrette herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. 1934 yılından beri profesörlük yapmakta olan Langlade ve M. Duscio'nun 850 T.L. olan maaşlarının 1944'te 1000 T.L.' çıkarıldığını da düşünecek olursak, 5 senedir eğitmenlik yapmakta olan Holzmeister'in almış olduğu 1200 T.L.'lık ücretin yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Fakat ücretlerin verilen ders sayısı ve saatine göre belirlendiğini de unutmamak gerekir. Langlade ve M. Duscio'nun sözleşmeleri bulunamamıştır.

1 Haziran 1945'te Milli Eğitim Bakanlığı adına Teknik Üniversite Rektörü Tevfik Taylan'la Holzmeister arasında 6 aylık bir sözleşme daha yapılmıştır. Önceki sözleşmedeki maddeler ve ücretlerde ise değişiklik yapılmamıştır.

8 Aralık 1945 yılında Teknik Üniversite tarafından Milli Eğitim Bakanlığı'na yazılan yazıda Prof. Holzmeister'e o güne kadar vermekte olduğu Bina Bilgisi dersinin yanı sıra Mimari Tarihi dersi de verildiği için maaşının 1300 T.L.'na çıkarılması istenmiştir.

1 Ocak 1946'da başlayan yeni sözleşmede mimarın ücreti 1300 T.L., sözleşme süresi ise 1 sene olarak belirlenmiştir. 1 Ocak 1947'de başlayan yeni sözleşmede de ücret 1500 T.L.'sına çıkarılmıştır. Profesör haftanın dört gününü eğitim işlerine ayıracaktır. 1948 yılını içeren sözleşmede ise Holzmeister'in her iki haftada iki gününü üniversitede geçirmek ve Bina Bilgisi dersini verip sınavları yapmak üzere 900 T.L. alacağı yazmaktadır (İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi, Clemens Holzmeister, no:1480). Holzmeister 1947'de ayda 16 güne karşılık 1500 T.L. alırken, 1948 yılında ayda 4 güne karşılık 900 T.L almaktadır. Buradan yola çıkarsak, Holzmeister 1948 yılında 16 saat ders verecek olsaydı 3600 (900x4) T.L almalıydı diyebiliriz. Bu ani artışın sebebi ise bilinmemektedir.

1 Ocak 1949'da başlayan 2 aylık yeni bir sözleşme ile Prof. Holzmeister'in görev süresi aynı şartlar ve ücret geçerli olmak üzere bir kez daha uzatılmıştır (İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi, Clemens Holzmeister, no:5307).

Bu tarihten sonra Holzmeister, hem meclis inşaatı hem de Viyana Sanat Akademisi'nde vermekte olduğu dersler nedeniyle görevinden ayrılmıştır. Teknik Üniversite Mimarlık Fakültesi Profesörler Kurulu'nun 28 Mart 1951 tarihli 100. toplantısında Holzmeister'in Mimarlık Tarihi Kürsüsü'nde sözleşmeli olarak çalıştırılmasına karar verilmiştir. Karar Senato'nun 15 Mayıs 1951 tarihli 194. toplantısında kabul edilmiştir (İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi, Clemens Holzmeister, no:328/7812). Prof. Holzmeister'in Fakülte'ye tekrar alınmasını gerektiren sebepler ise şöyle sıralanmıştır: 1) Prof. Holzmeister Mimarlık Tarihi dersini üniversitede uzun süreler okutmuş ve görevden ayrılmasından sonra bu görev için uygun bir öğretmen bulunamamıştır. Bu yüzden de dersin bazı kısımları okutulamamaktadır. Geçen senelerin bu eksiğinin kapatılabilmesi için dersin bir konferans serisi halinde 2 ay süreyle okutulması gerekmektedir. 2) Türkiye'de bu kürsünün idaresi için Üniversiteler Kanunu'ndaki şartlara haiz ve mimarlık tarihi sahasında uzman birisi bulunamamıştır. 3) Ord. Prof. Holzmeister'i Ord. Prof. P. Bonatz ve Ord. Prof. E. Onat ve Mimarlık Fakültesi Profesörleri gerek şahsen gerek eserleriyle tanımakta ve tavsiye etmektedir.

Yeni sözleşmede profesörün maaşı 1000 T.L. olarak belirlenmiştir. Holzmeister vergiler ve masraflar çıktıktan sonra kalan net ücretinin 1/3'ünü uyuğunu taşıdığı ülkesine götürebilecektir. Bu madde çeşitli sözleşmelerde "... yurtdışına çıkarabilir" olarak geçerken bazı sözleşmelerde de "...uyruğunu taşıdığı ülkeye çıkarabilir" denerek sınırlandırılmıştır. Brezilya vatandaşı olan Holzmeister Avusturya doğumludur ve ailesi de Amerika'da yaşamaktadır. Sözleşmesine eklenen yurtdışına çıkarabileceği dövizin uyuğu olduğu ülkeye gönderilmesine yönelik sınırlandırma, Holzmeister'in Amerika'da yaşayan ailesine döviz göndermesi önünde bir engeldir. Bu maddenin çeşitli sözleşmelerde sadece "yurtdışına" denerek geniş bırakılmasının Holzmeister'in isteği doğrultusunda olduğunu düşünebiliriz. Çünkü bakanlık yabancı profesörler ile yapılan sözleşmelerin tek tip olmasını önemsemektedir ve diğer sözleşmelerde profesörlerin uyuğu olan ülkelere döviz gönderebilecekleri yazmaktadır.

1/3'lük oran 1940 yılında ülke dışına döviz çıkışı engelleyen için 1/5 oranındadır. Bu oran net maaş üzerinden hesaplanmaktadır. Prof. Holzmeister'in yurtdışındaki ailesine göndermek istediği parayla ilgili olarak, Maliye Vekaletinden Nafia Vekaleti'ne yazılan yazıda, mimarın eline geçen 2 aylık net miktarın beşte biri olan 312 lira 92 kuruşun gönderilmesine izin verilmiştir (İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi, Clemens Holzmeister, sayı:54243/I-547). Bu miktar üzerinden hesaplayacak olursak Holzmeister aylık net gelirin 156.46'sını yurt dışına çıkarabilmektedir. Bu miktar

Holzmeister'in 1940'ta almış olduğu maaşının yaklaşık %13'üdür. Kanunen kesilen miktarlar çıkarıldığında Holsmeister'ın 1200 T.L.'lık maaşından eline geçen net miktar 782.32 liradır (İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi, Clemens Holzmeister, no:6478). Rakamlar göstermektedir ki profesörlerin sözleşmelerinde yazan kanunen kesilmesi gereken miktarlar brüt maaşın yaklaşık %35'i oranındadır. Holzmeister'in ülkesine göndermek istediğı parayla ilgili olarak İstanbul Kambiyo Müdürlüğü'ne yazılmış olan 1944 tarihli bir belgede ise profesörün vergiler çıktıktan sonra 842.95 lira aldığı yazmaktadır. Brüt maaşın yaklaşık %30'luk bir bölümü kesilmiştir. Holzmeister'in bu yıllar arasında maaşında herhangi bir artış olmadığı için, kanunen kesilmesi gereken miktarlar ve vergilerde %5'lik bir azalış vardır diyebiliriz.

Prof. Holzmeister'in üniversitedeki görevinin yanı sıra devlet kurumları için yaptığı işlerden maliyetleri bilinenler ise şunlardır: Birim fiyatı 24. 60 lira olan Milli Müdafaa Vekaleti (1927-1931) 1.600.000 T.L, birim fiyatı 18.30 lira olan Dahiliye Vekaleti (1932-1934) 1.139.000 T.L., birim fiyatı 16 lira olan Nafia Vekaleti (1933-1934) 529.340 T.L., Temyiz Mahkemesi (1933-1935) 600.000 T.L. ve İktisat ve Ziraat Vekaleti (1934-1935) 750.000 T.L. (Aslanoğlu, 2001, s.417-418). Çalışma sırasında karşılaşılan en düşük ve en yüksek mimarlık ücreti oranları olan maliyetlerin %1'i ile %5'i üzerinden hesaplayacak olursak, Holzmeister'in, yukarıda adı geçen devlet yapılarının toplam 4.618.340 T.L.'lık maliyeti üzerinden, 46.183 T.L ile 230.917 T.L arasında bir gelir elde ettiğini söyleyebiliriz. Holzmeister'in kazandığı miktar üzerinde birim fiyatların etkisi bulunmaktadır. 1927 yılındaki birim fiyatlara göre 1935 yılındaki birim fiyatlarda yüzde 35'lik bir azalış söz konusudur. Bu da mimarın kazanacağı ücretin %35 azalmasına neden olmuştur. Bu fiyat azalışların nedenleri arasında üretim imkan ve miktarlarının 1927'ye göre artmış olması, ulaşım olanaklarının iyileşmesi, çimento üretim miktarların artması ve demir ithalatının artmasını sayabiliriz. Yurtiçi çimento üretimi 1927 yılında 41.400 ton iken 1935'te 193.000 tondur. Üretim artışı fiyatlarla ters orantılı olduğu için çimentodaki bu artış da maliyetlerin düşmesine neden olmuştur. İnşaat demiri ithalatı ise 1927'de 52.7 milyon kg (toplam 5.100.000 T.L.) iken 1935'te iki katına çıkmış ve 104 milyon kg (toplam 7.200.000 T.L.)'dır. İthalat miktarı iki katına çıkmasına rağmen ithalat değerinde sadece %40'lık bir artış gerçekleşmiştir. Diğer bir bakışla, 8 yıl içerisinde, ithal demirin fiyatında yaklaşık %30'luk bir azalma gerçekleşmiştir.

4.2.3.Paul Bonatz

İlk kez 1916'da Türk-Alman Dostluk Evi'nin proje yarışması için Türkiye'ye gelen Bonatz, 1942'de de Anıtkabir'in mimari proje yarışmasında seçici kurul üyesi olarak

Türkiye’de bulunmuştur. Çanakkale Anıtı, İstanbul Radyoevi ve İstanbul Adalet Sarayı gibi yapıların proje yarışmalarında da seçici kurul üyeliği yapan mimar, 1943 yılında Ankara’da açmış olduğu Yeni Alman Mimarisi Sergisi’yle de Türk mimarlarının ve 1940’ların devlet mimarisi üzerinde etki yaratmıştır. Sergi sonrası Türkiye’de kalan mimara 15 Ekim 1943’te Bakanlar Kurulu kararı ile Ankara’da inşa edilecek Yüksek Teknik Okulu inşaatı ve teknik öğretimin yeni inşaat ve eğitimi işleri verilmiştir (T.C. Başvekalet Muamelat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Sayı: 20724. 2007 sayılı kanunun 2. maddesinin B fıkrasına uygun olarak). Bonatz’ın bu göreve getirilişinde Teknik Öğretim Müsteşarı Rüşdü Uzel’in katkısı bulunmaktadır. Rüşdü Uzel 1943 yılında Müsteşarlığın teknik bürosuna Bonatz’ın getirilmesi fikrini ortaya atmış ve mimarın Stuttgart’taki bürosunda çalışmış olan Kemali Söylemezoğlu’nun konuyla ilgili görüşleri sorulmuştur. Bonatz kendisine yapılan teklifi “ancak bu büroda bir müşavir olarak gençlere destek olabilirim” diyerek kabul etmiştir. Prof. Bonatz Milli Eğitim Bakanlığı Teknik Öğretim Müsteşarlığı Müşavir Mimar görevine getirilmiştir. Bu görev sırasında Paul Bonatz, Emin Onat’la birlikte Taşkışla’nın restorasyonunu gerçekleştirmiştir.

1946 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dekanlığı’nca rektörlüğe yazılan yazıda Ord. Prof. Y. Müh. Mimar Paul Bonatz’ın Bina Bilgisi 3. Kürsüsü Ordinaryüslüğü’ne tayini konusunda oy birliği ile karar verildiği açıklanmıştır. Başvurunun kabulünün ardından imzalanan sözleşme 1 Ocak 1947’de başlayıp 31 Aralık 1947’de sona erecektir. Sözleşme gereğince: 1) Bonatz, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Profesörlüğü ile görevlendirilmiştir. 2) Paul Bonatz’a aylık 2000 T.L. ödenecek fakat gereken vergiler kesilecektir. 3) Profesör Bonatz haftada en az 4 gününü öğretime ayıracak ve üniversite kurallarına göre imtihanları yapacaktır. 4) Bonatz hastalık sebebiyle görevine devam edemediği takdirde bir doktor raporuyla durumu belgeleyecektir. Hastalık nedeniyle verilecek olan izin 2 ay olup bu süre içerisinde alacağı ücret tam olarak ödenecektir. İznin 3 aydan fazla sürmesi durumunda ise ücret %50 kesilecek ve üniversite yönetimi sözleşmeyi feshetme hakkına sahip olacaktır. 5) Prof. Bonatz üniversite rektörlüğünden izin almadan dışarıda herhangi bir iş yapamayacaktır.

Bu maddelerin yanı sıra, görev gereğince yapılan seyahatler için mimara yolluk ve yevmiye verilmesi, sözleşmesinin yenilenmemesi halinde ülkesine dönmesi için 1000 T.L. ödeneceği ve ücretinin bir kısmını, kanunların izin verdiği oranlarda, yurtdışına çıkarabileceği de sözleşmeye eklenmiştir (İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi, Ord. Prof. Paul Bonatz). Sözleşme maddeler ve ücretler değiştirilmeden 1 Ocak 1948 tarihinden başlamak üzere bir sene daha uzatılmıştır. 26 Ekim 1948’de Fakülte

Profesörler Kurulu'nun yapmış olduğu toplantıda sözleşmenin bir kez daha uzatılmasına karar verilmiş ve 25 Kasım 1948'de senatonun yapmış olduğu toplantıda ücretin belirlenmesi için Yönetim Kurulu'na yetki verilmiştir.

Süreç sonunda, 1 Ocak 1949'dan başlamak üzere imzalanacak yeni sözleşmede ücretin 2500 T.L. olması kararlaştırılmıştır. Fakat daha sonra düzenlenen sözleşmede 2500 T.L.'lık ücretin 1949 Mart ayından itibaren başlayacağı, Ocak ve Şubat aylarında ise maaşın 2000 T.L. olarak ödeneceği belirtilmiştir.

1 Ocak 1950 – 31 Ocak 1950 arasında geçerli olmak üzere bir senelik bir sözleşme daha yapılmış ve 4 Aralık 1950'de sözleşmenin 2 senelik olacak şekilde yeniden uzatılması için yazılan, Ord. Prof. Emin Onat, Prof. Dr. M. Gökdoğan ve Prof. Orhan Safa imzalı raporda, Bonatz'ın o güne dek yaptıkları anlatılmıştır. Rapora göre, Bonatz'ın 1949-1950 ders yılı içerisinde yapmış olduğu atölye çalışmalarında elde edilen projeler mimari bakımdan yüksek bir seviye göstermektedir. Bu projeler Bonatz'ın tatili sırasında Almanya'nın çeşitli teknik üniversitelerinde gösterilmiş ve İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nin durumu ve mimar Türk Mimarlığı hakkında konferanslar vermiştir. Bonatz'ın yönetimini de üstlenmiş olduğu Şehircilik Kürsüsü'nde İstanbul'un imarını ilgilendiren ana problemler incelenmiş ve önemli sonuçlara varılmıştır. Ülkenin mimari konularıyla ilgili olarak hükümet tarafından davet edilmiş ve görüşlerine başvurulmuştur (İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi, Ord. Prof. Paul Bonatz, no:1533). Bu rapor sonrası 1 Ocak 1951 – 31 Aralık 1952 tarihlerini kapsayan 2 senelik bir sözleşme yapılmıştır. 1949 yılından sonra yapılan her iki sözleşmede de mimara ödenecek ücret 2500 T.L. olarak belirlenmiştir.

1952 yılının sonlarına doğru Bonatz'ın sözleşmesi 2 sene daha uzatılmak istenmiş ve Prof. Bonatz'ın göreve atanmasını gerektiren sebepler ise şu şekilde belirtilmiştir: “1) Teknik Üniversite Mimarlık Fakültesi 3. Binar Bilgisi Kürsüsü'nün senelerden beri bir ilmi vukuf (bilgiyle) idare etmekte bulunan ve dünya çapında büyük bir üstad olan Ord. Prof. P. Bonatz tarafından aynı kürsünün iki sene süre ile daha idaresi Fakültemiz Bina Bilgisi tedrisatı (eğitimi) için büyük istifadeler (yararlar) sağlayacağı aşikardır. 2) 3. Bina Bilgisi Kürsüsü'nde halen mevcut elemanlar arasında Kürsü'nün idaresi için Üniversiteler Kanununun koyduğu şartlara sahip eleman bugün için mevcut bulunmamaktadır. 3) Türkiye'de Bina Bilgisi 3. Kürsüsü'nün idaresi için Üniversiteler Kanunundaki şartlara sahip başka bir uzman bulunmamaktadır.

Yapılması düşünülen 1 Ocak 1953 ile 31 Aralık 1954 arasını içeren yeni sözleşme, Bonatz'ın Ekim 1953'ten 1 Mart 1954'e kadar Almanya'da bulunması gerektiği için, 1 Ocak 1953 - 30 Eylül 1953 ve 1 Mart 1954 - 30 Haziran 1954 olacak şekilde ikiye

ayrılmıştır. Bu düzenleme ile Ekim ve Mart ayları arasında Bonatz'a ödenecek olan 5 aylık maaş (2500 T.L.'ndan toplam 12500 T.L) devlete kalmıştır. Sözleşmede ücretler aynı kalmakla birlikte mimarın uyuğunu taşıdığı ülkesine çıkarabileceği döviz miktarı aylık net ücretin 1/3'ü olarak belirlenmiştir. Daha önce yapılmış olan sözleşmelerde 2 ay olan ücretli izin maddesi de 3 aya çıkarılmıştır. Bonatz'ın Almanya'da bulunacağı dönemde 3. Bina Bilgisi Kürsüsü'ne ise vekaleten Prof. Kemali Söylemezoğlu getirilmiştir.

Prof. Bonatz, 30 Eylül 1954'te, Profesörler Kurulu'na (bulunanlar: Aru, Safa, Söylemezoğlu, Dilgan, Kuran, Verzone, Butka, Binan) sunduğu yazıda geçirdiği son ameliyattan sonra sağlık durumunun öğretim görevine devam etmesine imkan vermediğini belirtmiş ve doktor raporuyla da bunu belgelemiştir. Kurul yapmış olduğu toplantıda (2 Kasım 1954) Bonatz'ın görevden alınmasına karar vermiştir. Kurul kararı rektörlüğe Dekan Prof. Kemal Ahmet Aru imzası ile sunulmuştur (İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi, Ord. Prof. Paul Bonatz, no:172). 1951 yılında Paul Bonatz başkanlığında boğaz köprüsü için bir seminer çalışması yapılmış ve yapılan etütler sonucu köprü için en uygun yer olarak Ortaköy-Beylerbeyi arası seçilmiştir. Bu iki noktadaki tepeler gemilerin köprü altından geçebilmesi için gereken 60 metreye olanak sağlamaktadır. Sömestr sonunda proje ve maketin, fakülte içinde bir sergisi yapılmıştır. Bonatz'ın projeyi Alman Krupp firmasına gösterdiği de bilinmektedir (Anonim, 2001, s.59). Bonatz Akademi yerine Teknik Üniversite'ye gelmesini ise "daha iyi olur, rekabet olur, daha iyi çalışırız" sözleriyle özetlemiştir.

Mimarın çalışmış olduğu süreyi ve almış olduğu ücretleri göz önünde bulundurursak Prof. Bonatz'a kabaca 200.000 T.L. ücret ödenmiştir. Bonatz'ın almış olduğu 2500 T.L. ücret, 1953 yılında Bayındırlık Bakanlığı'nın yerli ve yabancı teknik elemanlarına vermiş olduğu ücretin hemen hemen iki katıdır. Bakanlık yapmış olduğu açıklamada Almanya'dan gelecek olan uzmanlara da yerli mimar ve mühendisler verilen 1300 T.L. ücretin verileceğini açıklamıştır (Bkz. Bölüm 3, s.19)

4.2.4.Oelsner

Ord. Prof. Oelsner 1939 yılında Bayındırlık Bakanlığı Yapı ve İmar İşleri Reisi Muammer Çavuşoğlu tarafından Türkiye'ye davet edilmiş ve bakanlığın Şehircilik Fen İşleri Dairesi İmar Başmüşaviri olarak atanmıştır. Prof. Oelsner'in maaşı ise 200 T.L.'dir. Oelsner'in bu göreve getirilmesinde Muammer Çavuşoğlu'nun yakın arkadaşı olan Prof. Emin Onat'ın etkisi olduğu düşünülmektedir. Oelsner'in seçilmesinde Hamburg Şehir Meclisi'nde Yapı Senatörü olarak görev almış olması ve uzun yıllar Hamburg Şehri'nin planını gerçekleştirmesi de etkindir. Yüksek

Mühendis Mektebi'nde 31 Ekim 1940'tan itibaren şehircilik dersleri veren Oelsner'in, bu görevden 250 T.L. alması kararlaştırılmışsa da tren biletlerindeki artış yüzünden 300 T.L. verilmesine karar verilmiştir. Oelsner dersler için Ankara'dan İstanbul'a gelip geri dönmektedir. 300 T.L.'lık bu ücret Maarif Vekilliği Zatişleri Müdürlüğü tarafından 1 Kasım 1942'den itibaren 500 T.L.'sına çıkarılmıştır.

Yüksek Mühendis Mektebi Öğretim Kurulu'nun 8 Nisan 1943'te yapmış olduğu toplantıda Mayıs 1943'te sözleşmeleri bitecek olan yabancı uzmanların görev sürelerinin bir sene daha uzatılması tartışılmış ve Prof. Oelsner'in 17 üyeden 16'sının oyuyla görevinde bir sene daha kalması kararlaştırılmıştır (İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi, Ord. Prof. Olsner, no:1329).

4 Nisan 1944'de yeni bir toplantı daha yapılmış ve Oelsner 20 üyeden 14'ünün oyunu almıştır. 15 Mayıs 1944'te Maarif Vekaleti'nce Oelsner'le birlikte 11 profesörün (Duscio, Langlade, Fouché, Holzmeister, Grabscheid, Simony, Bödefeld, Fink, Schönfeld, Rankin) sözleşmesi uzatılmıştır. 1944'te alınan bu kararlar birlikte Prof. Langlade ve Prof. Duscio'nun maaşları 1000 T.L.'na, Grabscheid'in maaşı da 600 T.L.'na çıkarılmıştır. Prof. Olsner'in maaşı Duscio'nun yarısı kadardır. Fakat Oelsner okulda 4 senedir görev yapmakta, Duscio ise 10 yıldır Yüksek Mühendis Mektebi'nde profesörlük yapmaktadır. Profesörlerin almış oldukları zamlar Prof. Duscio için yaklaşık %18, Prof. Grabscheid için %20 oranındadır. Prof. Langlade'nin daha önceden almış olduğu ücret bilinmediği için zam oranı hesaplanamamıştır. Bu oranlar hesaplanırken günün ekonomik şartları da göz önünde bulundurulmuş ve düşük maaş alan profesörler için daha yüksek oranlarda zam uygulanmıştır. Yüksek Mühendis Mektebi'nden Maarif Vekaletine yazılan yazıda Prof. Grabscheid için istenen 100 T.L.'lık artışın nedeni olarak "gerek faaliyeti gerek pahalılık dolayısıyla" notu düşülmüştür (İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi, Ord. Prof. Olsner, no:1521).

12 Temmuz 1944'te Yüksek Mühendis Mektebi Teknik Üniversite'ye çevrilmiş ve profesörlerle yapılan sözleşmeler ve yazışmalar Üniversite adına düzenlenmeye başlanmıştır.

Yapılan sözleşmeler genelde bir senelik yapılmakta ve başlangıç tarihi olarak da "bütçe başı" diye adlandırılan 1 Ocak alınmaktadır. 5 Nisan 1945 tarihli Üniversite Kurulu toplantısında Holzmeister, Olsner, Grabscheid, Duscio, Langlade ve Rankin'in sözleşmelerinin uzatılması Maarif Vekaleti'ne önerilmiştir. Maarif Vekaleti'nden gelen cevapta ise bu istek olumlu karşılanmış ve sözleşmelerin bakan adına Rektör Tefik Taylan tarafından imzalanmasının uygun görüldüğü yazılmıştır. Ayrıca Duscio'nun maaşı'da %10'luk artışla 1100 T.L.'na çıkartılmıştır.

1 Haziran 1945 yılından itibaren Prof. Oelsner'le 1949 yılına kadar birer senelik 4 sözleşme daha yapılmıştır. Profesörün maaşı 1945 ve 1946 yıllarında 500 T.L., 1947 ve 1948 yılları için de %40 artışla 700 T.L. olarak kararlaştırılmıştır. 1945 ve 1946 yılındaki sözleşmelerin hükümleri arasında 1947 yılı haziranından itibaren Prof. Oelsner'in dersleri Türkçe anlatması şartı da bulunmaktadır. Paul Bonatz'ın sözleşmelerinde bulunan görev için seyahat etmesi halinde yol parasının verileceği maddesine karşılık Oelsner'in sözleşmelerinde "gidip gelme yol ücreti verilmeyecek, kendisi de böyle bir istek de bulunmayacaktır" maddesi konmuştur. Hastalık halinde ödenecek ücret bir ayla sınırlandırılmıştır. Profesör, Bayındırlık Bakanlığı'ndaki görevi haricinde Milli Eğitim Bakanlığı'nın iznini almadan başka bir iş yapamayacaktır. 1946 yılında Holzmeister Bina Bilgisi dersinin yanında Mimari Tarihi dersi de vermeye başladığı için maaşı 1300 T.L. olarak belirlenmiş, Grabscheid'in maaşı nisbeten az olduğu gerekçe gösterilerek 700 T.L.'na, Fouché'nin maaşı ise aynı gerekçe ile 300 T.L.'sına çıkarılmıştır.

1948 yılında Oelsner'in Üniversite yönetimi ile yapmış olduğu sözleşmenin yanı sıra Bayındırlık Bakanlığı'ndaki görevi için de yapmış olduğu bir sözleşme bulunmaktadır. Bu sözleşme gereğince Güstav Oelsner'e hizmeti karşılığında 1600 T.L. ödenecektir. Üniversiteden alacağı maaşla birlikte hesaplayacak olursak Oelsner bu yıl içerisinde aylık 2300 T.L. kazanmaktadır.

1949 yılında ise Prof. Oelsner ile 2 senelik bir sözleşme yapılmış fakat bu sözleşme 2'şer aydan toplam 8 ay olacak şekilde 4 parçaya ayrılmıştır (Dipnot: 1 Ocak 1949 – 28 Şubat 1949 / 1 Kasım 1949 – 31 Aralık 1949 / 1 Ocak 1950 – 28 Şubat 1950 / 1 Kasım 1950 – 31 Aralık 1950). Yapılan bu sözleşmede Oelsner'in maaşı yaklaşık %230'luk bir artış ile 1600 T.L.'sına çıkarılmıştır. Bu yüksek orandaki artışın sebebi ise incelenen belgelerde belirtilmemiştir. Mimarlık Fakültesi'nin Rektörlük'e yazılan yazıda " 5295 sayılı kanunun geçici 3. madde gereğince (E) cetvelindeki 2000 liralık kadroya kararlaştığı gibi 1600 lira üzerinden tayini mümkün... " denmektedir (İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi, no:97).

Prof. Oelsner 14 Ağustos 1950'de rektörlüğe yazmış olduğu mektupta sağlık sebeplerinden dolayı 1950 -1951 kış yarıyılında eğitim görevine devam edemeyeceğini bildirmiştir. Fakülte Profesörler Kurulu 11 Eylül 1950 tarihli 85. toplantısında Oelsner'in Şehircilik Kürsüsü'ndeki idare görevi için Prof. Kemal Ahmet Aru'yu görevlendirmiştir. Üniversite Senatosu'nun 26 Ekim 1950 tarihli 170. toplantısında Prof. Oelsner, 1 Kasım 1950 tarihinden itibaren görevinden alınmıştır.

Prof. Oelsner ile 15 Kasım 1951 ve 15 Aralık 1951 tarihlerini kapsayan bir sözleşme daha yapılmıştır. Oelsner'in görevi ders ve konferanslar vermektir. Konferansların amacı Almanya'da yapmış olduğu işler hakkında bilgi vermektir. Yapılan bu bir aylık sözleşmenin tarafları Üniversite adına Mimarlık Fakültesi Dekanı Prof. Said Kuran ve Ord. Prof. Oelsner'dir. Oelsner'e ödenecek miktar 1000 T.L. geliş gidiş masrafları ile birlikte toplam 3000 T.L.'dir. Özel Hüküm olarak da maaşının 1/3'ünü uyuşunu taşıdığı Almanya'ya gönderebileceği eklenmiştir. Bu sözleşmenin uzatılmaması Fakülte Profesörler Kurulunun 23 Haziran 1952 tarihli 52. toplantısında görüşülmüş ve Senatonun 16 Ekim 1952 tarihli 245. toplantısıyla karara bağlanmıştır.

Oelsner'in bakanlık ve üniversitedeki maaşları 1939-1950 yılları arasında 8 katına çıkmıştır. Paul Bonatz'ın 1947 yılında 2000 T.L. maaş aldığı düşünülürse Oelsner'in aynı yıldaki 700 T.L.'lik maaşı oldukça az gözükmemektedir. Fakat verilen maaşlarda haftalık toplam ders saatleri gözönünde bulundurulmaktadır. Oelsner'in sözleşmesinde haftada iki gün İstanbul'a gelip ders vereceği yazmaktadır. Prof. Bonatz'ın sözleşmelerinde ise haftada en az 4 gün ders vereceği belirtilmiştir. Muhtemeldir ki aradaki bu fark Prof. Bonatz'ın haftalık ders saatlerinin fazlalığından kaynaklanmaktadır. Bonatz'ın ve Oelsner'in her ikisinin de haftada 4 gün ders verdiğini düşünecek olursak, Oelsner'in maaşının da 1400 T.L. (700x2)'sına denk geldiğini söyleyebiliriz. Bu durumda bile Oelsner'in maaşı Paul Bonatz'inkinden %30 daha azdır. 1946 yılında Holzmeister'in haftada dört gün üzerinden almış olduğu 1300 T.L.'lik maaş üzerinden düşünecek olursak da, Oelsner'in aynı sene içinde haftada iki güne karşılık almış olduğu ücret 1000 T.L. (500x2)'na denk gelecektir. Holzmeister'in almış olduğu ücret Oelsner'in almış olduğu ücretten %30 daha fazladır.

4.2.5.Orhan Safa

Orhan Safa 1935 yılında Akademi'den mezun olduktan sonra Zeki Sayar tarafından, Prof. Debes'e asistan arayan Yüksek Mühendis Mektebi hocalarından Ord. Prof. Feridun Arisan'la tanıştırılmış ve bu göreve atanmıştır. 1937 yılında İstanbul Teknik Okulu inşaat dersi öğretmenliğine atanan mimar bir büro açarak serbest mimarlık yapmıştır. 1940 yılında ek görevle Yüksek Mühendis Mektebi Mimarlık Şubesi müderris muavini (asistan) olarak tayin edilmiş olan Orhan Safa, Bina Bilgisi ders ve projelerinde Holzmeister'in asistanlığını yapmıştır. 1940 yılında Holzmeister 1200 T.L. maaş almaktadır. 1943'te Yüksek Mühendis Mektebi İnşaat Şubesi yapı bilgisi dersini vermeye başlayan Safa 1944'te Teknik Okul Mimarlık Şubesi Şefliği'ne getirilmiştir. 1945'te de Teknik Üniversite Yapı Bilgisi 2. Kürsüsü doçenti olmuştur.

Orhan Safa bu dönemde hem teknik Okul'da hem de İstanbul Teknik Üniversitesi'nde görev yapmaktadır. Mimar Üniversite'deki görevinden 60 T.L almaktadır (İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi, Orhan Safa, no:3922). Orhan Safa 1946 yılında Teknik Okul'daki görevinden ayrılıp sadece Üniversite'deki görevine devam etmeye başlamıştır. 1948 yılında Orhan Safa'nın maaşı 70 T.L.'na çıkarılmıştır (İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi, Orhan Safa, no:266/4569).

2 Haziran 1950'de Bonatz, Emin Onat, Mukbil Gökdoğan, Sait Kuran ve H. Dilgan imzalı raporla Orhan Safa'nın profesörlüğe yükseltimesi istenmiştir. Fakülte Profesörler Kurulu 81. toplantısında konuyu ele almış ve Orhan Safa'nın profesör olmasına yönelik karar alınmış ve bu karar 3 Haziran 1950'de Bakanlar Kurulu'nda kabul edilmiştir (İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi, Orhan Safa). 17 Eylül 1951'de profesörün maaşı 70 T.L.'ndan 80 T.L.'na çıkarılmıştır. Çünkü profesörler için belirlenen askeri maaş 80 T.L.'dır.

Orhan Safa, anılarında, 1935'te yeni atanmış olduğu asistanlık görevinden 100 T.L. aldığını söylemektedir ve 1935 yılında Cumhuriyet Altını 9-10 T.L.'dır. Aynı dönemde profesörler 200-250 T.L., Orhan Safa'nın asistanlığını yaptığı Prof. Debes ise 1200 T.L. gelir elde etmektedir. Burada ilginç olan 1945'te asistanlık görevinden 60 T.L. 1951'de profesörlük görevinden 80 T.L. alan Orhan Safa'nın 1935 yılında 100 T.L. aldığını söylemesidir. Rakamların doğru hatırlanamadığını bir kenara koyup, doğrulukları üzerinden yorum yaparsak ücret seviyelerinde bir düşüş olduğu söylenebilir ki Prof. Debes 1935 yılında 1200 T.L. alırken Holzmeister aynı ücreti 1940 yılında kazanmaktadır. Tabii bu beş senelik süreçte ücret seviyelerinde herhangi bir artış ya da azalış olmama ihtimali de unutulmamalıdır. Ayrıca Holzmeister haftada dört gününü üniversitedeki görevine ayırmaktadır. Prof. Debes'in ise kaç gün ders verdiği bilinmemektedir.

4.3.Akademi ve Teknik Üniversite Mimarlık Bölümleri'nde görev yapmış diğer uzmanlar, verdikleri dersler ve aldıkları ücretler

Haklarında geniş bilgilere ulaşılan öğretim görevlilerin yanı sıra kısıtlı bilgilere ulaşılan uzmanlar da bulunmaktadır. Bu uzmanlardan Güzel Sanatlar Akademisi'nde görev yapmış olanların almış oldukları ücretler bilinmemekle birlikte vermiş oldukları derslere ulaşılabilmiştir.

Akademi'de Mongeri, Egli, Taut dışında çalıştığını bildiğimiz yabancı uzmanlardan biri Avusturyalı Profesör Schnier'dir. Schnier 2 yıllık bir ders olan "Yapı Bilgisi"nin 2. yılını okutmaktadır. Bir diğer Avusturyalı uzman da Mimar Ginther'dir. Ginther İç

Mimarlık Bölümü için gelmiş ve doğrama detayları hakkında dersler vermiştir. Martin Wagner ise Türkiye'ye İstanbul Belediyesi'nin danışmanı olarak 1935 yılında gelmiş ve Akademi'de "Şehirciliğin İktisadi ve Teknik Veçheleri" dersine girmiştir. Bu isimlerin dışında bildiğimiz bir diğer isim de Prof. Vorhölzer'dir. Vorhölzer, Bruno Taut'un ölümünden sonra Akademi'ye mimarlık bölüm başkanı olarak getirtilmiştir.

Vedat Bey, Kemalettin Bey, Sedad Hakkı Eldem dışındaki yerli uzmanlardan biri Sırrı Bilen'dir. Bilen 1. yıl derslerinden "Mimari Resim" ve 2. sınıf derslerinden "Ameli Meslek Bilgisi"ni (keşif maliyet hesapları hakkında bir ders) okutmuştur. Arif Hikmet Holtay "Bina Bilgisi"ne, Seyfi Arkan da "Şehircilik 1" dersine girmiştir (Anonim, 2001, s.29-30). Schner'in 2. yılını okutmuş olduğu "Yapı Bilgisi" dersinin ilk yılını Yüksek Mühendis Mektebi müderrislerinden Mahmut Şükrü Bey, 1. yıl programındaki "Statik ve Mukavemet" ile 2. yıldaki "Betonarme" derslerini de Halil Bey vermiştir. "Mimarlık Tarihi ve Şehircilik" dersinden Celal Esat Arseven, "Tersimi Hendese" (tasarı geometri) ve "Menazir"den (perpektif) Ferid Bey, "Sanat Tarihi"nden Vahid Bey, "Malzeme" dersinden de Mahmut Şükrü Bey sorumludur. İsmet Bey ise topografya, yol, ısıtma ve havalandırma gibi konuları içeren "Umumi Fenni Malumat" adlı dersi okutmuştur. "Mitoloji" ve "Estetik" adlı derslere de Ahmet Haşim girmiştir (Anonim, 1995, s.79-82).

Yüksek Mühendis Mektebi'nde çalışan uzmanlar hakkındaki bilgilere ise okulun Tedrisat (eğitim) Kurulu'nun toplantı tutanaklarından ulaşılabilmektedir. Kurulun 6 Nisan 1943 tarihli toplantısında yabancı uzmanların sözleşmeleri görüşülmüş ve Mayıs 1943'te sözleşme süreleri sona erecek olan uzmanların görev süreleri 1'er yıl daha uzatılmıştır. Kurul 17 üyeden oluşmaktadır. Yabancı uzmanlardan Duscio 16, Langlade 14, Simony 15, Grabscheid 13, Fouché 12 üyenin oyunu alarak görevde kalmışlardır (İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi, Clemens Holzmeister, no:1329).

1944 yılında 20 üyenin katıldığı 4 Nisan 1944 tarihli kurul toplantısında bir kez daha uzatılmıştır. Bu toplantıda oylanan kişiler arasında, yukarıdaki isimlerin yanı sıra Bödefeld, Finh, Schönfeld ve Rankin isimleri de geçmektedir. Burada iki ihtimal bulunmaktadır, adı geçen bu uzmanların ya bir önceki sözleşmelerinin süresi 1 yıldan fazladır ya da uzmanlar 6 Nisan 1943 tarihinden sonraki bir dönemde eğitim kadrosuna katılmışlardır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın yabancı uzmanlarla tek tip bir sözleşme imzalama gayreti içinde olduğunu ve bu sözleşmelerin çoğunlukla 1 yıldan fazla yapılmadığını da düşünecek olursak Bödefeld, Finh, Schönfeld ve Rankin'in dönem ortalarında Yüksek Mühendis Mektebi'ne katıldıklarını söyleyebiliriz. Aynı toplantıda Duscio, Langlade ve Grabscheid'in almış oldukları ücretler de görüşülmüştür. Duscio ve Langlade 10 yıldır görev yapmalarına rağmen 850 T.L.

almaktadırlar. Kurul bu ücretin Almanya'dan getirtilen diğer uzmanların almış oldukları ücretlere oranla az olduğunu belirtmiş ve Maarif Vekilliği'nden bu ücretin 1000 T.L.'na çıkarılmasını istemiştir. Grabscheid'in ücreti de %20'lik bir zamla 600 T.L.'na çıkarılmıştır. Holzmeister Yüksek Mühendis Mektebi'ndeki görevine 1940'ta 1200 T.L. maaşla başlamıştır. Holzmeister'in 1944 yılında aldığı maaş yine 1200 T.L.'dır (İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi, Clemens Holzmeister, no:1521).

Yüksek Mühendis Mektebi'nin 1942'de Emin Onat'tan önce Fransız Prof. Debb bulunmaktadır. Debb mimarlık dersleri vermiştir.. Eğitim Prof. Debb'in gelmiş olduğu 1936 yılından itibaren Fransız modellerine göre uygulanırken Emin Onat'ın gelişiyle birlikte Alman mimarlık eğitim modeli uygulanmaya başlanmıştır (Anonim, 2001, s.43-44). Yüksek Mühendis Mektebi'nin Teknik Üniversite'ye çevrilmesiyle birlikte Tedrisat (eğitim) Kurulu Üniversite Kurulu adını almıştır. Kurul 22 Kasım 1945'te yapmış olduğu 46. toplantısında yabancı uzmanların sözleşmelerinin uzatılıp uzatılmayacağını ve almış oldukları ücretleri görüşmüştür. Sözleşmelerinin uzatılmasına karar verilen uzmanlar şunlardır: Holzmeister, Grabscheid, Fouché, Duscio, Langlade, Oelsner, Weiner ve Nevak. 1944 yılında sözleşmeleri uzatılmış olan Rankin, Finh, Schönfeld, Bödefeld ve Simony'in adları ise geçmemektedir. "Bina Bilgisi" dersinin yanında "Mimarlık Tarihi" dersi de vermeye başlayan Holzmeister'in maaşı 1300 T.L.'na çıkarılırken, Grabscheid'inki "4 seneden beri çalışmış olmasına rağmen nisbeten az olduğu için" 700 T.L.'na çıkarılmıştır. Fouché'nin maaşı da aynı nedenle 300 T.L. olarak belirlenmiştir (İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi, Clemens Holzmeister, no:7285). Uzmanlara yapılan zam oranları aradaki farkları azaltma yönündedir. 1200 T.L. alan Holzmeister'e yaklaşık %8.3 zam yapılırken Grabscheid'in almış olduğu zam oranı yaklaşık %17 seviyesindedir. Bu yaklaşım 1944 yılında Grabscheid ile Duscio ve Langlade'ye yapılan zamlarda da kendini göstermektedir. Duscio ve Langlade'nin 850 T.L.'lık maaşlarına %17'lik bir zam yapılırken Grabscheid'in maaşına %20 zam yapılmıştır.

4.4.Ücretlerin dönem içerisindeki reel karşılıkları

Ücretlerin dönem içerisindeki reel karşılıklarını yorumlayabilmek ve uzmanların alım gücündeki değişiklikleri anlayabilmek için dolar kurları ve ekmek fiyatları üzerinden fikir yürütebiliriz.*

* Bu iki değer üzerinden yorum yapılmasının nedeni süreç içerisinde sadece dolar kurlarına ve ekmek fiyatlarına kesintisiz olarak ulaşılabilmiş olmasıdır. Dolar kurları ve ekmek fiyatları Cumhuriyet Ansiklopedisi'nden alınmıştır. (Y.K.Y, 1998)

Türk Lirası 1930-1935 ve 1947-1950 yılları arasında dolar karşısındaki değerini yitirmiş, ekme fiyatları ise 1930-1940 yılları arasında tutarlı bir çizgi izlemişse de özellikle 2. Dünya Savaşı nedeniyle fiyatlarda %100'den fazla bir artış olmuştur (1941'de 0,13 T.L. olan ekme fiyatı 1942'de 0,25 T.L.'na çıkmıştır. Fakat 1942'de ekmeğin gramajı da düşürülmüştür).

Tablo 4.1. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde dolar kurları, ekme fiyatları ve ekme alım gücü.

	DOLAR KURU	EKMEK FİYATI	DOLAR / EKMEK
1924	1,68	0,17	9,8
1925	1,88	0,20	9,4
1926	1,83	0,16	11,4
1927	1,91	0,18	10,6
1928	1,94	0,17	11,4
1929	1,95	0,16	12,2
1930	2,07	0,12	17,25
1931	2,12	0,09	23,5
1932	2,12	0,08	26,5
1933	2,12	0,08	26,5
1934	1,71	0,08	21,3
1935	1,33	0,10	13,3
1936	1,26	0,11	11,4
1937	1,26	0,11	11,4
1938	1,26	0,10	12,6
1939	1,28	0,09	14,2
1940	1,38	0,10	13,8
1941	1,32	0,13	10,1
1942	1,31	0,25	-
1943	1,31	0,39	-
1944	1,31	0,30	-
1945	1,31	0,33	-
1946	1,31	0,31	4,2
1947	1,81	0,30	6,03
1948	2,82	0,29	9,7
1949	2,82	0,39	7,2
1950	2,82	0,36	7,8
1951	2,82	0,33	8,5

Bu bilgiler çerçevesinde uzmanların almış oldukları ücretleri değerlendirecek olursak, Emin Onat'ın almış olduğu ücret 1945-1947 yılları arasında dolar bazında düşmüş olsa da ekmeğin alım gücü artmıştır. 1947-1949 yılları arasında Onat'ın maaşı 80 T.L.'ndan 90 T.L.'na çıkmış olsa da dolar kurlarındaki ve ekmeğin fiyatlarındaki artış yüzünden alım gücünde %86'lık bir azalma olmuştur. 1945 ve 1951 yıllarındaki ücret ve ekmeğin fiyatları karşılaştırıldığında mimarın yaklaşık olarak günlük kazancı 10 ekmeğin fiyatına eşittir.

Tablo 4.2. Emin Onat'ın almış olduğu ücretlerin dolar ve ekmeğin fiyatları karşısındaki değeri.

	T.L.	DOLAR	EKMEK ADEDİ
1945	70	53,4	212
1947	80	44	266
1949	90	32	231
1951	100	35	300

Holzmeister'in ücreti ise 1940-1942 ve 1942-1946 dönemlerinde kurlardaki düşüş nedeniyle dolar bazında artış göstermiş fakat savaş yılları olması nedeniyle ekmeğin alım gücünde %60'ın üzerinde bir düşüş gerçekleşmiştir. 1940 yılında Holzmeister'in almış olduğu ücret günlük 400 ekmeğe denk gelmektedir. Günümüz fiyatları ile düşünecek olursak Holzmeister'in ücreti 4.200.000.000 T.L. (400x350.000x30) gibi bir seviyede olacaktır.

Tablo 4.3. Holzmeister'in almış olduğu ücretlerin dolar ve ekmeğin fiyatları karşısındaki değeri.

	T.L.	DOLAR	EKMEK ADEDİ
1940	1200	870	12000
1942	1200	916	4800
1946	1300	992	4193

Bonatz'ın ücreti 1949 yılında 1947'deki ücretine göre %25 artmıştır. Bu artışa rağmen dolar kurlarındaki yaklaşık 1 T.L.'lık artış nedeniyle mimarın maaşı 887 dolara kadar düşmüştür. Ekmeğin fiyatları göz önünde bulundurulduğunda mimarın alım gücünde çok büyük bir düşüş olmamıştır çünkü ekmeğin fiyatlarındaki artış 9 kuruştur.

Tablo 4.4. Bonatz'ın almış olduğu ücretlerin dolar ve ekmek fiyatları karşısındaki değeri.

	T.L.	DOLAR	EKMEK ADEDİ
1947	2000	1105	6667
1949	2500	887	6410

Günümüzde ise 1.650.000 T.L.'na denk olan 1 dolar ile 4.7 adet ekmek alınabilmektedir. Bu oran 1923-1950 yılları arasındaki verileri göz önünde bulundurduğumuzda 1946'dan sonraki en düşük değerdir. Profesörlerin ortalama 2.000.000.000 T.L.'lık ücretleri günümüzde 5714 ekmeğe (350.000 T.L.) ve yaklaşık 1200 dolara denk gelmektedir. Günümüz ücretleri, dolar bazında, 1940'lı yıllarda yabancı uzmanların almış oldukları ücretlerden çok olsa da ekmek fiyatları göz önünde bulundurulduğunda alım gücü olarak düşük kalmaktadır.

SONUÇ

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Güzel Sanatlar Akademisi ve İstanbul Teknik Üniversitesi'nde profesörlük ve asistanlık yapmış yabancı uzmanların aldıkları ücretleri araştırmayı hedefleyen bu araştırma uzmanların elde ettikleri gelirlerin iktisadi oranlarını yorumlamaya çalışmıştır.

Türkiye'de mimarlık alanında uzun bir geçmişi olan yabancı uzman kullanımı ve bundan doğan sorunlar, Osmanlı'da 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl boyunca "Batılılaşma" hareketlerine bağlı olarak, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde ise "çağdaşlaşma" düşüncesi çerçevesinde kendisini göstermiştir.

Osmanlı Devleti'nde başmimarlığa kadar çıkan yabancı mimarlar, Erken Cumhuriyet Döneminde'de devletin mimari bürolarının ve mimarlık eğitimi veren okullarının başında görev almışlardır. Yabancı uzman kullanımının iki dönem arasındaki farkı ise, Osmanlı askeri okullarına gelenlerin ekonomik ve politik ilişkiler çerçevesinde atanmalarına karşın, 1923-1950 yılları arasında eğitim kurumlarına davet edilen uzmanların ülkelerinde eğitim, uygulama ve yönetim alanlarında yeteneklerini kanıtlamış olmalarıdır. Cumhuriyet kadroları her ne kadar uzman seçiminde titiz davransa da birçoğu Osmanlı askeri okullarında eğitim görmüş olduğu için, 19. yüzyılın sonlarında askeri kadrolarda kendisini güçlü bir şekilde göstermiş olan Alman etkisinden kurtulamamışlardır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında eğitim ve uygulama alanında Mongeri'den başka yabancı uzman bulunmamaktadır. 1933'ten sonra yabancı uzman kaynağını Nazi Almanyası'ndan kaçan eğitimciler oluşturmuş, Egli, Taut, Wagner ve Oelsner gibi isimler Türkiye'ye gelmiştir. Bu isimler yeni rejimin mimarisini şekillendirirken, mimarlık eğitiminin de temellerini atmışlar ve bir yapı kurmuşlardır. Cumhuriyet kadroları ülkeye gelip eğitimci olarak çalışacak mimarlar için çeşitli kriterler belirlemiş, fakat zaman zaman güvenilen mimarların önerisiyle de atamalar yapılmıştır. Sistemin önerilerle devam etmesi yüzünden Holzmeister, Egli gibi mimarlar ve asistanlarının da içinde bulunduğu Viyanalılar denilen bir grup oluşmuştur.

Türk mimarlar eğitim alanında yabancı uzmanların birikiminden yararlanmayı faydalı bulurken, devletin mimarlık bürolarında danışman olarak çalışan mimarların projeleri sahiplenmelerinden rahatsızlık duymuşlardır. Tepkileri ise, milliyetçiliğin Avrupa'da

tırmanışa geçtiği de düşünülecek olursa, oldukça demokratiktir. Ortaya koydukları çözüm kendi yeteneklerini ispatlayabilmek için yarışmalar açılmasıdır. Yarışmalar sayesinde Osmanlı'nın son dönemlerinden beri gelmekte olan "Türkler'den mimar olmaz" kanısı yıkılacaktır.

Projelerin yabancı uzmanlar tarafından ihale ya da yarışma açılmadan üstlenilmeleri Türk mimarların konut mimarisi alanına kaymalarıyla sonuçlanmıştır. Asıl problem ise burdan çıkmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında, halkın kapital birikiminin hemen hemen hiç olmadığını da düşünecek olursak, büyük projeler genellikle devlet tarafından uygulanmaktadır. Konut projeleri gerek büyüklükleri gerekse de bütçeleri açısından devlet projeleriyle kıyaslanamayacak kadar küçüktür. Devlet yapılarıyla konut inşaatları arasındaki kazanç farklılıkları sorunun temelini oluşturmaktadır. Mimarların projelerden kazandıkları miktarlar yapıların maliyetlerine bağlı olduğu için oransal hesaplamalar yorumdan öteye geçememektedir.

Dönemin imkansızlıkları ve üretim olanakları üzerindeki etkilerin farklılaşması fiyat düzeylerini belirlemeyi engellemektedir. Çimento üretiminin artırılıp fiyatların düşeceği dönemlerde savaş nedeniyle tüm çimentonun devlet tarafından kullanılması fiyatlarda ani artışlar yaratmış, ithal edilen mallar ülkenin her bölgesine taşınamamış ve daha çok kıyı bölgelerinde kalmıştır. Bu gibi nedenler yapıların maliyetleri üzerinde büyük farklılıklar oluşturmuştur. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'nın hissedilmesiyle birlikte yerli malı özendirilmeye çalışılmışsa da ithalat engellenememiştir. Devlet malzeme konusunda da önlem ve kısıtlamalar getirmeye çalışmış, fakat fiyatları kontrol altına almak mümkün olmamıştır. Özellikle arsa ve malzeme piyasalarındaki spekülasyona karşı önlem alınamamıştır. Devletçi anlayışının uygulandığı bir dönemde bu kontrolün sağlanamaması ve daha etkin önlemler uygulanmamış olması düşündürücüdür. Bu kontrolsüzlük maliyetleri etkilediği için maliyetler üzerinden hesaplanan mimarlık ücretleri de büyük farklar göstermektedir.

Maliyeti bilinen yapıların mimarlık ücreti oranları bilinmediği için dönem içerisinde karşılaşılan en az ve en yüksek oranlar arasında hesaplamalar yapılabilir. Mimarlar her projede farklı oranlar uygulamaktadır. Emin Onat Anıtkabir projesinde %2.3, İstanbul Üniversitesi projesinde %3.5 alırken, Bruno Taut 1938 yılında önerdiği sözleşmesinde %1'lik bir mimarlık ücreti istediğini belirtmiştir. Sedat Hakkı Eldem Gümrük ve İnhisarlar Vekaleti inşaatından %2 almış, Egli ise Ekmek ve Peksimet Fabrikası için %5 istemiştir.

Mimarlık ücreti oranları üzerinde yabancı mimarlar ve Türk mimarlar diye net bir ayırım olmamakla birlikte eğitimlik görevlerinden elde ettikleri gelirler arasında böyle bir ayırmadan söz edilebilir. Yabancı mimarlar sözleşmeli olarak çalışmakta ve maaşları Türk profesörlerin maaşlarının 15 katına kadar çıkmaktadır. Türk profesörlerin almış oldukları ücretlerin en yükseği 125 T.L. iken farklı yıllara ait olsalar da oransal olarak yabancı uzmanlarda karşılaşılan en yüksek ücret 3600 T.L.'dir. Yabancı uzmanlara bu kadar yüksek ücretler verilmesinin nedenleri anlaşılamasa da Ankara'da büyük projeler inşa etmekte olan mimarları eğitim alanına çekmek için uygulanmış bir strateji olabileceği de düşünölmelidir.

Yabancı mimarlar dendiğinde, uzmanların mimariye bakış açıları, gerçekleştirdikleri projelerin tasarımları, inşası, üslupları anlatılırken, ekonomik veriler göz ardı edilmektedir. Mimarının rejim araçlarından biri olarak görülüp, devlet politikası olarak yönlendirildiği dönemlerde ekonominin mimari üzerindeki etkileri yadsınamayacak kadar büyüktür. Projelerin büyüklükleri ve tasarımlarını en çok etkileyen etmenlerden biri ekonomidir. Bir yapının üslubu, inşa yöntemleri ya da mimarının projeye yaklaşım tarzı anlatılmadan önce ekonomik verilerin de ortaya konması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Akın, G., 2003. Mimar Vedad Tek: Kimliğinin İzinde Bir Mimar, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Alsaç, Ü., 1977, "Onat, Emin Halid", Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, , Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, C.3.

Anonim, 1983. Sedad Hakkı Eldem, Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Anonim, 1995. Anılarda Mimarlık, Y.E.M. Yayınları, İstanbul.

Anonim, 2001, Kemal Ahmet Aru, Bir üniversite hocasının yaşamının 80 yılı, Y.E.M Yayınları, İstanbul.

Arkitekt, 1936. Profesör Egli'nin istifası, sayı:2, s.64.

Arkitekt, 1937. Çimento Fiyatları Münasebetiyle, sayı:5-6, s.172.

Arkitekt, 1938. Yerli ve Yabancı Mimar, sayı:2, s.65.

Arkitekt, 1939. Türk yüksek mimar odaları kanun projesi Nafia Vekaletine verildi, sayı:7-8, s.190.

Arkitekt, 1939. Nafia Vekaltei yüksek makamına, sayı:7-8, s.191.

Arkitekt, 1939. Milli mimar meselesi, sayı:9-10, s.220-223.

Arkitekt, 1942. Yüksek mühendislik ve yüksek Mimarlık kanunu projesi münasebetiyle, sayı:3-4, s.89.

Arkitekt, 1942. Meşhur Mimarlar: V (Prof. Mimar M. Vedad Tek), sayı:9-10, s.232.

Arkitekt, 1947. Yeni bir şube, sayı:1-2, s.54.

Arkitekt, 1947. T.Y. Mimarlar Birliği İzmir Şubesi, sayı:8-9, s.196.

Aslanoğlu, İ., 2001. Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923-1938, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara.

Batur, A., 1984. Cumhuriyet Döneminde Türk Mimarlığı, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, İstanbul.

Batur, A., 1925-1950 Döneminde Türkiye Mimarlığı, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık.

- Batur, A.**, 1997. Atatürk İçin Düşünmek, Milli Reasürans T.A.Ş., İstanbul.
- Batur, A.**, 2003. Mimar Vedat Tek: Kimliğinin İzinde Bir Mimar, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Bozdoğan, S.**, 2001. Modernizm ve Ulusun İnşası, Metis Yayınları, İstanbul.
- Bulutay, T. Ve Tezel, Y.S.**, 1974. Türkiye Milli Geliri (1923-1948), S.B.F. Yayınları, No. 375, Ankara, Tablolar 4.2-77/A, 4.3-77/B; Tablo EK. 33.
- Cengizkan, A.**, 2002. Modernin Saati, Boyut Yayın Grubu, İstanbul.
- Cumhuriyet Ansiklopedisi**, 1998. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Cilt: 1, Cilt:2.
- Çeçen, K.**, 1990. İstanbul Teknik Üniversitesi'nin Kısa Tarihçesi, İ.T.Ü. Bilim ve Teknoloji Tarihi Araştırma Merkezi, No:7.
- Günergun, F.**, 1987. Osmanlı Mühendis ve Mimarları Arasında ilk Cemiyetleşme Teşebbüsleri, *Osmanlı İlmî ve Meslekî Cemiyetleri (I. Milli Türk Bilim Tarihi Sempozyumu Bildiri Kitabı)*, IRCICA Yayınları, İstanbul.
- İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi**, 26 Ocak 1949 tarihli 97 no'lu belge.
- İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi**, Clemens Holzmeister, 1521 no'lu belge.
- İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi**, Clemens Holzmeister, 4459 no'lu belge.
- İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi**, Clemens Holzmeister, 5 Ekim 1940 tarihli ve 5242 no'lu belge.
- İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi**, Clemens Holzmeister, 11 Aralık 1940 tarihli 6478 no'lu belge.
- İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi**, Clemens Holzmeister, Maliye Vekaleti'nin 54243/I-547 sayılı ve 20 Ocak 1941 tarihli yazısı sureti.
- İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi**, Clemens Holzmeister, 12 Ocak 1942 ve 21 Ocak 1942 tarihli belgeler.
- İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi**, Clemens Holzmeister, 9 Nisan 1942 tarihli, 1310 no'lu ve 17 Nisan 1942 tarihli, 1430 no'lu belgeler.
- İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi**, Clemens Holzmeister, 8 Nisan 1943 tarihli, 1329 no'lu belge.
- İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi**, Clemens Holzmeister, 8 Aralık 1945 tarihli ve 7285 no'lu belge.

İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi, Clemens Holzmeister, 22 Ocak 1948 tarihli ve 1480 no'lu belge.

İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi, Clemens Holzmeister, 30 Aralık 1948 tarihli ve 5307 no'lu belge.

İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi, Clemens Holzmeister, 27 Kasım 1951 tarihli ve 328/7812 no'lu belge.

İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi, Emin Onat.

İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi, Emin Onat, 43/ 827 no'lu belge.

İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi, Emin Onat, 97/3316 no'lu belge.

İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi, Emin Onat, 3257 no'lu belge, 359 sayı ve 31 Mayıs 1945 tarihli karar.

İ.T.Ü. Özlük Arşivi, Ord. Prof. Olsner, 1329 no'lu belge.

İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi, Ord. Prof. Olsner, 1521 no'lu belge.

İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi, Ord. Prof. Paul Bonatz.

İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi, Ord. Prof. Paul Bonatz, 1533 numaralı belge.

İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi, Ord. Prof. Paul Bonatz, Fakülte Profesörler Kurulu, 172 no'lu toplantı tutanağı.

İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi, Orhan Safa.

İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi, Orhan Safa, 21 Şubat 1946 tarihli ve 3922 no'lu belge.

İ.T.Ü. Özlük İşleri Arşivi, Orhan Safa, 9 Eylül 1948 tarihli ve 266/4569 no'lu belge.

Kepenek, Y. ve Yentürk, N., 1983. Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Küçükerman, Ö., 1994. Sanayi-i Nefise Mektebi, İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı - Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, C.6.

Mimarlık, 1973. sayı:2, s.47.

Nalbantoğlu, G.B., 1988, Professionalization of the Ottoman-Turkish Architect, *PhD Thesis*, University of California, Berkeley.

Nasır, A., 1991. Türk mimarlığında yabancı mimarlar üzerine bir deneme, *Doktora Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Nicolai, B., 1997. . Atatürk İçin Düşünmek, Milli Reasürans T.A.Ş., İstanbul.

- Ortaylı, İ.**, 1998. Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu, İletişim Yayınevi, İstanbul.
- Özata, M.**, 2005. Mustafa Kemal Atatürk Bilim ve Üniversite, Umay Yayınları, İzmir.
- Sarıaslan, Ü.**, 2004. Cumhuriyetin Mimarları, Kuruluş Ankarası'nda üç mimar Kemalettin, Ernst Arnold Egli, Bruno Taut, Otopsi Yayınları, İstanbul.
- Sey, Y. ve Tapan, M.**, 1984, Türkiye'de Mimarlık Eğitimi, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Sözen, M.**, 1984, Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı (1923-1983), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Tanju, B.**, 1998. 1908-1946 Türkiye mimarlığının kavramsal çerçevesi, *Doktora Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Tekeli, İ. Ve İlkin, S.**, 1997, Mimar Kemalettin'in yazdıkları, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, Ankara.
- Ünalın, Ç.**, 2002. Cumhuriyet Mimarlığının Kuruluşu ve Kurumlaşması Sürecinde Türk Mimarlar Cemiyeti'nden Mimarlar Derneği 1927'ye, Mimarlar Derneği 1927, İstanbul.
- Ürekli, F.**, 1997. Sanayi-i Nefise Mektebi'nin kuruluşu ve Türk eğitim tarihindeki yeri, *Doktora Tezi*, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Widman, H.**, 1999. Atatürk ve Üniversite Reformu, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Yavuz, Y.**, 1981. Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi ve Mimar Kemalettin Bey, *Doktora Tezi*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara.
- Yenal, O.**, 2003. Cumhuriyet'in İktisat Tarihi, Homer Yay., İstanbul.
- Yıldırım, Y.**, 1981, Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi ve Mimar A. Kemalettin Bey, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

Beritan Fırat Arık, 1979 yılında Osmaniye’de doğdu. Özel İnal Ertekin İlkokulu’nu bitirdikten sonra ortaokul ve liseyi Kadıköy Anadolu Lisesi’nde okudu ve 1997’de mezun oldu. Üniversite eğitimini İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat Bölümü’nde gördü ve 2002’de mezun oldu.

Reklamcılık Vakfı’nın Reklam Yaz Okulunu birincilikle bitirdikten sonra kısa bir süre Ajans Ultra’da metin yazarı olarak çalıştı.

2004’te, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Tarihi Anabilim Dalı’nda yüksek lisans eğitimine başladı.

2004-2006 yılları arasında yurt içinde ve dışında birçok tasarım fuarında yer aldı.